

Z KASZĚBSCZIM W SZKÒLE

Książka pomocnicza do nauki języka kaszubskiego

RECENZENT: Danuta Pioch

KOREKTA: Bożena Ugowska

KOORDYNACJA WYDAWNICZA: Lucyna Radzimińska

ZDJĘCIA: Arkadiusz Wegner, Lucyna Sorn

WIKIMEDIA COMMONS:

s. 6 Domena publiczna

s. 8 Domena publiczna

s. 10 GringoPL, CC BY-SA 3.0

Paweł 'pbm' Szubert (talk), GFDL

s. 15 Domena publiczna

s. 68 File Upload Bot (Magnus Manske), CC BY-SA 2.0

s. 69 Flickr upload bot, CC BY-SA 2.0

s. 123 Domena publiczna

WWW.POLONA.PL

WWW.UNSPLASH.COM

ILUSTRACJE: Katarzyna Turowska

PROJEKT OKŁADKI:

Erdem Sevgi, Anna Dunst,

Katarzyna Turowska, Agata Przybylska

SKŁAD, REDAKCJA GRAFICZNA: Agata Przybylska

PŁYTA CD

REALIZACJA NAGRAŃ, PRZYGOTOWANIE PŁYTY:

Tadeusz Korthals – NORTH STUDIO

LEKTORZY: Edyta Jankowska- Giermek, Dariusz Majkowski, Lucyna Sorn

Piosenki w aranżacji Tadeusza Korthalsa wykonał Zespół *Kosakowanie*

© Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie,

Gdańsk 2015

WYDAWCA:

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie

ul. Straganiarska 20-23

80-837 Gdańsk

biuro@kaszubi.pl

www.kaszubi.pl

ISBN 978-83-62137-53-4

Aleksandra Pająk • Lucyna Sorn

Z KASZÈBSCZIM W SZKÒLE

CZĘŚĆ 3

SPIŠĚNK ZAMKŁOSCĚ

1 MIESZKÓMĚ NA KASZĚBACH • 6

- a Wóžny lédze dlô Kaszëb • 6
- b Sanktuaria na Kaszëbach • 13
- c Pòbòżnota Kaszëbów • 20
- d Kaszëbskô lëteratura • 26

2 MÒJA CHĚCZ I RODZĚZNA • 32

- a Bùdacje • 32
- b Mòja rodzëna • 40
- c Zdrowié • 45

3 SZKÒŁA I KLASA • 53

- a Historiô szkòłë • 53
- b Droga do szkòłë • 56

4 ZAJIMNOTĚ I JIGRĚ • 66

- a Wòlny czas • 66
- b Książka • 71
- c Zdrzélnik • 73
- d Dodóm kùlturë • 75
- e Historiô kòmpùtra • 76

5 PRZIRODA • 84

- a Znaczenié wiodra dlô robòtë i wëpòczinkù • 84
- b Przësłowia • 94
- c Mòrze • 96
- d Trówë • 102
- e Grzëbë i lasny brzòd • 104

6 ZWĚCZI I ÒBRZĄDĚ • 111

- a Kaszëbsczé òbrządë i swiãta • 111
- b Jastrë (Wiòlgónoc) • 118
- c Sobòtka • 122

SŁOWÓRZ • 126

CWICZĚNK DO SŁĚCHANIÔ • 128

CWICZĚNK DO SŁĚCHANIÔ

CWICZĚNK DO PISANIÔ –
W ZESZIWKÙ

CZĚTANIÉ

CWICZĚNK DO GÔDANIÔ

CWICZĚNK DO GÔDANIÔ –
W PÔRACH

SPRÔWDZĚNK

Antón Ôbram

Antón Ôbram ùrodzył sã 19 gòdnika 1869 rokù w Zdradze kòl Pùcka. Do spòdleczny szkòłë chòdzył we wsë Mechòwa. Zaczął zarabiac, czedë miòł 16 lat. Miłotã do òjczëznë wszczëpiòł mù ksądz Téofil Bączkòwsczi. Ôbram òzenił sã z Matildã Paszke.

Miòł 2 sënów i 3 córczi. Do wòjska szedł w 1916 rokù. Òstòł delegatã na zénidzenie w sprawie pòkòju w Parizu. Tam gòdòł ò parłãczeniu Kaszëb z Pòlskã. 10 gromicznika 1920 rokù witòł generała Józefa Hallera, chtëren zaslëbił Pòlskã z mòrzã w Pùckù. W tim rokù zamieszkòł z familiã w Gdini. Dzys je w tim placu Chëcz Ôbrama.

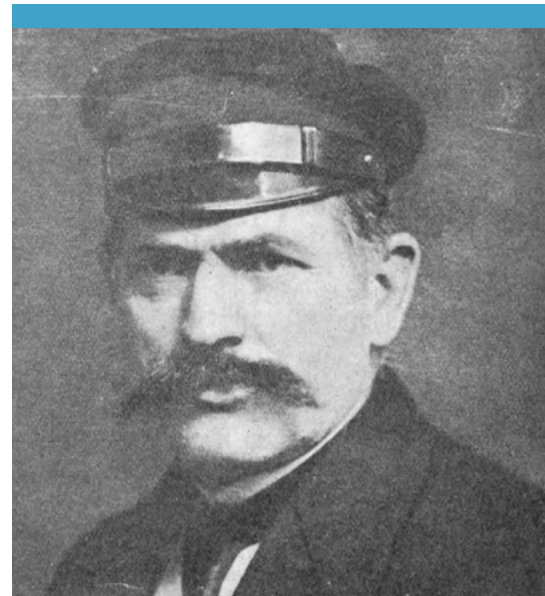
W 1922 Ôbram dostòł òd prezydenta Òficérszczi Krziż Òderu Òdrodzeniô Pòlsczi za dzejanié dlô Kaszëb. W 1923 zachòrzòł na reka żòłãdka i ùmarł 23 czerwińca. Òstòł pòchòwóny na smãtòrzu w Òksëwim. Jegò jimiã nosy czile szkòłów, sztrasów i placów. Je téż na Kaszëbach wiele pòmników Tónë Ôbrama. Tóna Ôbram do dzys je zwóny Królã Kaszëbów.

Ûriwk mòwë Tónë Ôbrama z 1919 rokù:

My, zebrani na wiecu Polacy żądamy i domagamy się, aby polskie pomorze z Gdańskiem do Polski przyłączone zostało. Ucisku narodowego, jak dotychczas znieść nie możemy i wszystkimi siłami tak ducha, jak ciała dążenie nasze serdecznie poprzeć gotowiśmy. Nie ma Polski bez Kaszubów, Kaszubów bez Polski.

Bùdink Ôbrama pòwstòł w 1902 rokù dlô Frãcëszka Skwiercza. Je to wierã nòstarszé gdińszcë nòzwëskò. Na centralny scanie bùdinkù Ôbrama wisy tòfla z napisã:

Na tym skrawku ziemi znojnego żywota dokonał Antoni Abraham 1869 – 1923. Wielkiemu synowi ludu kaszubskiego, niestrudzonemu bojownikowi o polskość Kaszub i przyłączenie Pomorza do Polski – wdzięczni Kaszubi.

Bëła òna òdkrètò 28 czerwińca 1936 rokù. Òd 1968 rokù bùdink je wpisóny na Wòjewództką Lëstã Zabëtków. Dzys je filiã Mùzeùm Miasta Gdini, gdzie mòże òbzerac rozmajité wëstawë. Kaszëbskò-Pòmòrsczé Zrzeszenie w Gdini miało starã ò to, bë na Kaszëbsczim Placu kòl bòlëcë stanął pòmnik Ôbrama. Nen part ùstanowił téż nòdgródã za dzejania dlô Kaszëb i apartno dlô Gdini: Strzébnô Tobaczëra Ôbrama.

Gôdczi Ôbrama:

Jeśli jesteś Polakiem i wierzysz w Boga, zażyj tabaki z tego roga. Jeśli nie wierzysz w Boga, nie dotykaj tego roga, bo ci odpadnie ręka albo noga.

Elementarz, książka, gazeta to polskiego domu zaleta.

PAMIĄTÔJ!

Pòzwë wsów, miast, sztrasów, krajów, rzéków, mòrzów, miona i nôzwëska lëdzy piszemë wiôlgã lëtrã.

1 Dofùluj zdania ò Tónie Ôbramie.

- a) Antón Ôbram ùrodzył sã we wsë ...
- b) Chëcz Ôbrama stoi w ...
- c) Ôbram witôł Hallera w ...
- d) Òstôł pòchòwóny w ...

2 Przeczëtôj pòdóné słowa. Wëjasni, czemu niejedne sã napisóné wiôlgã lëtrã.

Agata • jezoro • Bôłt • piòsk
Haller • ksążka • Wejrowò • kòt
Redëniò • Gdiniã • Ôbram • chëcz
tobaka • Amerika • pòmnik

3 Zabawi sã z drëchã. Wezta kòrtczã i piszta blós pòzwë, co zaczinają sã wiôlgã lëtrã. Mòta na to 5 minut. Wëgraje ten, chto napisze bëlno wicy słów.

Józef Haller

Józef Haller ùrodzył sã 13 zëlnika 1873 rokù w Jurczëcach kòl Krakòwa. W jegò dodomie bëła wiedno lubòta tarczëznë, patrijocëzna i nôbòżnota. W 1882 rokù Józef Haller rozpòczął nôùkã w gimnazjum we Lwòwie. Ùczył sã téż w Kòszëcach w madzarsczë wòjskòwi szkòle. Sztudérowòł we Wiedniu. Miôł wòjskòwé wësztòłcenié. 7 lëzëkwiata 1918 rokù òstôł generałã. W pierszi swiatowi wòjnie òn przejął prowadnictwò Pòlskich Legionów. Pò wòjnie, czej Pòlskò òdzwëskała niepòdległosc, generòł Józef Haller razã z pòlskã „mòdrã” armią wrócył do swòjich òjcëznë. 10 gromicznika 1920 rokù przëjachòł do Pùcka i tam òdbël sã zdënk Pòlszczë z mòrzã.

Generôł wjachôł na kòniu na zamiarzlé mòrze i wrzucił w przerãblã piestrzeń, na znak wieczny łączbë Pòlsczi z mòrzã. Pùckô Hòwinga przez Kaszëbów je nazëwónô „Mòłim Mòrzã”, dlôte 11 gromicznika 1920 rokù Józef Haller jesz rôz wrzucił piestrzeń w „Wiôldzé Mòrze” w Wiôldzi Wsë.

W Pùckù na sztrądze mòrza òdsłoniłë słup na pamiątkã zaslëbinów z Bòłtã. Przez to wëdarzenié Pòlskô òtrzymała przëstãp do mòrza.

Generôł Józef Haller ùmarł na emigracji w Londynie 4 czerwińca 1960 rokù.

1 Przeczëtôj tekst ò Józefie Hallerze i òdpòwiëdz na pitania.

a) Czedë ùrodzył sã Józef Haller?

b) Czemù lëdze nazëwelë generała Hallera „Mòdrim Generatã”?

c) Chto i gdzie wrzucił piestrzeń w mòrze w 1920 rokù?

d) Jaczé znaczenié dlô Pòlsczi miôt zdënk z mòrzã?

e) Gdzie je „Wiôldzé Mòrze”, a gdzie „Mòłé Mòrze”?

f) Czedë i gdzie ùmarł Józef Haller?

g) Kùli òn miôt lat?

Zaślubiny Polski z Bałtykiem,
obraz Wojciecha Kossaka

2 Dofùluj zdania.

Pòlskô stanica je

Kaszëbskô stanica je

Òrzël je herbã,

a znankã Kaszëb je

Pùck

1 Pùck mô baro cekawi herb. Przëzdrzë mù sã ùwôżno i òpiszë jegò wëzdratk.

- 2 Przeczëtôj ùwôžno legendã i òdpòwiédz na pitania.

Pùcczi herb

W herbie Pùcka chcałë bëc dwie rëbë – wãgòrz i łosos. Bëta ò to wiôlgò biôtka.

Łosos miôt wiôldzi pësk i chcôt pòżréc wãgòrza, a wãgòrz chcôt ùdëszëc łososa. Jednégò dnia ùdało sã wãgòrzowi òwinąc łososa i pòmalinkù gò dëszëc. Łosos traczył żëcé, wespółminòł mòrze, stunuszkò i młòdosc. Narôz przepłënął kòle nich lew – król zwierzãtów i rzekł: „Jô bãdã w herbie Pùcka. Je to wiôlgò pòczestnosc dlò mie, le chcã wżac drëcha, żebë mie towarzyszył. Të wãgòrzu jes mądri i òdwôżny, temù jô wëbròł ciebie. Zgòdzisz sã bëc ze mnã w herbie?”

Wãgòrz sã ùceszył, pùscył łososa i zaczął plënać za lwã. Ò to chòdzëto królowi zwierzãtów, chtëren chùtkò òdpłënął. Wãgòrz zrozumiał, że łosos łgòł i tak sã zawstidzył, że pòplënął na głãbòczë wòdë. A w herbie Pùcka òstòł lew i łosos, chtërnégò wżac so na drëcha.

według Grzegorza J. Schramke,
Ryszarda Strucka „Legendy rybackie”

- 3 Òpòwiédz skądka, wedle legendë, w herbie Pùcka nalòżł sã łosos i lew.

- 4 Òdpòwiédz na pitania.

a) Dze mają mòł zdarzenia òpisónë w legendze??

b) Jaczé pòstacje wëstãpùją w legendze?

c) Jaczima znankama wëapartniwiają sã wãgòrz, łosos i lew?

d) Jak òstała ùkòrónò bùsznota wãgòrza?

- 5 Ùłożë plan nówôżniëszich zdarzeniów.

a)

b)

c)

d)

e)

- 6 Dokùńczë òpòwiôdanié.

Dòwno temù Pùck ni miôt herbù ...

- 7 Wëbierzë z ramczy pasowné znankòwniczi:

chitri • głëpasy • mòdrim • zamiarżłë
widzali • mòdri • grzëwiasti • bùszny
òdwôżną • rozëmny • òdwôżny

Józef Haller bët generałã.

Jegò mùndur bët

Òn wrzucił piestrzén w mòrze.

W herbie Pùcka je

łosos i lew.

Czé wãgòrz bët rëbã?

Nié, òn nie bët

Òn bët i

leno mësłòł, że je i

- 8 Dofùluj zdania w przënòlëżny fòrmie jistnika ze znankòwnikã: (co?) cëkawò legenda.

a) Na lekcji kaszëbsczégò jãzëka jô pòznòł (kògò? co?)

b) Tòmk òpòwiôdòł Rómkòwi (ò czym?)

c) Pùck to gard, chtërnégò historiò parłãczy sã (z czym?)

d) W ti ksążce ni ma (czegò?)

9 Przëzdrzë sã òdjimkóm z Pùcka i dopasuj do nich pòdpisë z ramczì.

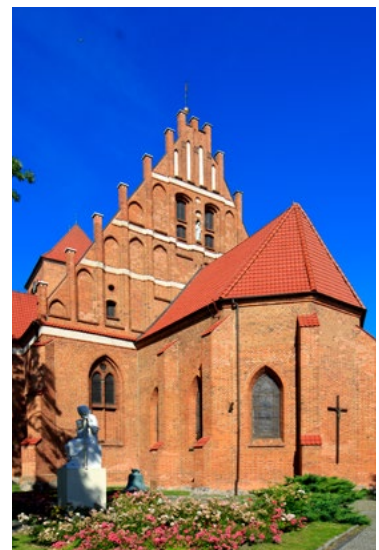
Stòri Rënk w Pùckù • Mòlo • Mùzeùm Pùcczi Zemi • Kòscół p.w. Swiãtëch Piotra i Pawła
Zdënkòwi słup • Pòmnik Antóna Ôbrama • Rëbacczé Mùzeùm Alojzégò Bùdzysza

Paweł 'pbm' Szubert (talk), GFDL

GringoPL, CC BY-SA 3.0

Bernat Sëchta

Ůrodzył sã 21 strëmiannika w 1907 rokù w Pùzdrowie. Pò szkòle wstąpił do seminarium w Pelplinie. W 1932 rokù òstòł ksãdzã. Przed wòjnã robił w Kòchbòrowie, w Psychiatriczny Bòlëcë. W 1947 dobël titel doktora na Ùniwersytece w Pòznaniu. Pòswiãcył sã nôùkòwi i lëteracczi robòce, pisząc: scenowé dokazë historiczné, np. *Gwiôzdka ze Gduńska* (1930, 1938) i *Spicë wòjskò* (1937); dokazë òbëczajné: *Hanka sã żeni* (1937) è *Dzëwczã i miedza* (1938); wòżny dlô Kaszëbów je jegò *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej* t. I-VII (1967-76). Bernat Sëchta bël doktorã honoris causa Gduńszëgò Ùniwersytetu. Ůmarł w 1982 rokù we Gduńskù, a pòchòwóny je w Pelplinie. Ksãdz Sëchta je patronã m. jin. Spòdleczny Szkòlë nr 6 w Kòscérznie, patronã Biblioteczi w Starogardze Gduńszim i katolëcczi Szkòlë w Swiecym. Przed jegò chëczã w Pùzdrowie òd 1992 rokù stoi kam z kaszëbsczim nôdpisã.

Na kamie sã napisóné słowa, chtërne rzekł sòm Sëchta:

*Może mi kiedyś policzã Kaszuby, żem je tak kochał,
tak się dla nich trudił.*

SŁOWNIK GWAR KASZUBSKICH

Bernata Sëchtë òbjimò pòjedinczé słowa, ale téż tekstë ò pòwstòwanim swiata, ò historii i żëcym na Kaszëbach. Sã tam pòdania ò demónach, stolemach, kròsniãtach i farmazónach. Słowòrz Sëchtë òbjimò m.jin.

8 tës. gòdk i 4 tës. frazeòlogizmów, wiele tekstów pìsni, òpówiesców, anegdotów, a téż tãgódk. Sëchta chòdzył pò całëch Kaszëbach i zbiéròł infòmacje ò kaszëbsczi gòdce. W jegò słowarzu mòżemë nalezć wiele synonimów dlô jednegò słowa.

1 Przeczëtòj, jaczé znaczenia mò słowò bùda.

Wëpiszë, czym mòże bëc bùda:

a)

.....

.....

b)

.....

.....

.....

bùda, ò, f, 1. 'szalas na polu dla wëpędzania gësi podczas deszczu lub burzy'. *Skrëtlë gãsë do budë*. 2. 'chalupa, szczególnie stara'. *Ta bùda sã vnet rozvali*. ◇ Zwrot (pn): *To jesë nama v budã nacecë* — 'kto wie, co nas jeszcze może spotkać'. ◇ Przysł.: *Ni mu budë bez zmudë* — 'w każdym domu sã jakieś przeszkody w pracy'. *Kej v Gromiënnò stinëcë sèvei, miedwëz budã rozvalã, a kej je mróz, to on ją poprãwã* (sr). 3. 'buda dla psa'. *Do budë!* ◇ Przysł.: *To sã razu psu na budã nie prëdã*. *Sezi jak ps v buze* — o odludku. 4. 'nakrycie pojazdu'. *Cëgóni jadq v budãz*. *Cëgańska bùda*. 5. 'stragan'. *Na targu stojalë z budami*. *Kramarskã bùda*. 6. 'parasol'. *Xcemë le vzie budã, bo mze pada* (pn). 7. 'gazeta lub chustka założona na głowë, żeby chroniła twarz przed opaleniem'. *Zrobila sobë budã na głowë, żebë ją slunëcë nie opãlëto* (pn-zach). 8. 'muszla ślimaka'. *Slëmëhe noşq budã na krëbce* (pn).

c)

d)

e)

2 Przëzdrzë sã pisënkòwi w słowarzu Sëchtë.
Czim jinaczi sã pisënk ze słowarzów ks.
Sëchtë òd pisënkù z ùczbòwnika czë ksążczy?

3 Żebë nalezc słowò w słowarzach, mùszisz
znac alfabét. Przëpòmniij so, jak kaszëbsczim
abecadle stoją pòsobicą lëtrë.

**a, ą, ă, b, c, d, e, é, ě, f, g, h, i, j, k, l, ł, m,
n, ń, o, ò, ó, ô, p, r, s, t, u, ù, w, y, z, ż**

4 Przëzdrzë sã òbkłòdkóm Słowarza.
W jaczim tomie nalézesz taczé słowa:

- ☐ doktór
- ☐ słowôrz
- ☐ szkòła
- ☐ ksądz
- ☐ pòwiôstka
- ☐ alfabét

5 Ùložë wërazë pòsobicą wedle alfabetu.

ksążka • słowôrz • sobòta • bùdink • mòrze
gazéta • wanoga • gòłąbk • zëma
niedzela • pòwiôstka • bôjka • jãzëk

.....

.....

.....

.....

.....

.....

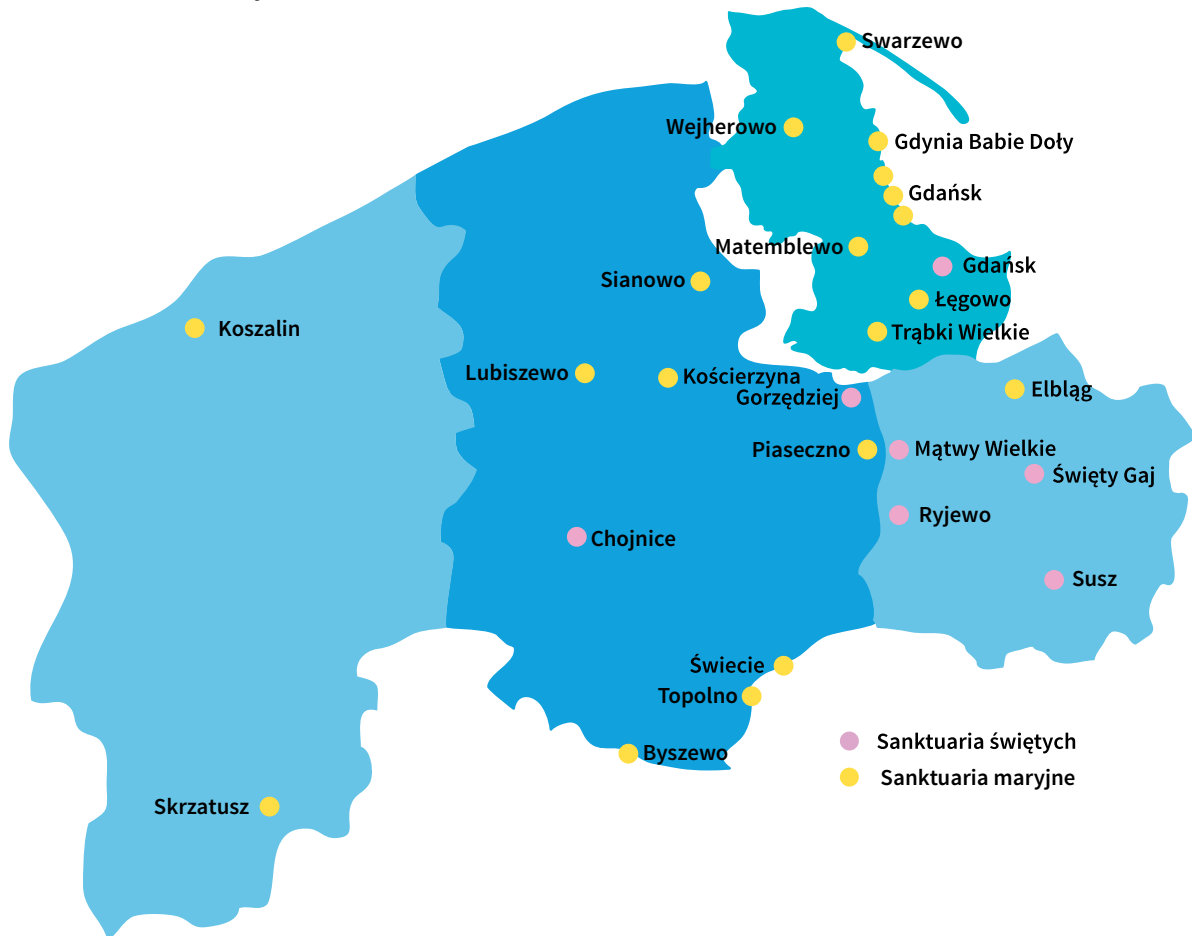
.....

Sanktuaria na Kaszëbach

Swiönowò

Sanktuaria to mòle religijnégò kùltu, chtërne są nawiédzóné przez tësące pielgrzimów. Są sanktuaria marijné, kù tczë swiãtëch i kalwarijszczé.

Swiönowò – sanktuarium Królowi Kaszëb

W 1996 roku figùrka òsta ùkòrunowónò papieszczima kòrunama. Tedë téż dosta dzysdniowé miono – Matczy Bòszi Królowi Kaszëb. Przódë cëdowną szturã zwelë Matką Bòską Piãkny Miłotë. Do dzys lëdze wierzą, że chto trzë razë nawiedzy z pielgrzimką swiönowszczé sanktuarium, w tim rôz piechti, ten wëmòdli so dobrą białkã abò dobrégò chłopa.

Sztatura Matczy Bòszi z Dzecãtkã Jezës wiele razy cëdownym spòsobã wrócała nazòd wëznacziwającë nen mól na sanktuarium.

Jeżlë të chcesz sã dowiedzec, jak figùrka nalazła sã w Swiönowie, przeczëtòj ùwòżno legendã.

Swińnowò to je mòłò wies nad jezorã, w snòzi dolèznje, tam, dze Łeba sã łãczy z Damnicã. Przòdë tamtãdka szła wòznò droga ze Gduńska do Mirochòwa, dze ùrządowòł przédnik mirochòwsczegò krézu. Kòzdegò rokù we wilëjã swiãtégò Jana do Swińnowsczegò Jezora schòdało sã lédztwò ze wszëtczych strón fejrowac nòkrotszą noc w rokù.

Chòcò Sobòtci to bët baro stòri zwëk, jesz z pògańskich czasów, mòcno widzòł sã lédzóm. Nie je dzywno, że kòscòł zrobił w ten dzén swòje swiãto, a na jegò patróna wëbròł Jana Chrzcëcëla. Òd jegò miona wã sã pózni pòzwa wsë Swińnowò (swiãtë Jónowò).

Ti nocë pòlëlë tam wiòldzi òdżin, mùzykańcë grełë, a wszëtcë tańcowelë. Pózni brutczy kładłë na wòdã wiònuszczi, a bënlowie je mùszelë wëtowic. Ò pótnocë wszëtcë szlë szëkac za kwiatã parpacë. Lédze wierzëlë, że temù, co gò nalëze, òn przëniesie szczescë. Cãżkò bëło tegò dokònac, bò kwiat kwitł leno jednã noc, a do te jesz bët mòłi i rósł òd spòdkù lësta.

Jedny snòzi swiãtojańszci nocë swòjégò szczescò szła szukac zakòchónò pòra. Młodi ju wrëjowelë òd jaczégòs czasu, leno krëjamno, zebë starszi nick nie wiedzëlë. Òni jima na to nie dówelë zgòdë. Mieszkelë pò sąsiedzku, leno bëłë pòsztatowóny.

Bëniel bët prawie wëtowił z jezora wiònuszk swòji pannë i szczestlëwò pòra rësza na nòblëższą gòrkã, zebë sã schòwac przed òczama starszych. Wej, co to bë bëła za ùcecha, czejbë òni nalezlë cëdownny kwiat. Mòże bë starszi przëszlë do zgòdë i pòzwòlëlë na żënbã?

Zakòchóny chòdzëlë ju dosc dlugò i òbzérelë kòzdi czerz. Wtim përnã dali, na samim czëpie ùrzemczi òni ùdrzelë słabi wid. Pòdeszlë blëzi i w parpacë nalezlë skòrb. Leno nie bët to kwiat, a przesnòżò, drewnianò figùrka Marije, co trzima na rãce Dzecã Jezës. Młodi przëszlë z nią do ògnia.

W Swińnowie tej jesz nie bëło kòscoła, temù téż wszëtcë sã zgòdzëlë, zebë figùrkã zaniesc do kaplëczczë w Mirochòwie. Tak téż zrobilë.

Na drëdżi dzén wieczór młodi znòwù sã

zeszlë nad jezorã. Òn cos szeptòł stòdkò dzëwczãcu do ùcha, a òno sã smiało ùceszno. Jak le òni sã przëzdrzelë na zarostã parpacama gòrkã, znòwù òbòczëlë słabi wid. Wejle, jak òni bëłë zdzëwiony, czej w parpacë nalezlë tã samã figùrkã, co nie wiedzec jak z Mirochòwa przëszła nazòd do Swińnowa. Nie bëło jiny radë, zakòchóny zawiezëlë jã nazòd do Mirochòwa.

Ale jak trzecégò dnia nalezlë figùrkã znòwù w Swińnowie, ùznelë, że to je znak. Tej lédze ùmëslëlë wëstawic w tim mòłu kòscòtk.

Òd razu wãlë sã do robòtë i mòckò sã przë tim pòspiëwelë. Wnetka na gòrce bët stanął drewniany kòscòtk, a do bëna wsta-wilë cëdowną szaturã.

Òd tegò czasu do Swińnowa cygnã pielgrzimi i dostòwają wiele łasków. Wiele òstało ùzdrowionëch, wiele nawrócëto sã do Bòga i wiele téż òdchòdò òd lica Marije z wòlã pògòdzeniò ze wszëtczima.

Swòjich sztridów zaprzestelë téż starszi zakòchónëch. Krótkò pòtemù młodi mielë wieselë. Żeniati żëlë szczestlëwie i we wiòldzi zgòdze, dlòte do Swińnowa òsoblëwò cygnã pòrë, zebë prosëc ò dór szczestlëwégò wespółzëcégò.

Wejle, tak młodi nalezlë w krzu parpacë kwiat pròwdzëwégò szczescò dlò Kaszëbów, a Swińnowską Matinkã wnet zacząłë zwac Królewã Kaszëb.

Figùrka, tak, jak cëdowno sã nalazła w Swińnowie, tak téż przetrzima wszëtczé nieszczësca. Ji kòscòtk dwa razë bët spòłony, kò szatura doch sã ùreta. Figùrka przetrwa téż rësawã drëdżi swiatowi wòjnë, chòcò bëła zadżinãła i nicht ju ni miòł nòdzeje, że sã nalëze. Kò doch przëszła nazòd do Swińnowa, chòcò nicht nie wié jaczim spòsobã. A kòzdegò rokù przëchòdają do ni niezrechòwóné gromadë pielgrzimów.

zdròdło: Janusz Mamelski, Kaszëbszczë legeńdë, Gdynia 2008

- 1** Przëdzdrzë sã figùrze Matczy Bòsczi Swiónowsczi i òpiszë jã. Pòmògą cë w tim zebróné w zestòwkù słowa.

PLAN ÒPISÈNKÙ	PÒMÒCNÉ SŁOWA
wiòlgòsc	wësokò na 48,5 cm
farwa	złotò, złotawò, mòdrò, pùr-pùrowò
z czegò je zrobionò	lëpówé drzewò
wëzdrzatk Matczy Bòsczi	mańtel, òkriwk, kléd, sëknia, kòruna, bërto, znanka panowaniò, gwiónzda, parmienie
wëzdrzatk Jezëska	mòłti, nadzi, kòruna
wiek, starota figùrë	XIV wiek
czasniczi	sedzy, trzimò, wzerò, mò, je òbloklò
jistniczi	Matka Bòskò, Jezësk, przëdzëwk, kòruna, bërto, òbleczenié, rãka, głowa, pòdmùrënk, pòdwëzszenié
znankòwniczi	zamësłonò, piãknò, cëdownò, ùsmiechniãti, nadzi, mòłti, malinczi

- 2** Naùczë sã czëtac wierztã F. Grëczë *Swiónowskò Panienka*.

*Swiónowskò Panienkò cëdnò
Matinką jes nama wiedno.
Cã kaszëbską naj Królewą
Czestnimë rodną naj mówną.
Marija.*

*W Swiónowie, w naj swiãtim môlu,
Wszëtcë Kaszëbi cã chwòlq.
Dòj nóm znqдка nesc do chëczy,
Czësté serca, swiãté zwëczy.
Marija.*

*Jak sã w jezorach ù nas tu,
Niebò przezérò mòdrasté,
Tak w naj sercach Twòje òkò,
Niech ùdrzi niebiesczi pòkój.
Marija.*

*Matkò nasza, prosymë Cã,
Błogòstawi lud i mòwã.
Bë rodnò naj mòwa kwitła,
Starków wiara nie zanikła.
Marija.*

*Jak ters w Swiónowie, tak i w niebie,
Chcemë Bòga rôz i Cebie,
Chwalëc z aniółma na wieczy,
Dlò te trzeba Twi òpieczy.
Marija.*

*Zdrzòdło: Kaszubski Kordecki – życie i twórczość ks. prał.
Franciszka Gruczy, E. Pryczkowski, Banino 2008*

- 3** Za co Kaszëbi kòchają Królewą Kaszëb?

.....

- 4** Ò co Jã proszą?

.....

- 5** Przeczëtòj jesz rôz czwiòrtą sztrofkã wierztë, przepiszë jã do zesziwkù i pòwiëdz, w czym Marija mò błogòstawic Kaszëbóm?

Matka Bòskô Swôrzewskô

W XVI w., w stôrim, hêlsczim kòscele, katolëcczi Kaszëbi zbùdowelë wôłtôrz z figurą Matczy Bòsczi. Czej hêlsczi lëdze przeszłë na protestantizm, zacząłë wërzëcac z kòscółów òbrazë i figùrë Marije i jinëch swiãtëch. Legenda gôdô, że figùra bëła wrzucônô do mòrza, gdzie wëłowilë jã rëbôcë. Òb czas sztormù mòdlëlë sã do Matczy Bòsczi, chtërna jich òcalëła. Na sztrądze, kòl stëdni w Swôrzewie ùstawilë figùrã, a lëdze ùzdrzelë, że w sëchi stëdni bëła wòda. Wszëtcë ùwierzelë, że to sã cëda i pòstawilë kòl stëdni kaplëczkã. Z czasã pòwstôł tam kòscół, gdzie do dzys Swôrzewskô Pani òpiekùje sã lëdzama mòrza.

Swôrzewò to wies, co leży kòl mòrza. Matka Bòskô Swôrzewskô je Królewã Pòlsczégò Mòrza. Ùkòrónowónô òsta w 1936 rokù. Do dzys, 16 lëpińca kòżdégò rokù, w Swôrzewie je òdpùst Matczy Bòsczi Rëbacczi, zwóny rëbacczim, wãgòrzewim abò jagòdowim. 8 sëwnika, czedë je swiãto Narodzeniégò Nòswiãtszi Marije Pannë, je wiòłdzi òdpùst z pielgrzimkama.

Swôrzewskô stëdniò

Czedë wëznòwcë Lutra przëszlë na Hël, niszczëlë, pòlëlë i wërzucelë rozmajité òbrazë, rzezbe i figùrë swiãtëch z kòscółów. Chcelë miec prosti i biédny kòscół. Òbrazë i figùrë leżałë pòd płotã. Leża tam téż figùra Matczy Bòsczi. Nicht nie dówòł bòczënkù na niã.

Dosta sã do mòrza, watë jã niosłë, wiater pchòł, jaż dosta sã na sztrąd. Na sztrądze stojała stëdniò dalek òd wsë, gdzie bawilë sã dzecë. Òne ùzdrzałë jak stëdniò łiskò widã i gnałë do wsë z krzikã: „Cëda, widzałosc”.

Òne widzałë, jak na stëdni stoi Marija z Dzecãtkã i sã smieje. Dzecë ùklãklë i mó-

wilë pòcërz. Starszi lëdze téż widzelë nen cud. Zdzëwilë sã, czej ùzdrzelë w stëdni wòdã, chtërny nie bëło tam òd statat. Wòda bëła cëdownò. Chto jã wëpił, stówòł sã zdrów. Lëdze z òkòlégò zacząłë nawiedzac Swôrzewò, żebë dostac łasczi òd Matczy.

Z Pùcka przëjachòł ksądz i spisòł swôrzewszcë cëda, i rzekł lëdzóm, żebë w nym swiãtim mòlu pòstawilë kaplëczkã. Pò jaczims czasu lëdze wëbùdowelë wiòłdzi, piãkny kòscół.

W nym kòscele swój mól nalazła cëdownò figùra Matczy Bòsczi z Dzecãtkã.

zdrzódlò: Józef Ceynowa, Dobro zwycięża, Gdańsk 1985

1 Òdpòwiëdz na pitania:

- Czemù Marija òpùscëła Hël?
- Jaczë cëda bëłë w Swôrzewie?
- Gdzie pòwstôł kòscół dlô Matczy z Dzecãtkã?
- Jak lud dzãkùje Mariji?

W midzëwòjnowim czasie prawie wszëtczé bôtë i òkrãtë miałë ringrafë z òbrazã Matczy Pòlsczégò Mòrza. Marinarze i rëbôcë zwelë jã Gwiòzdkã Mòrza. Płiwała òna na òkrãtach: „Bùrzô”, „Łiskawica”, „Òrzët”, „Kòscuszkò”, „Pòlonia”, „Batori”.

Bernard Sächta napisôł pòemã ò Królewì
Pòlsczegò Mòrza. Dolmaczènk zrobił
E. Prëczkòwsczi, a mùzykã ùłożył B. Lewińsczi.
Dzys tã piesń znają dobrze i spiëwają
nordowi Kaszëbi.

Reno, czej mòrze...

*Reno, czej mòrze sã bùdzy
Przë letczim parmieniów sklënim
Pòdchòdzysz Matkò do lëdzy
Zmachconëch nocnym łowienim.*

*Kòl pòtnia w mòdrim klédzëkù
Të jidzesz so w słuńca blòskù
Przë Tobie dzecuszkò nêkò
Pò mòrszczim złotawim piòskù.*

*Pòd wieczór nad brzegã sòdòsz
Nad głowã chòjna Cë szëmi
Mòrze sã cëchò spòwiòdò
Tobie, ze Swòrzewa Pani.*

*Abò przëjimòsz pielgrzimów
Nad naszim kaszëbsczim mòrzã
Co jidą w próg Twi swiãtini
Bë złożëc pòczestnosc wierze.*

*I nama môl przed swim tronã
Òstawi Mòrskò Królewò
Dòjże nóm pòdińc z ùkłonã,
Pò Twòje mateczne słowò*

*Jò witóm waju, Kaszëbi,
W swòrzewsczim mòjim kòscele.
Mie wiedno barzëczkò lubi
Czej widzã tu waju wiele.*

Òpiekùnkò rëbòków – retòj tonqëch

sl. Bernat Sächta. tłum: E. Prëczkòwsczi, muz. B. Lewińsczi

- 2** W całim rokù je wiele Marijnëch Swiãtów.
Sprawdzë w kalãdòrzu, czedë przëpòdają
i napiszë datë.
a) M.B. Gromicznò

.....
b) M.B. Strëmiannò

.....
c) M.B. Rózańcowò

.....
d) M.B. Szkaplérznò

.....
e) M.B. Zélnò

- 3** W kòscotach w Marijnë swiãta swiãcy sã
rozmajitë rzeczë, chtërne pòmògają lëdżóm
w żëcym. Napiszë, czedë swiãcy sã:
a) gromicã

.....
b) kłosë zbòzégò

.....
c) szkaplérz

- 4 Òdmieni przez przëpòdci słowa: Matka, Marija.

Nazéwôcz	/ chto?, co? / -
Rodzôcz	/ kògò?, czegò? / -
Dôwôcz	/ kòmù?, czemù? / -
Winowôcz	/ kògò?, co? / -
Nôrzãdzôcz	/ (z) kim?, czym? / -
Môlnik	/ (ò) kim?, czym? / -
Wòłôcz	/ ò / -

Matka

Nazéwôcz

Rodzôcz

Dôwôcz

Winowôcz

Nôrzãdzôcz

Môlnik

Wòłôcz

Marija

Nazéwôcz

Rodzôcz

Dôwôcz

Winowôcz

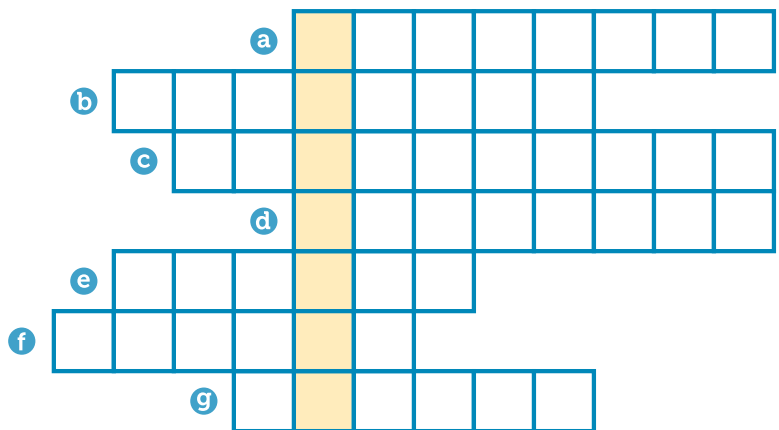
Nôrzãdzôcz

Môlnik

Wòłôcz

- 5 Rozrzeszë krzëżną tãgòdkã.

- a) Bùrzô z grzëmôtama jinaczi.
- b) Tam Królewô Rëbôków.
- c) Drëdżi miesąc.
- d) Je nią „Òjczë nasz”.
- e) Miesąc z Matką Bòską Szkaplérzną.
- f) Z dachtã.
- g) Nôswiãtészô Panienka, Matka Bòskô... /jesz jinaczi/

HASŁO:

- 6 Przeczëtôj, jaczé znaczenié mia gromica dlô lëdzy.

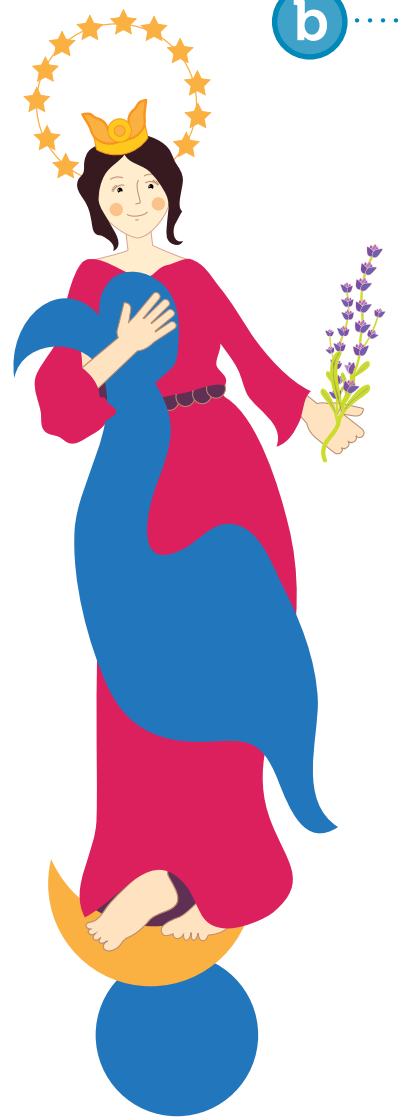

...Nasza ómama òd dlëgszégò czasu dopòminô sã nowi gromicë, bò ta stôrô wëpòlëta sã prawie czësto, jak bët nen wiòldżi grzëmòt, chtëren waròł prawie całi dzén. Jesz przed bùrzã ópapa òbchòdòł bùdinczi z zapòloną gromicą, żebë ùchronic je òd ùderzeniò. A jak grzëmòt nadszedł, pòstawił swiécã w môlim òczenkù, bò z ti stronë nadcyga gromówka. Tam òna sã dopòlëta.

zdrzódlò: Bòlesłòw Bòrk, Lesòcczé pòwiòstczi ë jiné dokòżë,
Wejerowò 2002

Matäblewò – Matka Bòskô Niesama

W samim sercu Trójmiejszczégò Krôjòbraznégò Parkù, w kapłeczce na lesny rzmie, wżérò na nas òd przeszło 230 lat Matka Bòzò Niesama. Słënacò łaskama figùra Mariji pòchòdzy z XVIII wiekù. Do Ni pielgrzimują lédze z òjczejnë i z całégò swiata. Matka Bòskô Niesama pòkòzała sã w 1769 rokù stolarzowi z Matarni, chtëren w czas zëmòwi kùrzawë szedł piechti 10 km do Gduńska, żebë przëprowadzëc doktora do białczy, chtërna mia ùrodzëc dzeckò, a z ji zdrowiã bëło coròz gòrzi. Chłòp szedł, wiater i snieg mòcno mù dokùczałë. Mòdlił òn sã do Bòga ò retënk dlò siebie, swòji białczy i jesz nienarodzonégò dzecka. Czej wëkùnczony ùpòdl na zemiã, tej pòkòzała mù sã snòzò niasta, chtërna bëła niesama. Pòdeszła do niégò i rzekła: Nie bój sã! Biój dodóm! Twòja białka czëje sã dobrze i ùrodzëła cë piãknégò, zdrów sëna. Czej chłòp przëszedł dodóm, ùzdrzòł, że słowa, chtërne wëpòwiedzała Snòzò Pani, wëpełniłë sã. Co wicy, jegò białka téż spòtkala nieznóną Niasã, chtërna pòmògła ji ùrodzëc dzeckò. Wiada ò cëdownym przëtròfkù chùtkò rozeszła sã pò òkòlim. Wszëscë pòmëslelë, że Snòzà Niasã mùsza bëc Matka Bòskô. W mòlu, gdzie stolòrz spòtkòł Matkã Bòską, w 1790 rokù pòstawilë figùrã wëkònóną wedle jegò òpisënkù. 12 sëwnika 1990 rokù òdbëła sã kòrunacjò figùrë.

Matäblewò je jedynym sanktuarium Matczy Bòsczi Niesami na całim swiece.

- 1** Odpòwiédz na pitania:
a) Ò co stolòrz prosył Bòga?

b) Gdzie òn szedł?

c) Kòmu pòkòzała sã Matka Bòskô Niesama?

d) Gdzie je Sanktuarium Matczy Bòsczi Matäblewsczi?

e) Nalezë na mapie Matäblewò. Kòl jaczégò miasta nalézesz Matäblewò?

- 2** Matka Bòskô ceszi sã na Kaszëbach wiòldzim ùwòżanim. Pòłączë miona kaszëbsczich pòzwów Matczy Bòsczi z pòzwama miast i wsów i z przëpisónyma ji tytułama.

- 3** Jaczë jinszé pòzwë Matczy Bòsczi të znajesz?
Czej mdzesz w Matäblewie, pòmòdlë sã do Matczy Bòsczi, chtërna je znónò z rozmajitëch cédów.

Krzyżewô Droga i Gòrzcé Żale

Wiôldzi Pòst dérëje 40 dni. Rozpòczinô sã Pòpielcową Strzodą, a kùnczi Jastrama. W nym czasu w kòscele sã wiôlgòpòstné nòbòżeństwa: Krzyżewô Droga i Gòrzcé Żale.

Krzyżewô Droga

Krzyżewô Droga to w katolëcczim kòscele pòstné nòbòżeństwo. Spiéwë, mòdlëtwë sã sparłãczoné z ùkrzyżowaniem i śmiercą Christusa. Droga Jezësa na smierc prowadzi przez sztërnôsce stacjów w pòstacji òbrazów abò rzezbów pòwieszonëch na scanach kòscoła. Stacje òpisëją drogã Jezësa na Gòlgòtã – òd pòjmaniô jãz do złożeniô w grobie.

Gòrzcé Żale

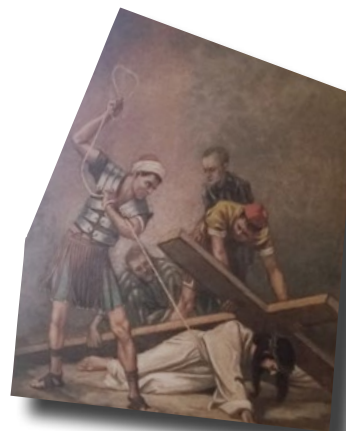
Gòrzcé Żale sã pòlską tradycją. Skłôdają sã z piesniów:

- Pòbùdka;
- Himn;
- Lament dëszë nad cerpiącym Jezësã
- Gòdka dëszë z Bòlesną Matką.

Całé nòbòżeństwo je pòdzieloné na trzë dzéle, òdmówiöné wkół.

Stacje Drodzi Krzyżewi:

- I Pón Jezës na smierc przez Piłata skòzóny
- II Pón Jezës krzyż bierze na remiona
- III Pón Jezës pierszi rôz ùpòdò pòd krzyżã
- IV Pón Jezës spòtikò sã ze swòją Nòswiãtszą Matką
- V Szimón z Cyrenë pòmògò Jezësowi niesc krzyż
- VI Swiãtò Werónika òcérò twòrz Panu Jezësowi
- VII Pón Jezës drëdżi rôz ùpòdò
- VIII Pón Jezës pòcészò płaczącé niastë
- IX Pón Jezës trzeci rôz ùpòdò
- X Pón Jezës z ruchnów wëzeblokli
- XI Pón Jezës przëbiti do krzyża
- XII Pón Jezës ùmiérò na krzyżu
- XIII Pón Jezës zjãti z krzyża
- XIV Pón Jezës do grobù złożony

Stacje Drodzi Krzyżewi
w Kòsòkòwie

Na górze Krziż

Na górze stoi Krziż.
Na krziżu Bòżi Syn
skôzóny je na smierc
bez żódnëch, żódnëch win.

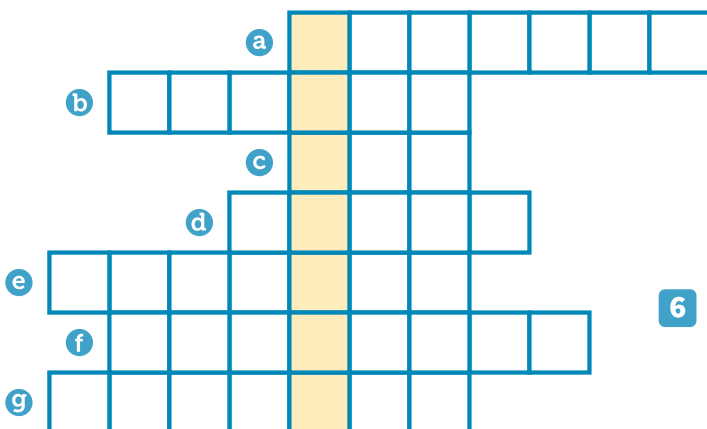
Ùmiérôł gòdzën trzë
To winny jesmë më.
Òbiecôł zmartwëchwstac
Ë zbawic całi swiat.

Jak rzekł tak zrobił téż.
Òn królã w niebie dzys
W òstatny swiata dzén
Òn bądze Sãdzã tej.

sl. A. Nagel, muz: W. Frankowska

- 1** W Pòlsce je wiele Kalwariów, gdzie mòże przeżëc Krzizëwã Drogã Christusa. Rozszerzë krzëznã tãgòdkã, a dowiesz sã gdzie je dëchòwò stolëca Kaszëb.

- Òcarła twòrz Jezësa.
- Z tegò miasta bël Szimón.
- Bël z Marijã pòd krziżã.
- Do niego przëbilë rãce i nodzi Jezësa.
- Pòpielcowò ...
- Zbiér kaplëców ò mące i smiercë Jezësa.
- Miono górë, gdzie ùmarł Jezës.

HASŁO:

- 2** Jaczé miona dôwò Bògù àutór?

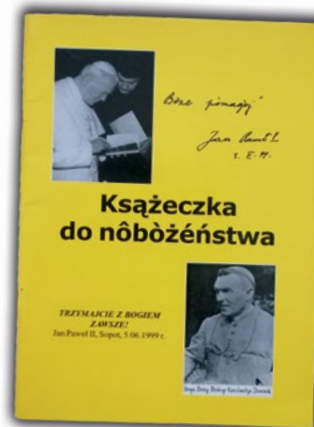
- 3** Kùli sztrofów mô wierzta?

- 4** Kùli szlabizów mô kòzdô linka wierztë?

- 5** Wëpiszë 3 pôrë rimów.

Wejrowò

Wejrowò to kaszëbsczé Jeruzalem. Je tam droga, chtërnã mòżna jic jak Jezës òb czas Măci Krzizëwi. Wejrowskò Kalwariò bëła zbùdowónò w XVII w. Òpiekùją sã nią òjcowie Frăcëszkanie.

- 6** Nalezë infòmacje ò niechtërnëch kalwariach w Pòlsce (Wielewskò, Zebrëdowskò, Òbòrnickò, Licheńskò...)

- 7** Mòże i tã ze swòjima drëchama zrobisz Krzizëwã Drogã w swòji parafii? Mòżesz skòrzëstac z Książeczczì do nòbòżënstwa.

Na Kalwariã

Na Kalwariã jidã lëdze,
Cygna w dłudzych gónach
Dwigającë krziż na przede.
Spiëwa czëc je w blónach.

Kroczą Christa cãżką stegną,
Jiwer mają bënë.
Rozwôżają drogã niebną
Przez cërzniowé renë.

Wieleż zgardë i cëpieniô
Kòrno Jezës znôszôł.
To za swiata zło robienië
Żecë òddac mùszôł.

Naszi lëdze Jemù zewsząd
Prażą tczã òddawac,
Żebë ùlżëc swòjim dëszóm,
Z grzéchow je wëbawiac.

Jidã w Górë turã Bòsczim
W kòzdim wiôldzim pòsce,
Pò Jeruzalem Kaszëbsczim,
W Wejra swiãtim miesce.

*Zdródlô: Na jimiã Bòsczé, E. Prëczkòwsczi,
Gdańsk 2000*

1 Kùli sztrofów mô wiërzta?

2 Kùli szlabizów mô pierszô linka, a kùli drëgô?

3 Jaczé znajesz ôrtë rimów? Wëpiszë przykładë
z wëbrónëch sztrofów.

4 Wëpiszë czasniczi w ternym czasie i dopiszë
do nich czasniczi w ùszlim czasie.

PAMIĄTÓJ!

Czasnik to dzél mòwë, co nazëwô kòzda
robòtã: spi, rosce, padô.... Mòże wëstãpic
w ùszlim, ternym i przinidnym czasie.

TERNY CZAS	ÛSZLI CZAS

5 Napiszë òdpòwiedzë:

a) Ò jaczim miesce je gòdkã we wiërzce?

b) Jak sã gòdô na Wejrowò?

c) Chto załóził Wejrowò?

6 Przëłożë na kaszëbsczy jãzëk:

a) Wielki Post trwa czterdzieści dni.

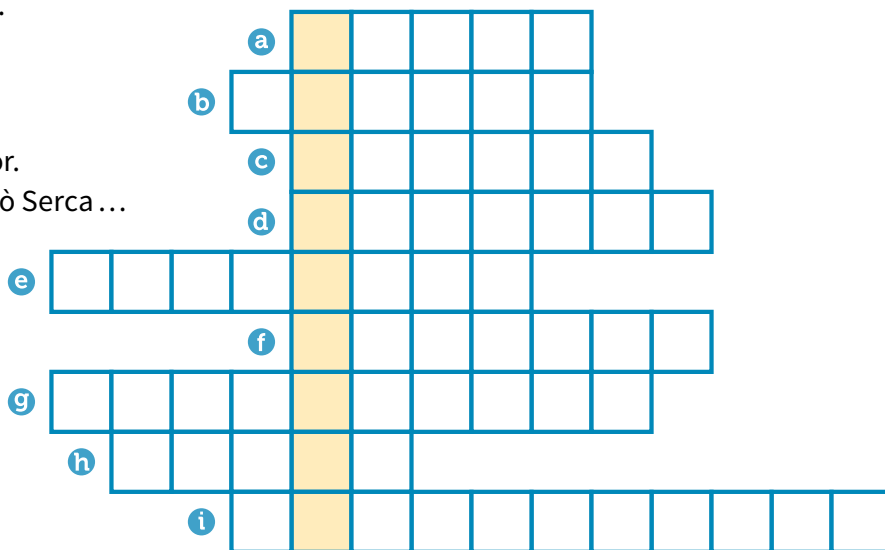
b) Droga Krzyżowa ma czternaście stacji.

c) W Wejherowie jest Kalwaria.

Nôbòżénstwò majewé przë przëdrożnéch kaplëczkach

- 1** Rozrzeszë krzëżną tãgódkã, a dowiesz sã, ò czym mdzemë sã dzys ùczëlë.

- a) Bòżò Măka to jinaczi ...
- b) Òdprôwiô sã w maju.
- c) Òdmôwiôsz gò reno i wieczór.
- d) Loretańskô, do Nôswiãtszégò Serca ...
- e) Pôcérz, to jinaczi ...
- f) Figùra ze Swiônowa je ...
- g) Òpiekùnkã rëbôków je Matka Bòskô ...
- h) Matka jinaczi.
- i) Chòdzymë tam z pielgrzimkã.

HASŁO:

Przëdrożné kaplëczczki to môłé wôłtôrze stôwiôné kòl drodżi, czasã we westrzódkù wsë abò miasta. Sã òné znankã pòbòżnotë lëdzy, historicznëch wëdarzeniów abò pòdzãkã za òtrziómóné òd Bòga łasczi. Przë kaplëczkach gromadzëlë sã lëdze na majewim, rózańcu a téż starszi lëdze, co ni mòglë jic w niedzielã do kòscoła. Przëdrożné krzëże i kaplëczczki bëłë drogòwskòzama dlô pielgrzimów.

Apartną znankã kaszëbsczzi zemi sã przëdrożné krzëże, zwóné „Bòżima Măkama” i kaplëczczki. Miono kaplëczka pòchòdzy òd słowa „kaplëca”, co znaczi môłi kòscótk.

Kaplëczczki mają rozmajité sztòttë. Sã wësocze, môłé, pãkaté, cenczé, mùrowóné i drzewiané... Zawdë sã w nich òbrazë abò sztaturë swiãtëch. Mògã to bëc sztaturë Jezësa, Matczzi Bòsczi abò jinëch swiãtëch. Krzëże i kaplëczczki bûdowelë prosti lëdze, leno z pòtrzebnôtë serca.

Do dzys dnia kaplëczczki sã òzdobã wsów i gardów.

- 2** Na spòdlim tekstu i tegò, co ju wiész, òdpòwiëdz na pitania.

- a) Czemù lëdze stôwiają kaplëczczki i Bòżé Măczì?

- b) Co znaczi słowò kaplëczka?

- c) Co to je Bòżò Măka?

- d) Czedë lëdze mòdlã sã przë kaplëczkach?

- e) Jak nazëwô sã nôbòżénstwò, chtërno òdprôwiô sã przë kaplëczkach abò przë krzëżach?

- f) W jaczim miesăcu je òdprôwiôné?

- g) Jaczé mòdlëtwë më mòżemë òdmówic przë kaplëczce?

- h) Jaczé znajesz pieszpieśnië spëwóné na majewim?

Kaplëczka
Swiäti
Rodzëñë

Kaplëczka
Swiätégò
Jana Chrzëcëcëla

Kaplëczka
Matczi Bòsczi Fatimsczi

Kaplëczka Matczi
Bòsczi Gromicznë

Kaplëczka Nòswiätszégò Serca
Pana Jezësa

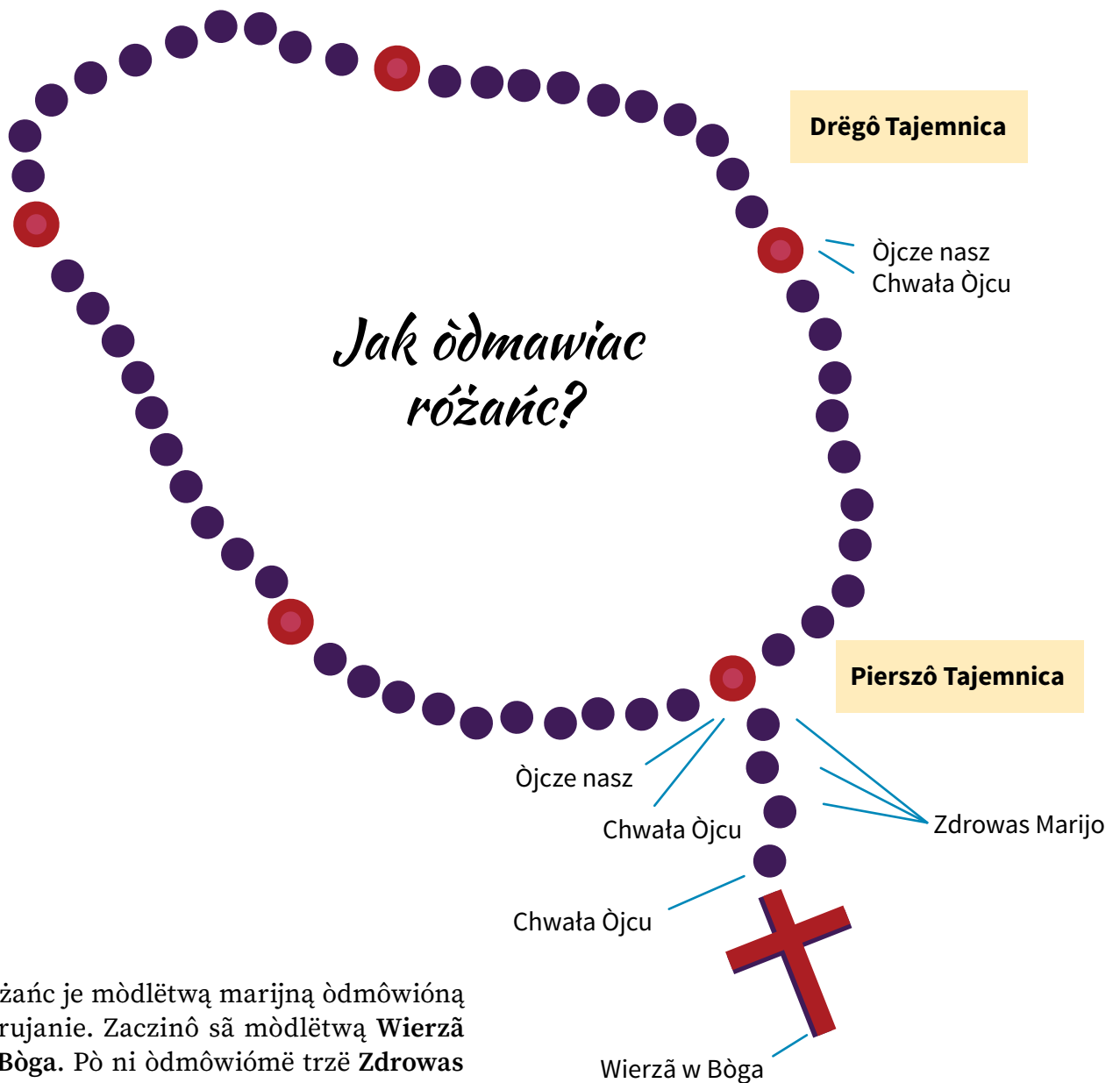
- 1 Jaczim swiätim są pòswiäconé kaplëczczë
pòkòzóné na òdjimkach?
- 2 Je kòl waju jakòs kaplëczka? Jak òna wëzdrzi?
Òpòwiédz ò ni.

Na całëch Kaszëbachw maju, wieczorama,
òdbiwò sã majewé. Lëdze schòdają sã, żebë
ùtczëc Bòżą Matkã. Na majewim òdmówiò
sã mòdlëtwë: *Pòd Twòjã òbronã, Lëtaniã do
Nòswiätszi Mariji Pannë* i téż spiéwò sã marij-
né piesnie.

- 3 Nauczé sã mòdlëtwë *Pòd Twòjã òbronã*
i zmówi jã przë kaplëczce abò przë krzyżu.

Pòd Twòjã òbronã

Pòd Twòjã òbronã ùcëkómë sã, Swiätò
Bòżò Matkò,
nie gardzëże naszima prosbama
w naszych pòtrzebach,
ale òd wszelejaczich złëch przëtròfków
nas wiedno wëbawiòj.
Panno chwalebnò i błogòstawionò.
Ò Pani nasza, Zastawnico nasza,
Pòstrzëdniczkò nasza,
Pòceszëcelkò nasza.
Z Twòjim Sënã nas pòjednòj,
Twòjémù Sënowi nas pòlecòj,
Twòjémù Sënowi nas òddawòj.

Różańc je mòdlėtwā marijnā òdmōwiōnā w rujanie. Zaczinō sā mòdlėtwā **Wierzā w Bōga**. Pō ni òdmōwiōmė trzė **Zdrowas Marijo** za wiarā, nōdzejā i miłotā. Dali je **Chwała Òjcu** i różańcowė rozwōzania.

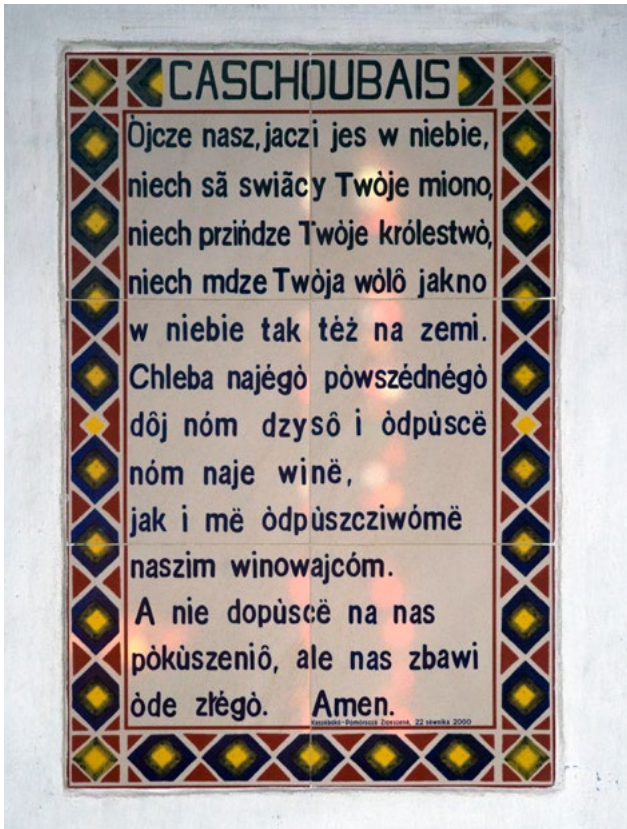
Sā sztyrė różańcowė tajemnice: **Redosnō, Swiatła, Bōlesnō i Chwalebnō**. W nėch tajemnicach je rozwōżōnė Narodzeniė i żecė Jezesa, Jegò māka i smierc, Zmartwėchwstaniė i nōdzeja zbawieniō swiata.

- 1 W Różańcu nōwicy je Zdrowas Marijo. Przeczėtōj mòdlėtwā i nauczė sā na pamiāc.

Zdrowas Marijo

Zdrowas Marijo, łasczi pełnō, Pón z Tobā, Błógòstawionō jes midzė niastama i błógòstawiony je brzōd żewōta Twòjėgò, Jezès. Swiātō Marijo, Matkò Bòżō, mòdlė sā za nama grzėsznyma terō i w gòdzėnie smiercė naszi. Amen.

Midzë tajemnicama je wiedno *Ôjczy nasz*.
W 2000 rokù Kaszëbi nawiedzëlë Zemiã
Swiątą i òstawiłë pamiątkową tòblëcã z ka-
szëbsczim *Ôjczy nasz* w kòscele Pater Noster.

- 2** Napiszë instrukcjã òdmówianiô różańca.
✎ Wëzwëskôj pòdóné rozkazowniczi: òdmówi,
przeżegnôj, wëmieni, rozważë, pòwiédz ...

PAMIĄTÓJ!

Czasnik to dzél mòwë, co mò trzë
spòsobë: òbnôjmny, rozkazowi
i zastrzegòwi.

- 3** Zamieni òbnôjmnici na rozkazowniczi.

czëtò

pisze

spiewò

stëchò

d · Kaszëbskò ····· lëteratura

Aleksander Majkòwsczi *aùtor „Żëcégò i przigòdów Remùsa”*

Aleksander Majkòwsczi ùrodzył sã 17 lëpiń-
ca 1876 rokù w Kòscérznie. Bët sënë gbùra.
Ûczył sã w progimnazjum w Kòscérznie
i w gimnazjum w Chònicach. Maturã zdòł
w 1895 rokù. Òd 1897 rokù sztudérowòł
medycynã. W 1904 rokù òtrzimòł titel dok-
tora i wrócył na Kaszëbë. Robił we Gduńsku,
Kòscérznie, Tarnowskich Górach, Sopòtach,
Kartuzach.

Z wiòlgã mòcã angażowòł sã w sprawë
kùlturë i lëdztwa. Bët wiòldzim dziejòrzã.
W 1921 rokù òżenił sã. Miòł jednegò sëna
i trzë córczi. Ùmarł 10 gromicznika 1938
rokù.

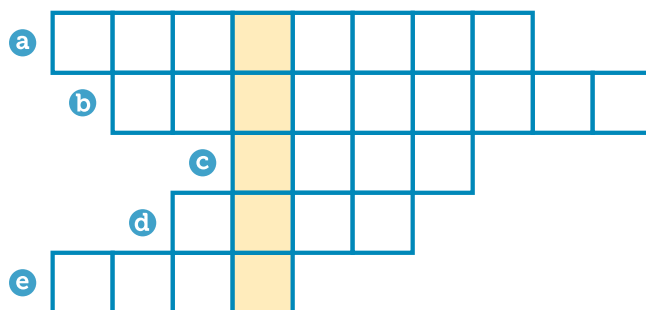
Jegò widzałé dokazë to:

- *Wiersze i frantówczi,*
- *Spiéwë i frantówczi,*
- *Remùs w Zwadze,*
- *Historia Kaszubów,*
- *Pòmòrzanie,*
- *Strachë i zrãkòwinë* i wiele jinszych.

Równak nówòżniészim dokazã je pòwiesc
Żëcé i przigòdë Remùsa. Pòwiesc ta je ùznónò
przez znòwców za kaszëbską epòpejã, za
nówikszi dokòz kaszëbsczë lëteraturë.

- 1** Rozrzeszë tãgòdkã, a dowiesz sã, chto je
herojã ti pòwiescë. W tãgòdkã wpiszë
kaszëbsczë pòzwë pòdónëch słów.

- a) kalosze
- b) wstążka, tasiemka
- c) czapka
- d) stary but
- e) kaftan

HASŁO:

2 Pòstlèchôj ùriwka *Žëcégò i przigòdów Remùsa*.

Bò chłopã òn ùrósł dużim jak stolem, ale ùschłi bét jak pasterniòk. Na głowie mù sedita mùca stòrodòwnò, czòrnym barankã òbràbionò. Sëkno pòd barankã bëło zeloné, ale na wièrzchù kròsë jegò bës sã nie doznòt, bò słuńce bez tëli lat pòlëło na nim kòlorë tãgòwé, a deszcz i sniég je pòmiészatë na jedno.

Spòd mùcë pchatë sã parmienie czòrnëch włosów na ùszë, kark i skarnie. Lica miòł brodaté i włosaté. Ale tëch włosów nie stojało gãscy niż żetka na pòlu za Juszka-ma. Dlòtegò tëli gùbów widzec bëło na jegò skarniach jak na ùsëszonym jabkù. Ale gùbë te nie znaczełë ùmòrtwieniò ani kłopotu. Chto zazdrzòł w jegò czòrné, mòłé oczë, ten w nich ùdrzòł tëli wiesòłoscë, że jaż mù sã dzywno stało. Bò na òkò bë sã bëło zdòwało, że Remùs w chwilë ti płakac bądze.

Za młòdegò knòpa bòjòł jem sã Remùsa, bò czej jem co przeskùrził, tej jizdebnò straszëła:

— Pòzdòj le, przinđze Remùs i weznie ce w miech!

Wiém, że i jinsze dzecë nim stròszëlë. A më mòti bëtësma ùdbë, że òn so chòba z nas sprawi nowi wãps, czej nas dobrze przedò żedowi. Bò tész ten jegò wãps, chòc dludzi bét do pòł jiczer i z mòdrégò fòliszu zrobiony, tëloma łatama sã trzàst, że jegò pón mògł sã mieniac z jaczim taczim

stròszkã w pòlu i jesz dodac przid. Nie zapi-nòł òn gò nigdë, bò gùzów nie bëło. Widiwòł jem Remùsa zëmą w pãkònym mrozu, jak swięcył na wiater gòłą piersą.

Nogawice chòba tim sã pësznic mòglë, że dwùch Remùsów wlażłobë w jednã. Ale dzur ni miałë mni niżle wãps.

Jediné skòrznie mòglë stożec sã, bò bëłë rzetelnie całë. Bò Remùs zwëczajnie chòdzył na przërodzonëch nogach bòso. Le jak do miasta karowòł, òbùwòł bótë. Ale nié ze wzglądu na lëdzy. Miòł zwëczòj, że w miesce abò tész i we wsë kòscelny wstãpiòł do kòscoła pòdzãkòwac Bògù i zdac sã na jegò wòlã. A tam przed tim nòwikszim Panã nie chcòł sã pòkazac bòso, bò wiedzòł co sã slëchò. Za òstatnym bùdinkã Remùs zebùwòł bótë i cëskòł na karã. Tej jegò òschłë nodzi w szeroczich jak młënarsczé miechë nogawicach wierzgałë drogą taktã jak bijòczy w dwùch zwònach, chtërne nad-przërodzonym cëdã zlazłë ze zwònicë, abë chòdzec pò zemsczych stegnach.

Aleksander Majkòwsczi, Žëcé i przigòdë Remùsa (wëjimczy)

3 Przeczëtòj tekst jesz ròz. Pòdsztrichnij słowa, chtërne òpisëją Remùsa.

4 Dofùluj zestòwk znankòwnikama z tekstu:

rost
 òczë
 lica
 włosë
 skarnie
 nodzi
 mùca
 wãps
 skòrznie
 nogawice

5 Dofùluj òpis Remùsa pasownyma słowama.

mòté • ùszë • skarnie • włosaté • stòrodòwnò
 brodaté • barankã • gùzów • pasterniòk
 miechë • stolem • karą

Remùs bét chłopã wiòldzim jak,
 ale ùschłim jak
 Òczë miòł czòrné i
 Czòrné włosë spòdatë mù na
 i Lica miòł
 i Jegò mùca bëła
 òbrąbionò czòrnym
 Jegò wãps ni miòł Bùksë
 bëłë szeroczé jak młénarszczé
 Òlbrzim wòzył
 ksążczy pò kaszëbsczy zemi.

PAMIĄTÓJ!

Znankòwnik to dzél mòwë, co je òkreslenim
 jistnika: mòté ùszë. Òd jistników mòże
 twòrzëc znankòwniczi:
 Remùs – Remùsowò kara

6 Dobierzë pasowné znankòwniczi do
 pòdónëch jistników.

wiòldzi • pòdzarté • drewnianò • biédny
 Remùsowò • czòrné

a) kara

b) chłop

c) skòrznie

d) wiòldzi

PAMIĄTÓJ!

Jistniczi ze znankòwnikama mògã
 wëstąpic w rozmajitëch òrtach.

Czej chcesz òpisac chłopã, spitòsz:
Jaczi je ten chłop? – je to chłopsczi òrt
 czej òpisëjesz biatkã, spitòsz:
Jakò je ta biatka? – je to białgłowszczi òrt
 czej mdze to dzeckò, spitòsz :
Jaczé je to dzeckò? – je to dzechny òrt

7 Na spòdlim tekstu, zestòwkù i swòji
 wëòbrazni namaluj Remùsa. Jaczé znanczi i
 òsoblëwòtë ùkòżesz na jegò pòrtrece?

W *Żëcym i przigòdach Remùsa* Aleksander
 Majkówsczi pòkòzòł Kaszëbë jakno zacza-
 rzonã, krëjamną kròjnã. Pòwiesc je przemi-
 kłò głąbòkã wiarã w Bòga. Je w ni bòkadosc
 dobrëch i złëch dëchów.

8 W 2010 rokù na plenerze malarsczim w Òrlu
 pòwstałë òbrazë, chtërne pòkòzëjã żëcowã
 drogã Remùsa. Òbezdrzë czile z nich.

Zródło: Droga życiowa Remusa w streszczeniu i obrazach, red. J. Borchman, J. Labudda, M. Tamkun, B. Wiszowaty, Bolszewo 2010

- 9 Wëmëslë zëwiszcza òbrazów, chtërne pòwstałë w Òrlu.

a)

b)

c)

d)

- 10 Òpiszë jeden òbrôz.

W kòzdim òpisu mùszi bëc: **wstãp**, **rozwinienié** i **zakùńczenié**.

- Na samim pòczãtkù (wstãpie) napiszë co przedstòwiô òbrôz.
- W rozwinienim – drobnotë (szczegóły).
- W zakùńczeniim – twój pòzdratk i ùstów òbrazu.

Sfòrmùlowania przëdatné do òpisënkù òbrazu

Przed nama ...
 Òbrôz przedstòwiô ...
 Z przòdkù ...
 Na tle, spòdlé ...
 Centralno ...
 W lewim/prawim gòrnym/dólnym rogù ...
 Përnã niżi ..., përnã wëżi ...,
 na lewò / prawò òd ...
 Na hòrizonce ...
 Przewòżają farwë jasné / cemné ...
 Nòwòżniészë w tim òbrazu ...
 Òbrôz przëpòminô ...
 Malòrz, artista stwòrził wiesotë / smùtny ùstów ...
 Na skarniach mòże nalezc miłotã,
 tësłniãczkã, redotã ...

Żeglôrz (lëdowô pësniô)

Hej, żeglujże żeglarzu,
całąnockã pò mòrzu.
Hej, hej, lala la,
całąnockã pò mòrzu.

Jakże jò móm żeglowac,
czej nadchòdzy cemnô noc.
Hej, hej, lala la,
czej nadchòdzy cemnô noc.

Zapòl swièczkã abò dwie
przëżeglujże tu do mie.

Hej, hej, lala la,
przëżeglujże tu do mie.

Czedë bürzô zriwô sã
i czej wicher żògle rwie.

Hej, hej, lala la,
i czej wicher żògle rwie.

Smiałé serce, mòcnô dłoń,
pòkònëją grozną tón.

Hej, hej, lala la,
pòkònëją grozną tón.

Hej, dzéweczkò, słéchôj le,
Przëżeglujã do ciebie.
Hej, hej, lala la,
Przëżeglujã do ciebie.

Terô pòjmë razã w tuńc,
jaż nadéńdze sztormù kùńc.
Hej, hej, lala la,
jaż nadéńdze sztormù kùńc.

11 Naùczë sã spiéwac Żeglôrza.

12 Z pësni wëpiszë fòrmë rozkazownika. Czim òne sã òdznôczają?

.....

.....

13 Do nieòznaczników dopiszë fòrmë rozkazownika w pòjedynczi i wielny lëczbie w drëdżi òsobie.

	pòjedynczô lëczba	wielnô lëczba
jesc		
czëtac		
pisac		
stojec		
spiewac		
naùczëc sã		
prosëc		
mòdlëc sã		
mëslec		
zbierac		
dowiedzec sã		
zaniesc		
przëniesc		
nalezc		
pòkazac		

- 14** Zamieni pòdsztrichniãtë nieòznacznici na pasowné pòstacje rozkazownika.

- a) Të òddac mie mòjã ksążkã!
- b) Wa sedzec cëchò! Të spiewac głosno!
- c) Wa jesc wszëtkò!
- d) Të pisac pòwiòstkã!
- e) Wa bëc pòslëszné!

Pò pierwszym dzëlu

MIESZKÓMË NA KASZËBACH

spawdzë swòjã wiedzã. Wëbierzë pasowné òdpòwiedzë do kòżdégò zapitaniò.

- 1** W dodomie w Gdini, gdzie je Mùzeùm, mieszkòt czedës:
 - a) Józef Haller
 - b) Bernat Sëchta
 - c) Antón Òbram
 - d) Aleksander Majkòwsczi
- 2** Zdënk Pòlszczi z mòrzã òdbët sã w :
 - a) Gdini
 - b) Pùckù
 - c) Zdradze
 - d) Swòrzewie
- 3** W herbie Pùcka je:
 - a) Wągòrz i lew
 - b) Slédz i wągòrz
 - c) Łosos i lew
 - d) Lew i slédz
- 4** W Swiònowie tczimë:
 - a) Matkã Bòską Bòlesną
 - b) Matkã Bòską Niesamã
 - c) Królewã Rëbòków
 - d) Królewã Kaszëb
- 5** Przë kaplëczkach òdmòwiò sã:
 - a) Gòrzcze Żale
 - b) Lëtaniã do Matczi Bòsczi
 - c) Krzizewã Drogã
 - d) Rózańc
- 6** Rózańc mò:
 - a) szterë tajemnice
 - b) trzë tajemnice
 - c) dwie tajemnice
 - d) jedna tajemnicã
- 7** Aùtorã *Słowarza Kaszëbszczich Gwarów* je:
 - a) Aleksander Majkòwsczi
 - b) Józef Ceynowa
 - c) Bernat Sëchta
 - d) Alojzy Nòdzel
- 8** Przednym herojã w pòwiescë Majkòwsczégò je:
 - a) Stolem
 - b) Remùs
 - c) Królewionka
 - d) Rëbòk
- 9** W swiãto Matczi Gromicznij swiãcy sã:
 - a) kłosë
 - b) kwiatë
 - c) swiëce
 - d) krzize
- 10** W Zemi Swiãti Kaszëbi ùfùndowelë i pòswiãcëlë:
 - a) tòblëcã z tekstã *Zdrowas Marijo*
 - b) tòblëcã z tekstã *Pòd Twòjã Òbronã*
 - c) tòblëcã z tekstã *Òjczyzna nasza*
 - d) tòblëcã z tekstã piosenki *Reno czej mòrze...*

PAMIĄTÔJ!

Rozkazownik twòrzi sã przez dodanié „ë” pò cwiardëch spółzwãkach, „i” pò mityczich spółzwãkach, czasã kùnczi sã téż lëtrã „j” abò nieregularno np: wez, jëdz, jedz

Na Kaszëbach wiedno bëto wiele lasów. Rosłë chójczy, danë, bùczy, dąbë. Temù lëdze bùdowelë swòje chëczë z drzewa. Robilë to na trzë òrtë: zrąbòwi, szkeletowò-szachùlcowi i szkeletowi, zwóny prusczim mùrã. Zrąbòwi bùdink miôt scanë z balków, szkeletowò-szachùlcowi miôt glëniané scanë midzë balkama, a szkeletowi miast glënë miôt cegłã midzë balkama.

(...) „Stòré chatpë bëłë bùdowóné na nisczych fùndamentach z pólnëch kamów. Kamë ùłożoné jeden na drëdzim, bez tarasu, tj. zaprawë cementowi, le zasëpóné zemiã. Na wiérzkù ùłożëlë szëchtã wikszich kamieni i fùndament bëł gòtowi. W taczich fùndamentach mészë ë szurë miatë swòje mieszkaniã. Srąb i wiérzk bùdinkù bëł z drzewa.

(...) Terô trzeba bëto z glënë ùlepic scanë. Nòprzód bùdownicë mùszelë nastawiac midzë zwelë a rigle (tj. rozpiarë) i midzë rigle a mùrbalkã drewnianëch sztóków (knëplów), co twòrzëlò nibë prãtë, i to na pòrã centimétrów jeden òd drëdzégò. Chòdzëlò ò to, żebë ta glëna mia do cze przëlnąc. Glëna mùsza bëc dobrze przëgniotłò na casto, zmiészónò z kawałkama słomë.

(...) Kòzlë na dakù bëłë ùstawioné dosc tëlì szrëj, żebë wòda z dakù scëka. Na kòzlë przëbilë co pòł mètra łatë z rozerzniãtëch drągów i tej to przëkriwelë słomã. Słoma mùsza bëc dobrze przëcygniãtò, to je pòlcama przëczosónò, żebë stëbłã bëłë równo ùłożoné, a nie leżalë w pòprzék. Dakòrz ùłożił równo grëbã szëchtã słomë, na to pòłożił szach bùkòwi, grabòwi abò danowi i to mòcno przëwiãzòł do łatë. Przòdë wiãzało sã witkama, a w òstatnym czasie mitczim drótã. Dobrze ùłożony dak ze słomë leżòł dwadzësć do trzëdzësć lat bez ùpròwianiò.

(...) Żebë taczë bùdink wëzdrzòł za nowim, to tã glënë z bùtna wërównelë i wëgladzëlë, i wëkalkòwelë na biòto, a słupë, rigle i wszët-czë czãscë drewniané bëłë pòcygnioné smòłã, na czòrno(...).

Niechtërne bùdinczi kòl bògatëch gbùrów miatë pòddaczk (dach naczòtkowy) i przeddómk (podcienie).

„Niemiecczi kòloniscë, co przëszlë na nasze kaszëbsczë ziemie, bùdowelë so bùdinczi, co szlachòwatë za naszima, ale zamiast wëlepiac glënë, wëmùrowiwelë scanë midzë balkama i riglama cegłã, i to nawet szcztë, jaż pò dak. To bëł tak zwóny prusczim mùr. Daczi òni mielë z czerwóny dakówczy – karpiówczy.”

zdrzòdło: Aùgùstin Chrabkòwsczi „Jak jò bëł bògati” (wëjimczy)

1 Przeczëtòj pierszi akapit tekstu i wëpiszë z niégò trzë òrtë bùdowaniò bùdinków na Kaszëbach.

a)

b)

c)

2 Òdpòwiédz na pitania.

a) Z czegò lepilë scanë?

b) Z czim bëła zmiészónò glëna?

c) Co bùdownicë kłedlë na dak?

d) Czim pózni bëta zastąpionô glëna ?

- 3** Wëpiszë z drëdzégò akapitu pòdsztrichniãtë sztërë wërazë, co mają „ë” (szwa) i przëłożë na pòlsczi jãzëk.

..... –
 –
 –
 –

PAMIĄTÓJ!

Zaùwazë, że kropczki nad „e”, są tam, gdzie w pòlaszëznie w pòdobno-brzëmiący fòrmie słowa stoi *i*, *u*, abò *y*.
 Tak mòżesz so pòmòc,
 le nie je to spòsób do wszëtczich wërazów.
 Niechtërnëch mùszisz sã wëùczëc.

Bùdinczi na Kaszëbach miałë dwie pôrë dwiërzów i dwa dómë (kòritarze). Pòdłoga bëta z glënë, abò wëłożonô kamienia-
 ma. W chëczë bëłë jizbë, kùchniô, zôpiëck i kòmin, gdzie bët piëck do chleba.

- 4** Wëszëkòj nòstarszë bùdinczi w twòjim òkòlim. Przeprowadzë kòrbiónkã z jegò mieszkãncama.
 a) Wiele lat mò ten bùdink?

b) Z czegò òn je wëkònóny?

c) Chto gò wëbùdowòł?

d) Wiele mò òknów i dwiërzów?

e) Wiele jizbów mò ten bùdink?

f) Jaczë jinszë pòmieszczenia są w tim bùdinkù?

g) Jak wiòlgò je na chëcz?

h) Chto w ni zëje?

i) Czë je tam ògard? Jezlë jo, to jaczi òn je i co w nim rosce?

j) Jaczë remóntë bëłë wëkònónë w bùdinkù?

Dzys mòżemë ùdrzec stòrë chëczë w skansenach. Na Kaszëbach są skansenë we Wdzydzach, Nòdolim i Klëkach.

Mùzeùm

Mùzeùm je to instytucjô pòwòlónô do tegò, żebë gromadzëc, badac i òpiekòwac sã òbiektama, chtërne mają gwësna historicznã abò artysticznã wòrnotã.

Skansen

Skansen je to mùzeùm ùsazoné bùten. Jegò przëdnym cëlã je pòkòzanié lëdowi kùlturë jaczégòs dzëla kraju, abò ekspòzycjô zaòstałëch z dównëch czasów pamiãtków (archeòlogòwëch, bùdacjowëch, etnograficznëch).

Nôstarszim skansenã w Pòlsce je Kaszëbsczi Etnografny Park we Wdzydzach w wòjewództwie pòmòrsczim. Je òn pòłożony nad jezorã Gòłun w pòłniowò-zòpadnym dzélù wsë. Założca- ma tegò mùzeùm są Jizydór i Tédora Gùlgòwscë. W 1906 rokù òdkùpilë òni òd wdzydzczégò gbùra XVIII-wieczną chëcz. Zajälë sã zbiëranim stòrëch sprzätów. W chëczë nalôżl sã téz bógati zbiërk wësziwónëch złotã złotniców. Tédora Gùlgòwskò zrobia wiele dlô òdrodë kaszëbsczégò wësziwkù, chtëren we Wdzydzach mô swòjã drëgã kòlibkã.

W 1932 rokù chëcz sã spòlëła. Dzãka staranióm Tédorë i Jizy- dora Gùlgòwsczich òsta òdbùdowónô.

Dzysô wdzydzczi skansen mô wiele czekawëch, stòrëch bùdinków, kòscółczi, młënë, a nawetka stòrã szkòłã. Są to bùdacëje z XVII – XX wiekù. Nòczekawszim ekspònatã je wietrzny młin „koźlak” (kòzlòk) z 1871 rokù i XVIII- wieczny kòscółk ze wsë Swòrnégace. W tim kòscółkù òdprówioné są do dzys msze i ùdzeliwóné są slëbë.

Dzysô mùzeùm mô 45 bùdacëjów rozłożonëch na 22 ha zemi.

1. Gbùrskò chëcz
2. Rëbackò chëcz
3. Chléw i stodoła
4. Piec do chleba
5. Kòscół
6. Młin
7. Szkòła
8. Kòscół
9. Kùzniô
10. Karczma
11. Pòmnik pòswiãcony Gùlgòwsczim

Wdzydze

1 Na spòdlim tekstu i kòrtë òdpòwiédz na pitania:

a) Òd kògò bëła kùpionô pierszô chëcz we Wdzydzach?

b) Jak nazëwelë sã założëcele mùzeùm we Wdzydzach?

c) W jaczim rokù kùpilë chëcz?

d) Jak zwie sã skansen?

e) Co w nim je? Wëmieni bùdacje.

f) Jaką wiëchrzëznã zajimô mùzeum?

g) Z czegò je znónô Tédora Gùlgòwskò?

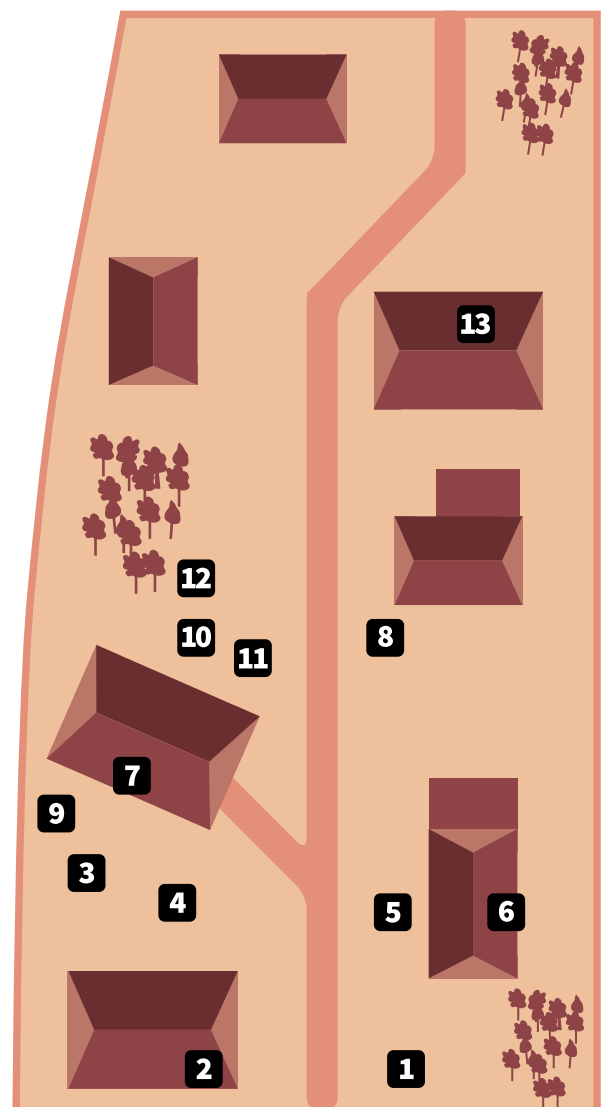
h) Co sã stało w 1932 rokù?

2 Dokùńczë zdanié:
Dzàka Tédorze i Jizydorowi Gùlgòwsczim...

Nòdolé

Bùdinczi w gbùrszci zògardze w Nòdolim pòkazëje plan.

1. Bùdink z bilietama i pamiątkama.
2. Stodoła.
3. Kaninczi i pszczołë.
4. Kierat – rozwerk
5. Gnojownik.
6. Òbòra, wòzowniô
7. Gbùrskò chëcz
8. Stëdniô
9. Ògard
10. Kùła
11. Gòtãbnik
12. Piec do chleba
13. Rëbackò chëcz

1

Dofùluj zdania:

Bliskò ògardu stoji

Z prawi stronë, kòl gnojownika je

Za chëczą, kòl gòłåbnika je

Midzë gnojownikã a klòtkama z trusama stoji

2

Òpiszë, gdzie stoji piec do chleba, wòzowniò
i rëbackò chëcz. Wëzwëskòj wërażenia i słowa:

z prawi stronë • z lewi stronë • za • przed
kòle • slòdë • z przòdkù • w • pòd • nad • midzë

PAMIĄTÔJ!

Przëmiómk to dzél mòwë, chtëren pòmògò
òkreslëc mòl jistników.

.....

.....

.....

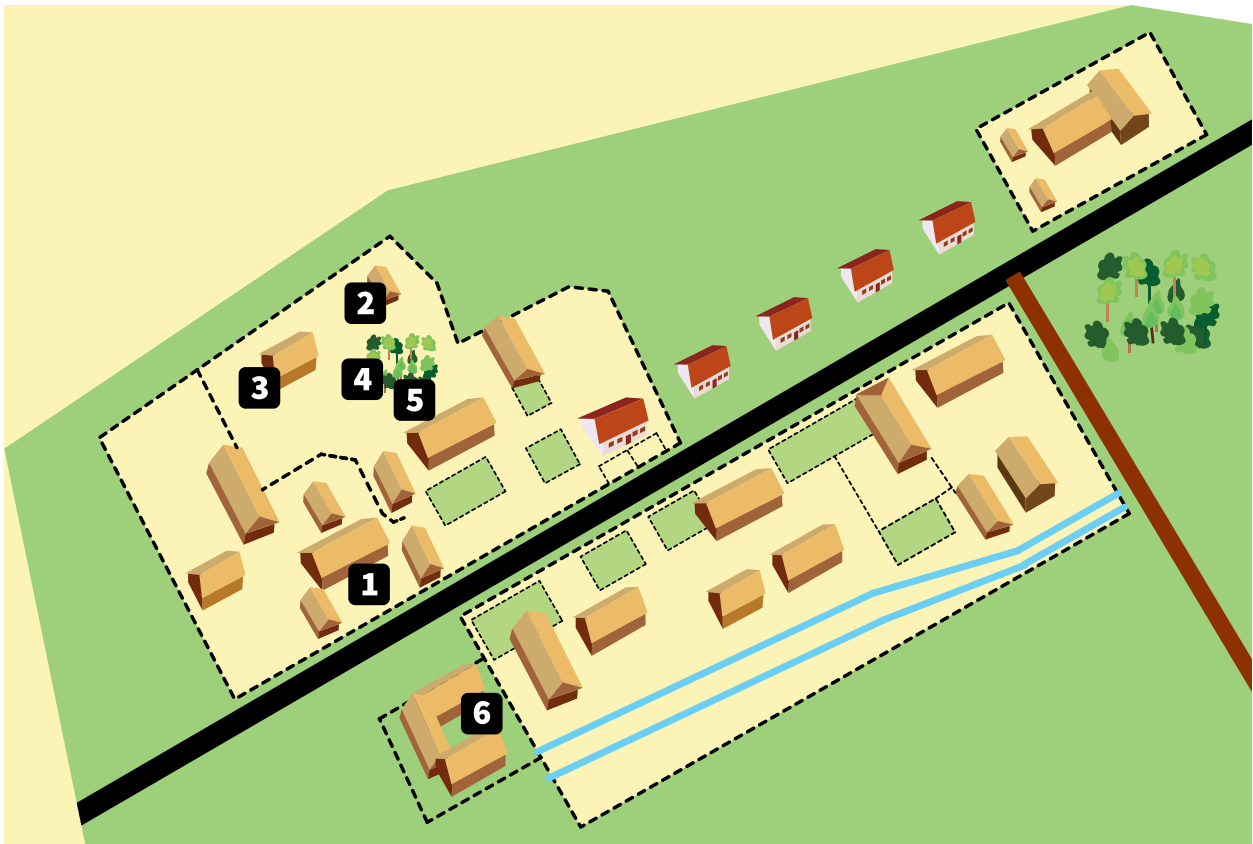
.....

Kluczi

Mùzeùm Słowińsczi Wsë pòwstało w 1963 rokù. Trzë zògardë, co bëłë na mòlu, stałë sã pòczątkã mùzeùm. Jiné zògardë òstałë przeniosłë z dalszich czãsców wsë. Dzys stoji tam piãc zògardów z chëczą i gbùrsczima bùdinkama. Je tam téż rëbackò zògarda z bôtama i sécama. W gbùrsczych zògardach mòżemë ùzdrzec kùlã, stodołã, stolarską jizbã, stòri pszczelnik i mòl kòpaniò torfù.

Przezdrzë sã, jak rozmieszczone sã bùdinczi w Klëkach.

1. Gbùrskò zògarda
2. Rëbacczi magazyn
3. Rëbackò kòta
4. Piec do chleba
5. Kùla
6. Karczma

W Mùzeum w Klëkach na pòczątkù lata òdbiwô sã *Czôrné Wieselë*. Je to pòkôz kòpaniô torfù. Przeczëtôj, co ò kòpanim torfù napisôł Aùgùstin Chrabkòwsczi.

Torfòwiszcza, to je błota z pòkładama torfù, bëtë nierôz wiôldżë i biwatë pòdzieloné na sztëczy, tak jak łãczy. Pò „zaprawie” w pòlu gbùrzë jak nôwczasni wëchôdelë w błota nakòpac torfù, cobë òn zdąził do zëmë dobrze wëschnąc. (...) Nòprzód mùszatë bęc zjâté z wiërzchù kãpë trówë, a tej òd brzegù zaczynało sã ùkłòdanié cegłòw torfù na wiërzch. Do te służëła szpòda torfòwò, wëkònónò ze stòlë, jinaczi: torfszpòda. Bëta òna mòże jaczych 35 cm długò a 10 do 12 szerokò. Szpòdą narzinało sã długòsc i szerokòsc cegłë torfù, a pòtemù le z dołu jã pòdrzinało i zarò szpòdą wëklòdało. Szpòda bëta pò bòkach i na kùńcu òstrò.

Cegłë torfù ladowało sã na karã i wëwòża-ło dzes na stronã do ùstòwianiò w piątci (dwie cegłë na dole, dwie w pòprzék, ale w òdstãpach, żebë mòglë schnąc, i na wiërzch jedna). Czej ten torf dobrze òbescht, tej gò sã ùstòwiało we wiksze i wëzsze grëp- czi, żebë dali schnął.

zdrzòdło: Augustyn Chrabkowski, Jak jò bëł bògati (wëjimk)

3 Pòłączë pòzwë wsów z pòzwama skansenów.

Kaszëbsczi
Etnografny Park

Gbùrskò ë Rëbackò
Zògarda

Nòdolé

Wdzydze

Mùzeùm
Słowińsczi Wsë

Kluczi

4 Pòrównòj pòznóné skansenë. Dòj bòczenk na bùdacje w gbùrsczi òbéńdze. Pòmòże cë w tim tabela.

5 W czile zdaniach òpiszë wëbróny skansen.

Bùdacje	Nòdolé	Kluczi	Wdzydze
Gbùrskò chëcz			
Rëbackò chëcz			
Młin			
Kùla			
Piec do chleba			
Kòscół			
Stodoła			
Szkòta			

- 6 Wëpiszë jiné mùzea i skansenë na Kaszëbach. Wiadomòscë nalézesz w *Bedekerze Kaszëbsczim* abò w internece.

PÒZWÈ MÙZEÓW	PÒZWÈ MIAST I WSÓW

- 7 Piérwi lëdze ni mielë tak wëgódno jak më dzysô. Równak dlô wszëtczich lëdzy je wôżné, żebë miec dak nad głową.

Chto robi przë bûdowanim chëczë? Dopiszë pòzwë robòtów do pòdónëch warków:

a) mùlôrz

.....

b) stolôrz

.....

c) cesla

.....

.....

d) szklôrz

.....

e) dekôrz

.....

f) hidraùlik

.....

g) elektrik

.....

h) architekt

.....

.....

- 8 Przeczëtôj przësłowia:

Wszãdze dobrze, le doma nôlepi.
Gòsc w dóm, Bóg w dóm.
Co le doma mómmë, to wama dómë.

- 9 Wëzgódczi:

a) Zdobi je gardina i kwiat, wëzérôsz bez nie na swiat.

.....

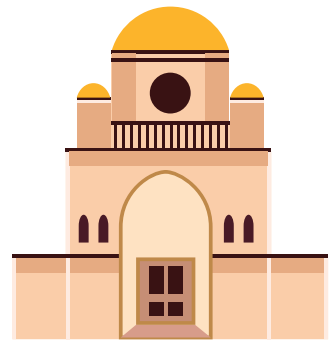
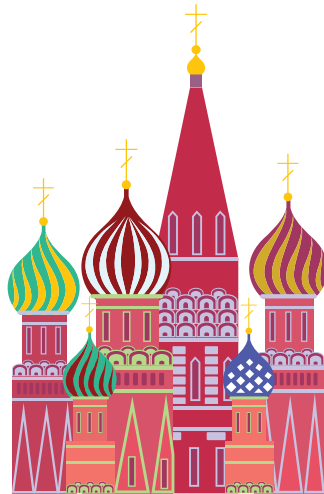
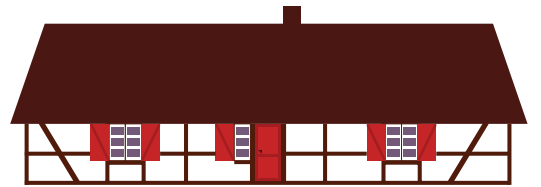
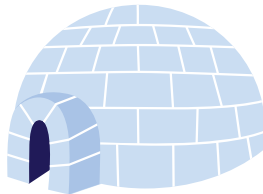
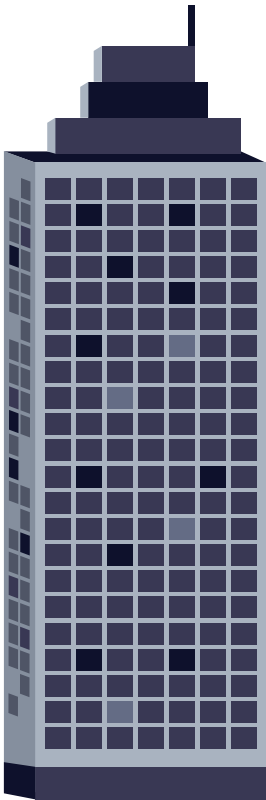
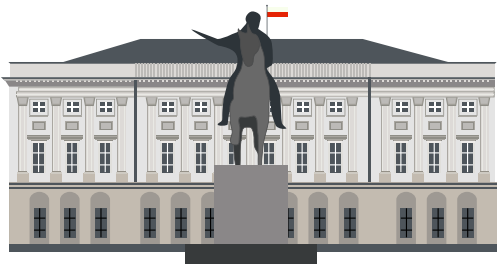
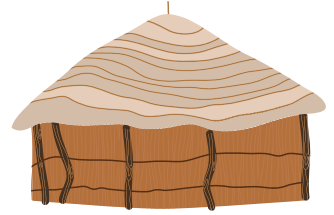
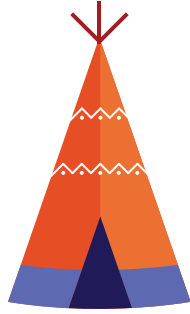
b) Sztërë nodzi, jedna plata, na nim chléb i arbata.

.....

c) Czej wãdzel zjôdô, w chëczë ceptô sã rozchôdô.

.....

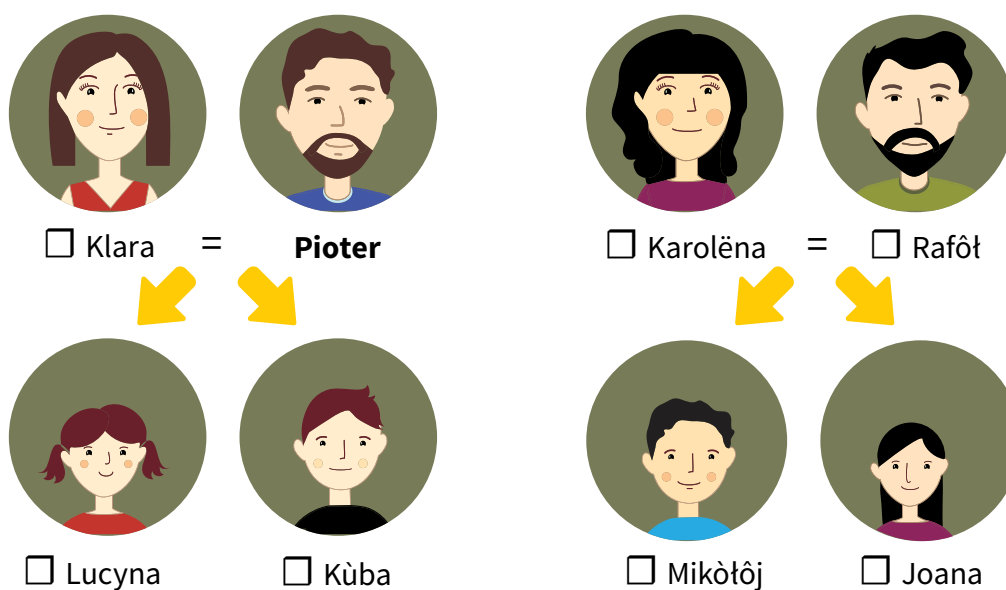
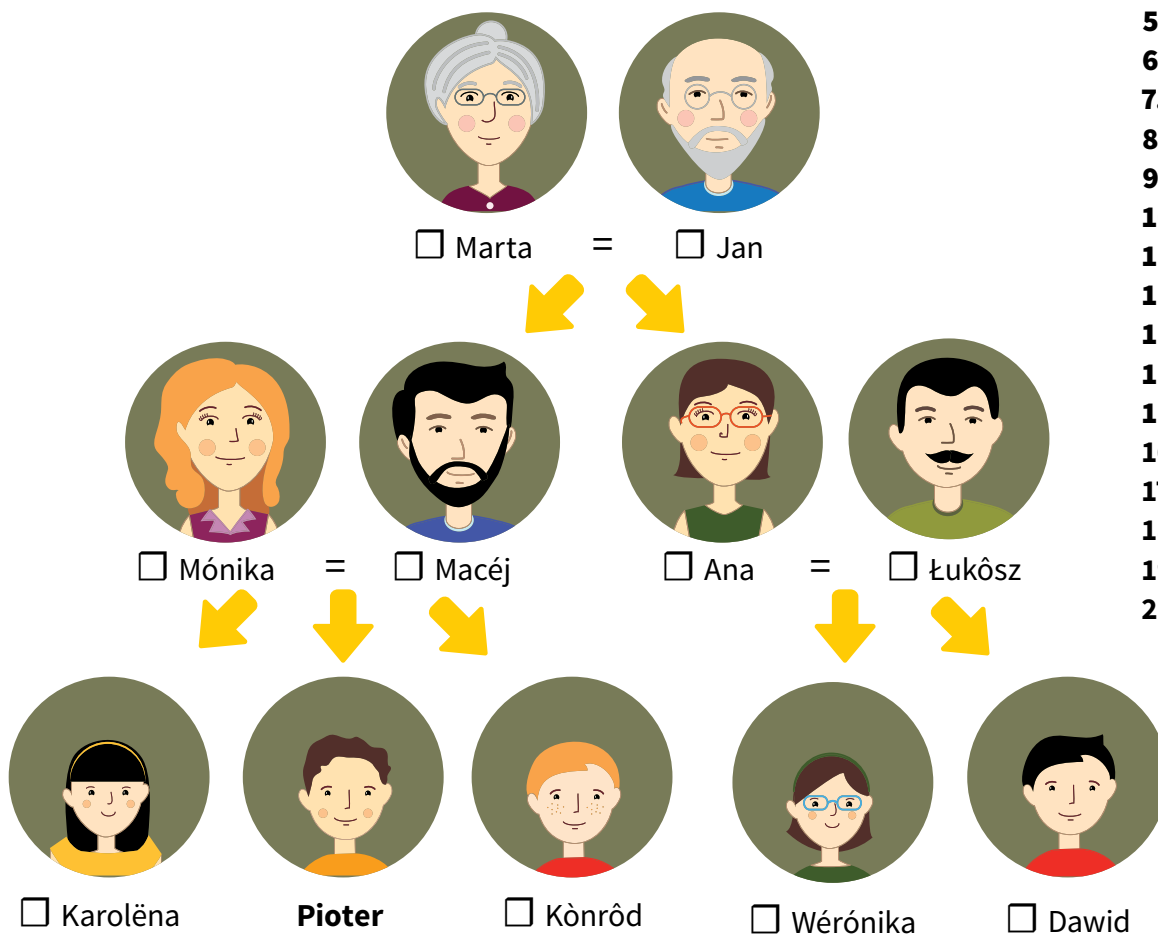
Lëdze na całim swiece mają rozmajité chëczë. Architektura niechtërnëch krajów je baro òsoblëwô. Ùstalë, gdzie mòże òbezdrzëc taczë chëczë:

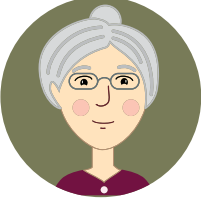
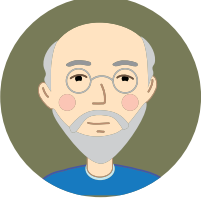
b · Mòja rodzëna

1 Jakô krewnosc je midzë nima? Jak òni sã krewny z Piotrã?
Wpiszë pasowné lëczbë.

1. cotka
2. brat
3. półsiostra
półbrat
4. òjc
5. stark
6. starka
7. mëma
8. siostra
9. wùja
10. córka
11. sostrzinc
12. sostrzónka
13. syn
14. białka
15. szwazder
16. szwazderka
17. sënówò
18. zãc
19. wnuk
20. wnuczka

2 Dospòrzãdzë tabelã:

	
starka	stark
	òjc
cotka	
	chłop
sostra	
	syn
sostrzónka	
	półbrat

3 Przëkrëjta pòznôné słowa. W pôrach pitôjta i òdpòwiôdôjta na spòdlim przikłãdu:

Kògùm je Marta? Marta je starkã Piotra.
 Kògùm je Macéj?
 Kògùm je Kùba?

.....

.....

.....

4 Dofùluj pasownyma słowama:
a) Sostra mòji mëmczi je mòją...

b) Syn mòjégò brata je mòjim...

.....

c) Brat mòjégò òjca je mòjim ...

d) Òjc mòji mëmczi je mòjim ...

e) Syn mòjégò wùje je mòjim ...

f) Córka mòji sostrë je mòją ...

.....

5 Wstawi pòdóné słowa w przënòlëzny fòrmie:

starszi • starkòwie • dzecë

Mój òjc i mëma są mòjima

Mój stark i starka są mòjima

Jô i mòja sostra jesmë

Rodzëna to je wiedno rodzëna – R. Drzeżdżón

Rodzëna to je wiedno rodzëna. Kòchającô sã a wspiérającô w kòzdim sztòce zëcô. Rodzëna twòrzã mëma, tatã i dzecë. (...) Do familii nòlëżã téż ómczi, ópkòwie, cotczi, wùjkòwie, kùzynczi a kùzynowie. Spòtikają sã òni òd przëtrôfkù do przëtrôfkù. Nòczãszczi na pògrzebach, wieselach abò przëjãcach. Tedë fejn sã witają, kùszkają a prawiã so dobré słowa. (...) Nié wszëtcë jednakò sã znają, a dopiérze na pògrzebie ómë Ètë kùzyn kùzynkã pòznôwô.(...)

Norda, dodówk do gazëtë Dziennik Bałtycki, felieton

Romana Drzeżdżóna

6 Òdpòwiédz na pitania:

a) Chto twòrzi rodzëna?

b) Gdzie nòczãszczi spòtikô sã familio?

c) Chto sã pòznôł na pògrzebie ómë Ètë?

.....

7 Je piątk, czwiôrtô pò pôłnim. Anka zwòni do swòji drëszczi Martë.

A: Witôj Marta.

M: Anka! Co të robisz?

A: Dzys pòmôgóm mòji mëmce i platëjã.

M: Jô nie wierzã, të rozmiejesz platowac?

A: Jesz nie. Terô leżã na łózkù i mëszlã, co bë zrobic, żebë nie platowac.

M: A co robi twòja sostra?

A: Òna pòmògò mëmie w kùchni przërëchtowac kùch, bò wito przëjedze cotka i wùja z dzecama.

M: A mòże tatk wëplatëje za ciebie.

A: Tatk robi cos przë aùce. To sã nie dô. Mùszã jic pò platizer.

M: Le òpasuj, żebë sã nie przëtknãc gòrãcym platizrã.

A: Jo, dzãka. Do ùdzrzeniô w pòniedzôtk.

8 Wëpiszë z dialogù czasniczi. Dôj bôczënk w jaczich òsobach wëstãpùją.

Òdmieni przez òsobë pòdóné czasniczi.

platowac • zwònic • pic • robic • pòmagac

PAMIĄTÓJ!

Czasniczi òdmieniawają sã przez òsobë w ùszłim, ternym i przinđnym czasu. Òdmiana czasnika „bëc” w ternym czasu wëzdrzi tak:

jô	jem	më	jesmë
të	jes	wa	jesta
òn		òni	
òna	je	òne	są
òno			

10 Przeczëtôj wiérztã J. Mamelskiego *Brat i sostra*.

*Rôz sã dwòje do se miało.
Wnet z tegò wieselé dało.*

*Wedle nowi módë żëlë,
dzeczy leno dwòje mielë.*

*Môłë bawitë sã fëjno,
czasã w dodóm, czasã w wòjnã.*

*Pierwi razã, òn i òna.
terô wiedno wòjna doma.*

*Òn jã szczipnie, òna wrzeszczi,
jãzór wëtknie, zdrok wëtrzeszczi.*

*Òn jã szturnie, òna jegò,
òn jã klepnie, òna òddò.*

*Òna klapie, co òn zbrojił,
òn ji zwrócy, to co stoi.*

*Òna grzebie w jizbie jegò,
òn ji za to nie dô czegòs.*

*„Smiecë wëniesc? Czemù jô?
Òna mni robòtë mô”.*

*„Statczy òmëc òn doch mòże,
ni mùszi dërch w wërach leżec”.*

*„Òna dżinsë mô kùpioné?
Jô chcã téż bëc òbleczony”.*

*„Biéj za chlebã”. „Niech òn
biegò”.*

„Wëmiec jizbã!” „Jô? Za negò?”

*„Të jes głupi!” „Të chlapniãtò!”
„A të trzasli!” „Të pãkniãtò!”*

*Òb dzén całi, òb noc, w maju,
tak ti dwòje sã kòchajã.*

*Czë ò drëszstwo bëłné jidze,
Doznac le sã mòże w biédze.*

*Jak ti dwòje razã zbrojã,
tej jedno za drëdżim stojã.*

*Razã wszëtczë sztrófë strzimiã.
Tak òni ze sobã trzimiã.*

zdrzódło: Żëcé dzeczy, J. Mamelsczi,
Gdynia 2012

11 Wëpiszë z wiérztë, co robi brat, a co sostra.

brat	sostra

12 Pòłączë nieòznacznici z lewi stronë ze słowami z prawi stronë tak, żebë ùłożëc codniowë òbòwiãzci domòwników.

a) òmëwac
g) mëc
jizbã
lëste

i) zajëmac sã
d) platowac
z psã

c) gòtowac
f) grabic
statczy
smiecë

e) sprzãtac
h) wënaszac
młodszi bratã
pòtnié

b) wëchadac
i) scerac
kùrz
ruchna

zãbë

13 Wëpiszë pòwstaté pôrë

a)

b)

c)

d)

e)

f)

g)

h)

i)

j)

- 14 Napiszë, co të robisz doma, żebë pòmòc swòjim starszim.

- 15 Przeczëtòj wiérztà i òdpòwiédz na pytania.

Na zgniłotà

Mëmka mie gòda: „Knòpie kòchany,
mùszisz cos zrobic, skùńcz z dludżim spanim!
Chto bë to widzòł, tak dludżé spanié
i taczé dludżé wëlegiwanié.
Kònióm dac pic, a swinióm żréć,
nie bãdziesz robił, nie mdziesz miòł nic”.
Jò tak pòmëslòł, nie czekòł wiele,
chùtkò sã zerwòł ze swi pòscelë.
Wcygnął flot bùksë i dludżé skòrznie –
bò jò so mësłòł: jesz mie w tim werznie.
Taczi jò dostòł mòji mëmczy strach,
béłbëm wëskòcił òmili na dak,
ale sã scygnął, tam prosto w szopie
i kòzdi knadze cësnął pò snopie,
òpòjił kònie, swinióm dół żréć,
a mëmka wicy nie rzekła nic.

Jan Zdrzódo: Mësła dzecka. Antologiô kaszëbsczich wiérztów
dlò dzòtków i młòdzëznë, red. E. E. Prëczkòwsczi, Banino 2001

- a) Jaczé òbòwiãzczi miòł knòp?
b) Czë òn miòł ùwòzanié dlò robòtë?
c) Kògò òn sã bòjił?
d) Jaczi béł knòp? Napiszë jak nôwiãcy
znankòwników.

- e) Pòdczòrchnij we wiérzce pòuczenié. Jak
të to rozmiejesz?
d) Jaczé òbòwiãzczi të môsz doma?
Òpòwiédz ò swòji domòcy robòce.

Przësłowia

Człowieka bógacą jegò wiara i chãc do pròcë.
Czedë je òchòta, rôd jidze robòta.
Dlò chãtnégò nick trudnégo.

Zdrzódo: Przësłowie samo sã rodzy w głowie,
J. Pomierska, Gdańsk 2002

- 16 Przetawì słowa tak, żebë pòwstałë
przësłowia. Zapiszë zdania.

reno • wstaje, • Chto • Pón • kòza • Bóg • temù
daje, • temù • bzdzy. • chto • spi, • dlugò

Robòta • robi. • nie • sã • sama

Rób • wół, • jak • król. • a • jak • żił • bãdziesz

zrób • dzys. • Co • witro, • zrobic • môsz

Jak • ni • òchòtë, • ma • bëlny • ma • ni • robòtë.

- 17 Jak rozmiejesz pòdóné przësłowia? Przetòżë
na pòlszczi jãzëk.

Pòwòzanié robòtë

- 18 Na spòdlim przësłowiów napiszë wskòzë ò
szónowanim robòtë w rozkazownikù.

Robòtã mùszì szónowac!

a)

b)

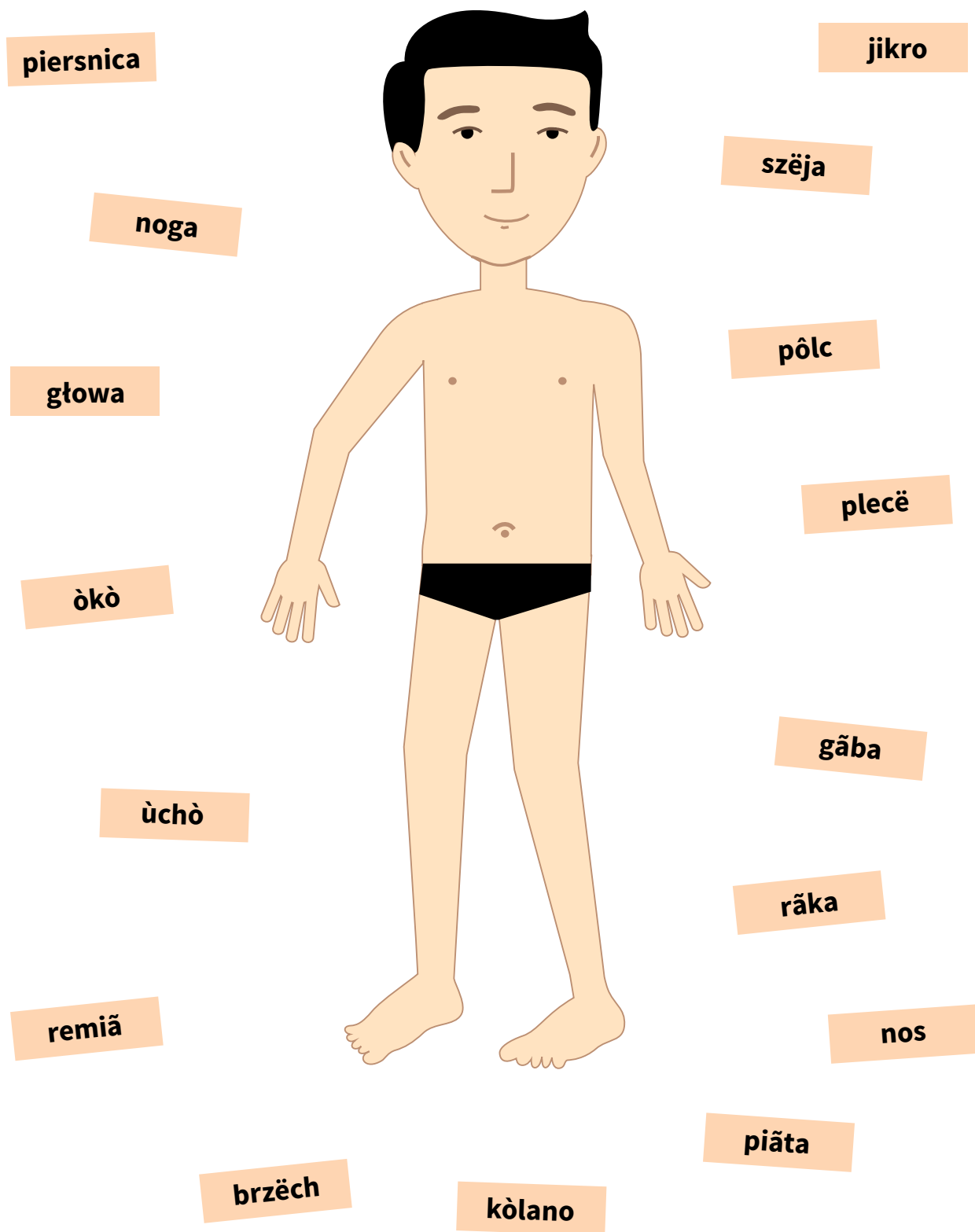
c)

d)

Zdrowié

1 Wëmienioné czāscē cała pòłączē z malēnkā.

2 Napiszë, co jich bòli.

a) Jegò bòli ...

.....

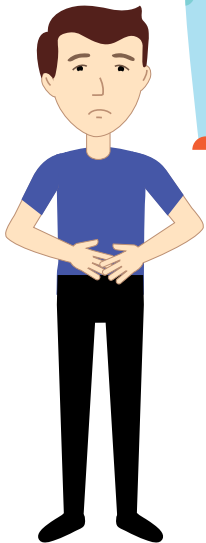
.....

b) Jã bòli ...

.....

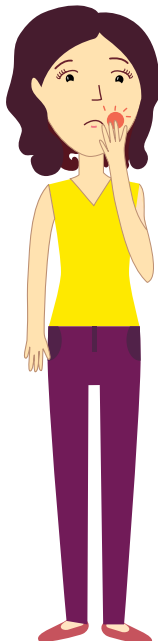
.....

c) Jegò bòli ...

.....

.....

d) Jã bòli ...

.....

.....

4 Marta lëchò sã czëje i jidze do doktora.

M: Dobri dzień.**D:** Witóm. Co sã dzeje?**M:** Czëjã sã baro lëchò. Bòli mie głowa i gardło. Móm kaszel i sznëpã.**D:** A je gòrączka?**M:** Mëszlã, że je wësokò, bò mie je baro zëmno.**D:** To je przeznobienié, mùszisz òstac trzë dni doma, nòlepi leżec w łózkù. Zapiszã léczì. Jak wezniesz pële, to mdze lepi. Mùszisz téż pic wiele wòdë.**M:** Dzãkùjã.**D:** Do ùzdrzeniô.**M:** Witôj Anka. Zwòniã, żebë rzec, że jem chòrò i mùszã òstac doma.**A:** Ne jo, a co cë je?**M:** To blós przeznobienié. Trzë dni bãdã doma i mdze dobrze.**A:** Tëj pòwitrze przindã i rzekã, co bëło w szkòle.**M:** Jo, dzãka. Do ùzdrzeniô.**A:** Trzëmôj sã!

5 Przedolmaczë na kaszëbsczi jãzëk

a) Mój brat źle się czuje.

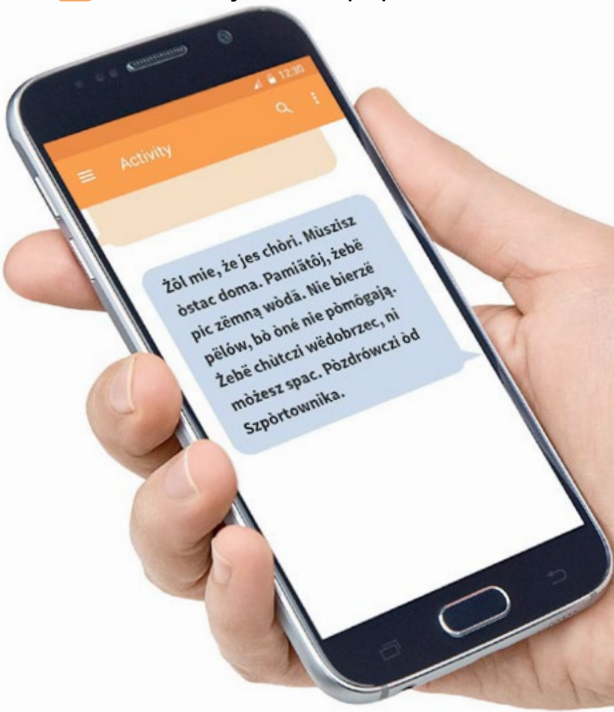
b) Boli mnie głowa i mam gorączkę.

c) Mama ma katar i kaszel.

d) Muszę zostać w domu cztery dni.

e) Lekarz zapisał mi lekarstwo.

6 Przeczëtôj SMS-a i pòprawi błãdné zalecenia.

Dofùluj zdania słowama z tabelë w pasowny fòmnie.

doktór òd òczów • laringòlog • òrtopeda
doktór òd dzecy • stomatolog • pëla • wstrzik
bandaż • gips • krople • szëcé • chirurg

a) Czej bòli mie gardło jidã do...

b) Z dzecama chòdzy sã do ...

c) Bòli mie zãb. Mùszã jic do ...

d) Mòja sostra złómała rãkã. Mëmka jacha z nią do ...

e) Tatkòwi cos wpadło do òka. Òn mùszòł jachac do ...

f) Dzecë bòją sã ...

g) Czej bòli głowa, sygnie wzac ...

h) Czej zatniesz sã w pòlc, òwini gò ...

7 Przeczëtôj tekst *Recepta*. Na spòdlim tekstu zrobi z drëchama teater.

Recepta

Do chòri Maszotczy na daleczich pùstkach przëjachòł doktór. Doktór chcòł zapisac drëpë, ale w całëch chëczach nie bëło ani tintu, ani òłówka, le bëła krédã, chtërnã Maszota zapisywòł wëdatczy na dwierzach. Tak doktór wzał krédã i napisòł receptã na nëch dwierzach.

Maszota bët machtny i wzał zadwignął dwiërze na pùczel, i jachòł do miasta. Wchòd z dwierzama do aptëczy, a aptékòrz wòłò:
– Tu je aptéka, tu je aptéka, a nié stolarniò!
A Maszota leno pakùje sã do aptëczy i pòwiòdò:
– To je recepta! Jò chcã do aptëczy! I dostòł léczy.

Bernat Sëchta SGK t. VII

8 Jak rozmiejesz przëstòwia? Nalezë jich pòlszcë równoznaczëně.

a) Chòroba nie piastëje, le marnëje.

b) Chòroba to złò pani.

c) Chòroba to lëchi gòsc.

d) Chòroba przëjézdżò na kòniu, a òdchòdzy piechti.

e) Co to je ból, to nawet wié król.

f) Biédnëch robòta léczy, bògatëch doktorzë.

g) Chto zëwò, niech sã smiercë spòdzëwò.

- 9 Przeczëtôj òpòwiôstkã *Starëszk i pòkrzëwë* i òdpwiédz na pitania.

Starëszk i pòkrzëwë

Bél baro pëszny ògard. Tam rostë òd strëmiannika jaż do rujana rozmajité kwiatë. Bëtë tam róże, lëlije, lëlijczy, gladiole, tëlponë, margarétczy, astrë, mòdri lëpin, knąpczi i jesz wiele jinszych kwiatów.

Midzë tima kwiatami rośto karno pòkrzëwów. Tacëtë sã òne midzë wiôldzi-
ma kwiatama i żëtë wcyg w strachù, żebë jich chto nie wzał na jôdã dlô pilów abò nie wërwôt i nie szmërgnął na smietnik. Wcyg òne płakùłkatë i jiscëtë sã na swój kawel.

W nym ògardze na łówce sòdiwôt jed-
den starëszk, chtëren chòrzôt na ląbianié. Jednégò dnia, czej òn wëgrzëwôt w ògardze swòje zbòlatë nodzi, tej òdez wôt sã głos:

– Më ce wëlëkarzimë!

Starëszk sã òbezdrzôt wkót, ale niżòdnëch lëdzy òn w ògardze nie ùzdrzôt.

– To më, pòkrzëwë, ce wëlëkarzimë –
òdez wôt sã znów ten jistny głos.

Starëszk wszedł midzë pòkrzëwë, a òne kùszkatë jegò chòré nodzi. Tak sã lékarzył starëszk przez czile miesący, a tej bët zdrów jak rëba i przez całë żécë w swòjim ògardze dozérôt pòkrzëwë, jakbë to bëtë nòpësznié-
szë kwiatë. A pòkrzëwë bëtë terò wiesolë i sã ùsmiëwatë. Nicht ju wicy nie czuł w tim ògardze jich nòrzëczczzi.

zdrzòdło: Bajki i bajeczki. Bójczy i bójeczczzi, A. Nagel, Gdynia 2011

- a) Jaczé kwiatë rostë w ògardze?
b) Na co jiscëtë sã pòkrzëwë?
c) Ó co òne miałë strach?
d) Na co chòrzôt starëszk?
e) Chto jegò wëlëkarzył?

- 10 Pòdsztrichnij czasniczi w ùszłim času.
11 Czasniczi w ùszłim času pòstawi w ternym času.
12 Czasniczi w ùszłim času pòstawi w przinďnym času.

- 13 Przeczëtôj, co przòdë wiedzëlë ò chòroscach.

Co przòdë wiedzëlë ò chòroscach?

Kaszëbi wiedzëlë, że **chòroba to lëchi gòsc**, że **chòroba przëjéżdżô na kòniu, a òdchòdzy piechti**. Chto nie chce tegò słëchac, mùsi wiedzëc że **chòroba rëchli przinďze, jak wińdze**.

Z chòroscama spartäczonë bëtë òkreslonë doleglëwòscë. Jak kògòs bòłatä głowa to: **kòmùs klepie w głowie** abò: **kòmùs sã głowa zriwô**. Jak kògòs bòłatö gardło, to Kaszëbi wiedzëlë, że **sziszka wlatzła w gardło**. Jinô doleglëwòsc to **mësz w gardle**, to znaczi, że chtos je zachrapiałi.

Czästo sã zdòrzô, że bòli nas ząb. Pròwdzëwi Kaszëba wié, że nen człowiek mò **dludzi ząb**. Nie je to równak to samò, że chtos mò **dludzë zäbë na cos**. To znaczi, że czegòs nie lubi jesc, ale to ni mò nic zbiérnégò z chòrobą.

Czasä zdrätwieje nama noga i mëslimë, że chòdzą pò ni mrówczzi. Jesmë w błädze. Na Kaszëbach ògłowò je wiedzëc, że **krosniäta kògòs òszczatë**.

Na Kaszëbach nie lubilë lëdzy niepòrzädnëch i òtrzepańców. Òd taczich mùsi jic dalek, bò mòże przëwlëc jakäs chòrobä. Temù czästo òstrzëgelë przed òtrzepańcama: **Dôjta mù pòkù, òn je rôd, że mù pchtë żécë darëjå** abò **chòroba mieszkô w smiecach**.

Mòc chòrosców przëchòdô z lëchégò lëftu. To **mòrowë pòwietrzë**. Òd przewijaniô dzeckò mòże **dostac czikòtkä**. Przëczënë chòrobë mòże téz bëc to, że lëdze nie wietrzå chëczów: **Dze nie wpùszczajå òknä słuńca, tam chòrzeje bez kùńca**.

Så chòrobë, chtërnë są **Bòżå wòlå**.

Z chòrëch i kalëczników (ùtomników) nie przënòlëgò sã wësmiewac, bò mòże to pòtkac nas samëch abò naszich blisczych. **Nie gadôj kòszlawi, bò twòje dzecë bädå kòszlawë**.

Przódë Kaszëbi kòżdą chòrobã przëjimelë baro spòkójno i z wiarą: **Dół Bóg chòroscë, dół i lëczy**, a tëlż: **Na kòżdą nimòc je pòmòc**. Lékarzenim, króm doktorów, zajmälë sã babë: **Dze doktor nie pòmòże, pòmòże baba ze zelim. Pij dobrą harbata, a mdiesz żił dładżé lata**. Trzeba równak pamiãtac, że **jakò chòrosc, takò harbata**.

Pòwszechno wierzële, że czym zelé barżi gòrzcżé, tim barżi pòmògò, a nòlepi żebë bëło **brzëdczé jak czarcé tajno**.

Lëdowò tradicjò przekòzëje nóm rzeczenia:
Pò marchwi mòże dalek widzec.
Pò kapùstowim sokù widzy człowiek nawet ò smrokù.
Kapùstny sok daje òczóm dobri zdrok,
a nogóm chùtczy krok.
Krzón rozjòsniò rozëm, tak jak tobaka.
Dobri czich nòlepszi lék.

Nòwòznieszé je to, żebë më wiedno bëłë zdrów, bò **chto dobrze czichò, ten na doktora czichò**.

zdrzòdło: Magiczny świat Kaszub czyli co kaszubskie dzieci wiedzieć powinny, M. Miler, Gdynia 2010

- 14** Dzys tëlż më chãtno ùżiwómë rozmajité zela i zrobioné z nich produktë. Zapamiãtòj pòzwë zelów.

agawa	òràżé, zelónk
aloes	cëpelfi
babka lancetowata	psy jãzëczk
berberys pospolity	słowiczëzna
bez czarny	czòrny bes
cykoria	cykòria
dziurawiec	krzizewé drzewkò, bòżé drzewkò, bòżòkrewka, kòscelnica

krwawnik	krewiònk, pòkrãtnik
len zwyczajny	len
łopian	kòbierzé
macierzanka	macerzónka
mięta	wszechmatczé zelé, krzizewé zelé
mniszek pospolity	mlëcz
nagietek lekarski	nòcetka
piołun	dzëwò ruta, psò ruta
podbiał	kòpëtnik, glinnik, plëcnik, pòdbiòtk
pokrzywa	pòkrzëwa, kàsawica
rumianek pospolity	rëmiònk, dzëwi rëmiònk
ruta zwyczajna	ruta
skrzyp polny	chòszczka, kòcy ògònk, rozkòscërz
szałwia lekarska	szalwija, pòkriwka
światlik łukowy	lubùszk
tatarak	kalmùs
żywokost lekarski	czòrny kòrzëń, kòstina, żëwòkòsc

- 15** Przódë na kòżdą chòrosc bëło zelé. Przeczëtòj na co pòmògałë niechtërne z nich.

Dzekcã smarowelë swòrb.

Òdtłoczy òbkłòdajã rozparzonym lnianym semieniã.

Na òparzoné przëklôdają kalmùs i lniané semiã.

Bòlącë zãbë i ból głowë lékarzã òbkładama z ówsa abò òtrãbów zmiészónëch z łojã.

Legnij le so w te kãsawice, tej cë wszëtkò łómanie wëlëze z gnôtów.

Czej ce w ùszach kòle, tej włóż sobie òrãżégò, to cë òprzëstónie.

Brzozowi rek léczy lëdzczegò reka.

Na zapòlenie płëc je dobrze pòmłóc kòlce òd jeża i z mlékã dac chòrému wëpic.

Dôj le dzieckù remiônkwò harbatë, czej gò brzuszcz bôli.

Dobre na chilawicã (biegùnkã) są czòrné jagòdë, derdes, remiônki i kalmùs.

Na chòrë òczë przëklôdają ùgòtowóné jaje przekrajóné na pół.

zdrzòdło: Kaszubi. Wierzenia i twòrczość Ze Słownika Sychty, Jerzy Treder, Gdańsk 2004

- 16** Wëpiszë pòzwë chòrosców i zelów na jich wëlëkarzenie.

chòrosc	zelé
swôrb	dzekc

- 17** Jaczé zela të môsz w swòji chëczë w ùżëtkù i na co òne pòmôgają?

- 18** Napiszë swòją receptã na zdrowie. Pòłączë stòrë i nowé spòsobë lékarzeniô.

Recepta

1)

2)

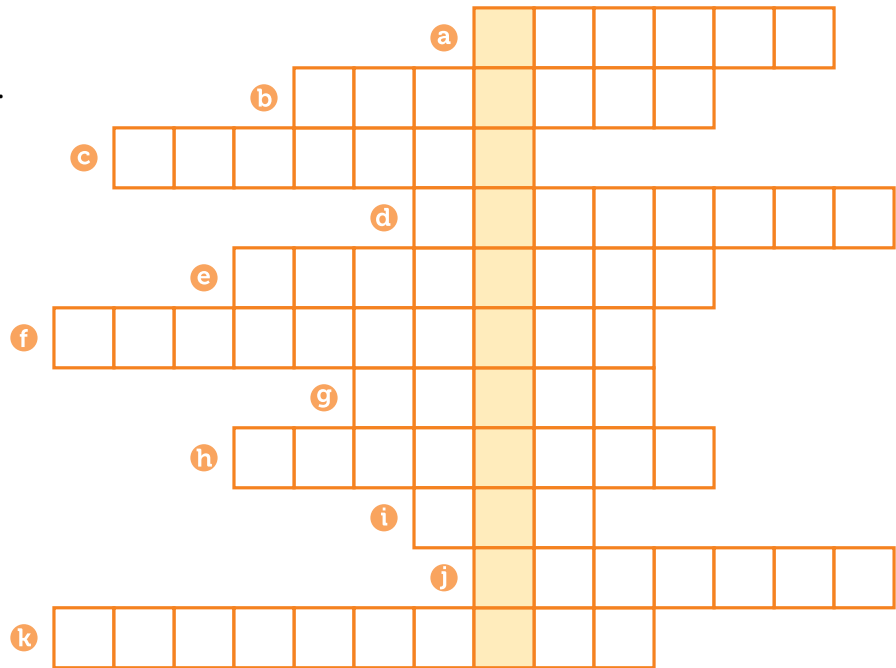
3)

4)

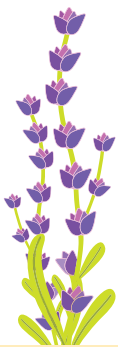
5)

19 Co të wiész ò zelach. Jaczé zela të zapamiãtòł?

20 Rozrzeszë krzëżną tãgòdkã.
Wpiszë kaszëbsczé pòzwë zelów.

HASŁO:

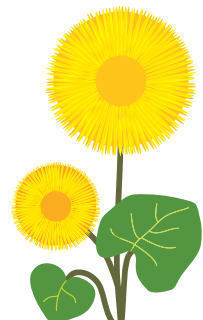
a) lawenda

b) nagietek lekarski

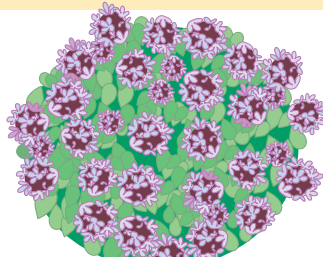
c) rumianek

d) podbiał

e) szatwia lekarska

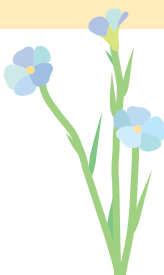
f) macierzanka

g) mniszek pospolity

h) pokrzywa zwyczajna

i) len zwyczajny

j) świetlik łąkowy

k) skrzyp polny

Pò drëdzim dzëlu

MÒJA CHÈCZ I RODZÈNA

spawdzë swòjã wiedzã. Zamieni òbrôzci na wërazë i wpisze w pasowny fòrmie.

Rodzëna Kòwalsczich je dzysò

. Mëma szëkùje pëszną jòdã.

Pieczy

i

. Tatc mëje

. Dzys mùszi jesz zesec

Marta, nòstarszò córka Kòwalsczich, sprzątò

. Michòt wëniese

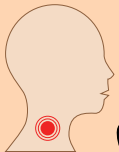

i pùdze z

bùten. Nòmłodsze dzeckò Kòwalsczich ni mòże pòmagać, bò je chòré.

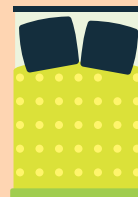
Bòli jã

i mò wësoką

. Biédnò Anka leży w

Òna bëta kòl

. Òn zapisòt ji

i

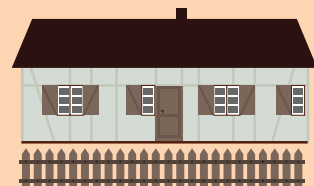
. Mëma zrobiła harbatã

z

, bò to pòmògò na kaszel. Anka chùtchi wëdobrzeje, a téj wszëtcë pòjadą

na wanogã òbezdrzec skansen w Nadolim. Je tam gbùrskò i rëbackò

Òni ùzdrzą, jak czedës mieszkelë

i czym sã zajimelë. A w pòzniészim czasu pòjadą do

skansenu w Klëkach, żebë òbezdrzec „czòrné wieselë”. Je to pòkòz kòpaniò

a

Historiô szkòłë

- 1 Wësłëchôj, jak to bëło w dówny szkòle.

Wòjna, pòkój – ùczëc sã trzeba.

Szkòła òb czas wòjnë

Nimò wòjnë i òkùpacji dzecë mùszatë sã ùczëc. Mùszë rzec, że leżnoscë nie bëłë pasowné, a szkólny baro „òsoblewì”.

Òb czas wòjnë w rewsczi szkòle szkólnym bëł Niemc. Dzecë ùczëtë sã niemiecczégò jãzëka. Jedna szkòłownica tak wspomìnò szkólnégò:

Pamiãtóm, że bëł grozny, szkalowòł na dzecë tak, że më sã bòjelë òdpòwiãdac. Czasã nawetka bròt czij i walił pò rãkach abò slòdkù tak, że jaż czij sã pòtómòł.

Zòs w pòlsczi szkòle

W 1945 rokù wòjna sã skùńczëła. Żecë wròcało do normalnoscë. W szkòłach zòs ùczëlë pòlsczi szkólny. Te czasë tak wspomìnò szkòłownica:

Jò zacząła szkòła czedë mia 7 lat. Bët to bùdink, w chtërnym mieszkòł szkólny i tam bëła jedna jizba do nôùczy. Szkólny bëł czerownikã, ksãgòwim i bibliotekarzã. Spòdlecznò szkòła dëra 7 lat. W bùdinkù szkòtë bëł kachlowi piéck, w chtërnym mùszòł palëc. A szituz bëł bùten i czë bëło ciepłò, czë zëmno, më mùszelë wëchadac.

Dzecë nosëtë cemnomòdré szërtuszczi z biòłima kòlnérzama. Më sã ùczëlë pòlsczëgò jãzëka, matematiczi, mùzyczi, prziròdë, gimnasticzi i jinëch lekcjów, taczich jak są dzys, le miast anielsczëgò jãzëka bëł rusczì, a infòrmaticzi nie bëło, bò nie bëło jész kòmpùtrów. Stopnie bëłë òd 2 do 5, a cze-

rownik gòdòł, że szkòłownik mòże dostac „3”, szkólny „4”, a Pón Bóg „5”. Jak chtos chcòł dostac „5”, mùszòł wiedzec wiãcy niżle czerownik, chtërn gòdòł tész, że „mądrosc mòżna dostac jedzac głowã òd sledza, le blòs tedë, czedë sledza zjé sòm czerownik.

Dzys dzecë mają lepi. Mają rozmajité przibòrë, kòmpùtrë, wiòldzé klasë. Më tegò ni mielë, ale rozmielë razã sã bawic i ùczëc. Szkólny bëł wiedzno szónowóny i wszëtëc gò baro pòwòzëlë.

- 2 Na spòdlim wspomìnków òdpòwièdź na pitania:

- Ò jaczich czasach je gòdka?
- Jak wëzdrzàta dównò szkòła?
- Jak szkólny kòròł ùczniów?
- Czë taczë spòsobë stosëje sã dzys?
- Czë taczë spòsobë ce sã widzą?
- Chto, wedle szkólnégò, mògt dostac piãtkã?
- Co mùszòł zrobic szkòłownik, że bë dostac piãtkã?
- Jak dzys szkólny discëplinëje swòjich ùczniów?
- Co cë sã widzy w dówny szkòle, a co nie?

- 3 Dospòrządzë tabelã.

	przòdë	dzys
Kùli lat miałë / mają dzece, czëj szlë do szkòłë?		
Kùli klas miała / mò spòdlëcznò szkòła?		

	przódë	dzys
Jak i czym sã pisało / pisze?		
Szkòłòwé òbùcé		
Lekcje jaczych ùczèłë / ùczą sã dzece?		
Łòwczì		
Stopnie		
Szìtuz		

- 4** Przeprowadzë kòrbióńkã ò dôwny szkòle ze swòjima starszima i starkama. Wëzwëskòj pitania do tekstu i zdania z tabelë. Mòżesz téż ùłożëc swòje pitania.

- 5** Napiszë w czile zdaniach, w jaczi szkòle tã bë sã chcòł ùczëc i czemù?

A: Widzy cã sã twòja szkòła?

B: Jo, baro. Je takò mòdernò. Je tam jãzëkòwò sala. Ùczimë sã rozmajitëch jãzëków. Sã szeroczé ławë, a na scanach wiszą kòmpùtrowé tòblëce.

A: Tedë dzys ni ma krédë?

B: Jesz je. W niechtërnëch salach są jesz czòrné tòblëce. Sã téż biòłé do pisaniò markerã. Klasë są wiòldzé, jasné i farwné.

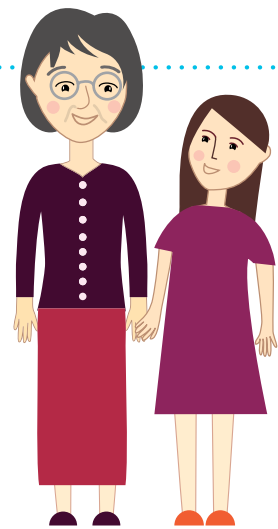
A: Lubisz swòjã salã?

B: Òna je baro farwnò. Na scanach wiszą rozmajitë plakatë z wiadomòscama. Przë òknach stoją kwiatë i mómë téż akwariòm z rëbama.

A: Mùszã cã rzec, że wiele sã zmieniło w szkòle. Nastãpnym razã òpòwiém cã, jak bëło 50 lat temù.

B: Dzãka. Do ùzdrzeniò.

- 6** Pòdsztrichnij w teksce jistniczi w pòjedinczi lëczbie. Wëpiszë czile z nich i dopiszë do nich wielną lëczbã.

.....

.....

.....

.....

.....

PAMIĄTÔJ!

Jistnik to dzél mòwë, jaczi òznôczô òsobã, rzecz, stón i zjawiskò. Mò swój òkreslony òrt i òdmieniówò sã przez przëpòdczi i lëczbë.

l. pòjedinczò

jãzëk
ksążka
òkno

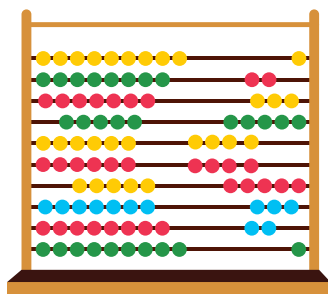
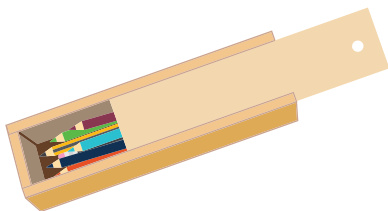
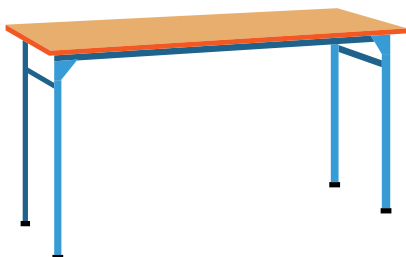
l. wielnò

jazëczy
ksążczy
òkna

- 7** Zazdrzë do kroniczi szkòłë. Nalezë infòmacje ò swòji szkòle i dofùluj tekst.

- a) Mòja szkòła bëła wëbùdowónò
w rokù.
- b) Mò lat.
- c) Pierszim direktorã bët (bëta)
- d) Na pòczątkù ùczëło sã w ni dzecy.
Bëto szkólnëch.
Dzys je dzecy.
- d) Direktorã je
- e) W mòji szkòle ùczy szkólnëch.

- 8 Zaznaczë na mòdro, co je jész w stòrèch szkòtach, a na czerwòno, co je w mòdernèch szkòtach.

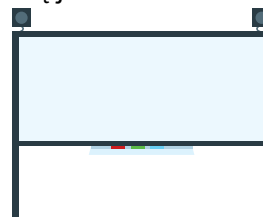

- 9 Dofùluj zdania:

W stòrèch szkòtach sà jész

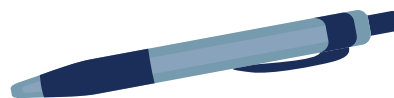
w mòdernèch sà ju

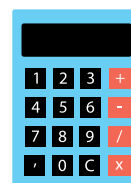
Czedës dzecë pisałë

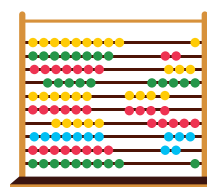
dzysò mają rozmajité

Terò kòzdi mò

a przòdë w liczenim pòmògało

- 10 a) Z lëtrówi żnije wëpiszë pòzwë szkòłowëch mòlów.

DZĘŃSZSEKRETARIATKRUCHNOWÔJIZBAŌKLASAŁDOKTORZCZIGABINETĚ

- b) Z lëtrów chtërnë òstałë ùłożë hasłò.

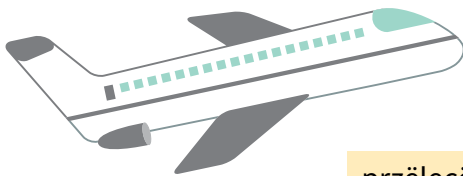
.....

.....

- c) Wëbierzë so jaczis mòl i òpòwiédz, jak wëzdrzi i do cze òn je w szkòle.

b Droga do szkòłë

- 1 Co sã parłãczy z tima mòlama?

ban

bagaż

pòspiéwny

latawnô hôwinga

przëlecënk

fliger

żdalniô

maszinista

aùtobùs

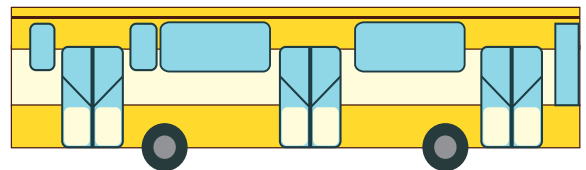
kònduktor

biliet

wagòn

przëstank

cuch

szinë

latawiszcze

lecënk

szofëra

pilot

liniô

przedzël

peron

rozktòd jazdë

pas

pasażëra

2 Rozrzeszë tågódzi

aùto • fliger • cuch • statk • elektrisz • aùtomat

a) *Na banie wiôlgô z nim wigòda,
Wrzucysz piniqdz w rësënkã, òn cë biliet pòdô.*

b) *Chòc mô tówczy, klasë, le to nie je szkòta,
Nëkò przez pòla, lasë na stalanëch kòtach.*

c) *Chòc ni mô nogów, chùtkò gnô szasym,
bò nié nodzi, le kòta pò szasym gò niesq.*

d) *Pliwô jak rëba, le je czësto jiny.
Ni mô ògóna – ptëq na nim pasażérowie.*

e) *Farwny wóz. Nigle stanqł - zazwònił.
A czë z môla rëszi, ni mòże gò dogònic.*

f) *To nie je ptòch, a mô skrzidła.
Mòżesz nim sã w rëzã wëbrac.*

3 Dofùluj zdania:

Z Wejrowa do Kartuz nòlepi jachac

Z Gduńska do Warszawë mòżemë jachac

abò

Do Americzi nòrëchli dostóniemë sã

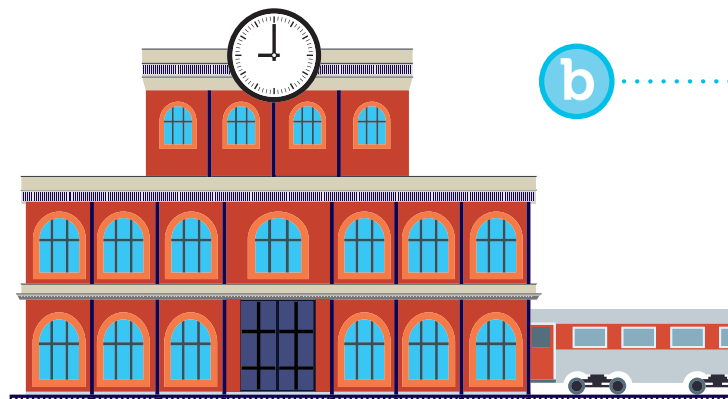
Jò lubiã rëzowac

Jò jesz nigdë nie jachòł

Do szkòtë jadã

Na banowiszczach je baro tłoczno.. Lëdze

sedzą w

i zdają na cudzi. Jedny stoją do

..... zëbë kùpic

Co sztót je czëc głos, chtëren gòdô ò òdjazdach

Lëdze chùtkò jidą na

Wsòdają w

i zaczinają swòjã

Përznã szpòrtu

- Wezżë sã synkù za ùczbã – gòdô mëma.
- Nie bądã sã mòrdowòł, bò nie chcã bëc ani mądri, ani piäkny. Chcã bëc taczi jak tat.

Szkólnò gòdô do ùcznia:

- Të miòł napisac òpòwiòdanié ò swòjim kòce, a co të napisòł?
- „Mòja kòtka mia dwa młodé...”
- Pòdlug cebie nie je to kask za mało?
- Më sã téz zdëwilë, òni miała piãc...

- Mëma, jò dzys nie pùdã do szkòtë!
- Dzeckò, kò to je pëszné wiodro...
- Nié, i kùnc!
- Ale synkù, dzecë tam na ciebie zdają...
- Mëma mie i kòniama z tëch wërow nie wëcygnie!
- Sënie! Òstatny rôz cë gòdóm! Biòj do szkòtë! Jak to badze wëzdrzało! Kò të jes tam dyrektorã!

- 4 Na spòdlim rozkładu jazdë àutobùsów PKP zaznaczë pasowné òdpòwiedzë.

Aùtobùs	Mòl	Òdjôzd
GK	Gdiniô – Kartuzë	8.10 10.00 14.30 18.00
GW	Gdiniô – Wejrowò	9.00 11.10 15.20 17.40
GH	Gdiniô – Hël	7.45 * 8.45 11.15 13.30 14.45 16.45 *

* kùrsëje blòs w niedzielã

Jaczim àutobùsã mòże dojachac z Gdini do Pùcka?

- a) GK
- b) GW
- c) GH

Gdze dojedze àutobùs GH?

- a) Do Kartuz
- b) Do Gdini
- c) Na Hël

Jaczi àutobùs zawieze ce na Wejrowską Kalwariã?

- a) GK
- b) GW
- c) GH

W Gdini je terò 12.00. Ò jaczi gòdzënie wëjedze àutobùs do Kartuz?

- a) 12.10
- b) 13.30
- c) 14.30

Z Gdini do Wejrowa àutobùs jedze 40 minut. Napiszë, ò jaczi gòdzënie bãdziesz w Wejrowie, jeżlë pòjedzesz ò:

9.00 –

11.10 –

15.20 –

17.40 –

Ò jaczi gòdzënie wëjedzesz na Hël w sobòtã, jeżlë do Gdini jes przëjachòł ò 9.30?

- a) 8.45
- b) 11.15
- c) 13.30

Mòsz cotkã w Żukòwie. Jaczim àutobùsã mòżesz do ni jachac?

- a) GK
- b) GW
- c) GH

Pierszi àutobùs na Hël òdjedze w niedzielã ò:

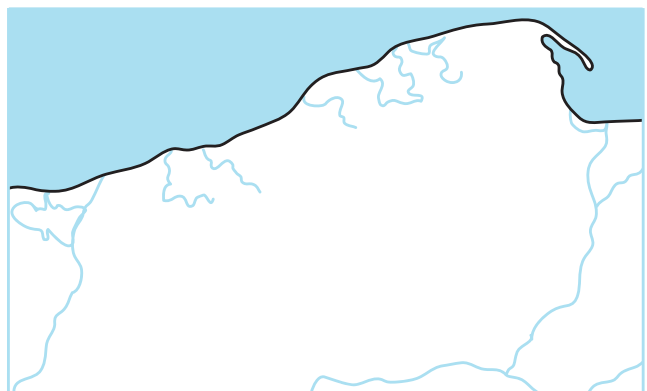
- a) 7.45
- b) 8.10
- c) 8.45

W pòniedzòłk ostatny àutobùs na Hël òdjëdzò ò:

- a) 13.30
- b) 14.45
- c) 16.45

Ò jaczi gòdzënie bãdziesz w Wejrowie, jeżlë pojedzesz àutobùsã ò 15.20?

- a) 15.50
- b) 16.00
- c) 16.10

5 To je biliet na ban.

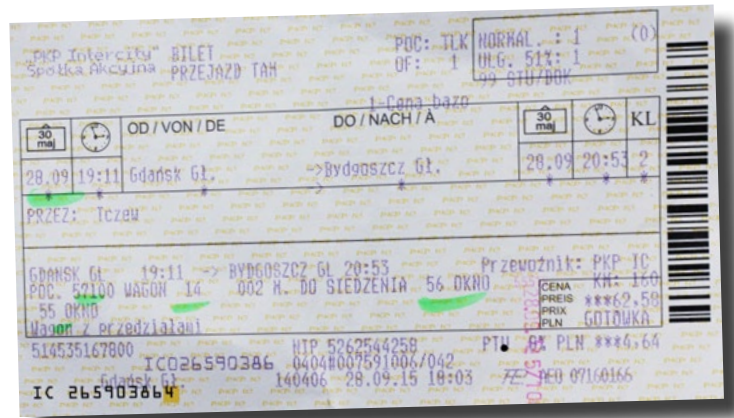
a) Napiszë skądka i dokądka jachôt pasażéra?

b) Kùli kilométrów przejachôt?

c) Na jaczi ban kùpił biliet?

d) Kuli kòsztôt biliet?

e) Co òznôczô skrót PKP?

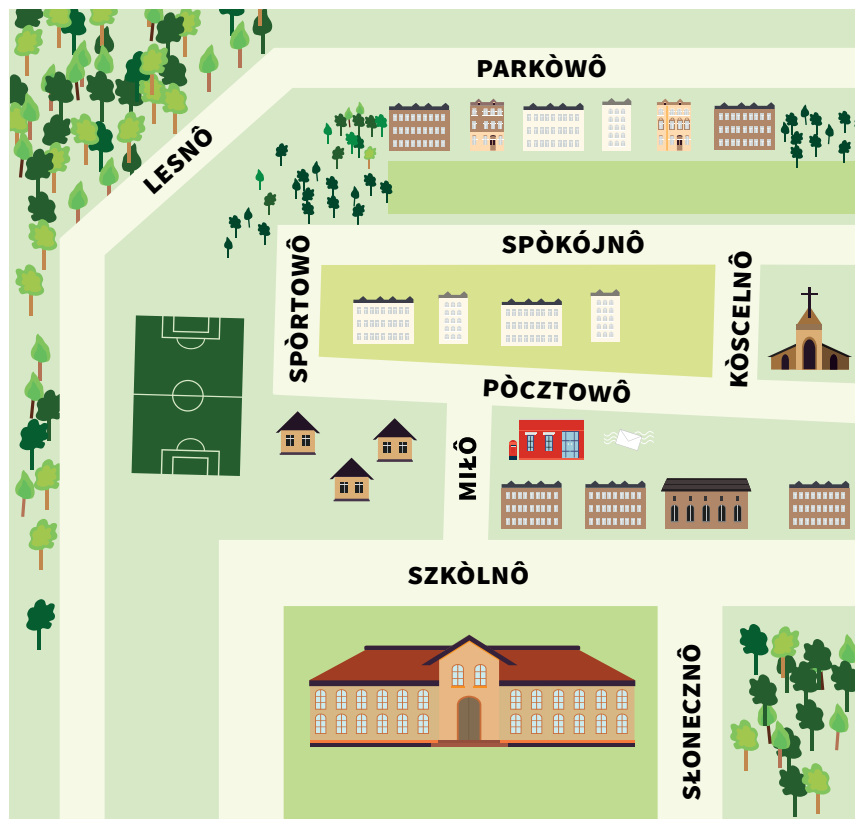
Droga do szkòłë.

1 Zaznaczë na planie, gdzie mòże stojec twòja chëcz

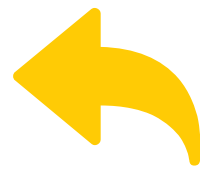
☞ i òpwiédz drëchòwi, jak wëdzrzi twòja droga do szkòłë.

Wëzwëskòj pòdóné wërażenia:

jidã prosto, mijóm... • skracywóm w prawò, w lewò • jidã w górã,
w dół • jidã kòł • jidã piechti • jadã autã, àutobùsã, na kòle

2 Pòłączë znaczk z jegò znaczenim.

biôj prosto

biôj kòl ...

biôj w prawò

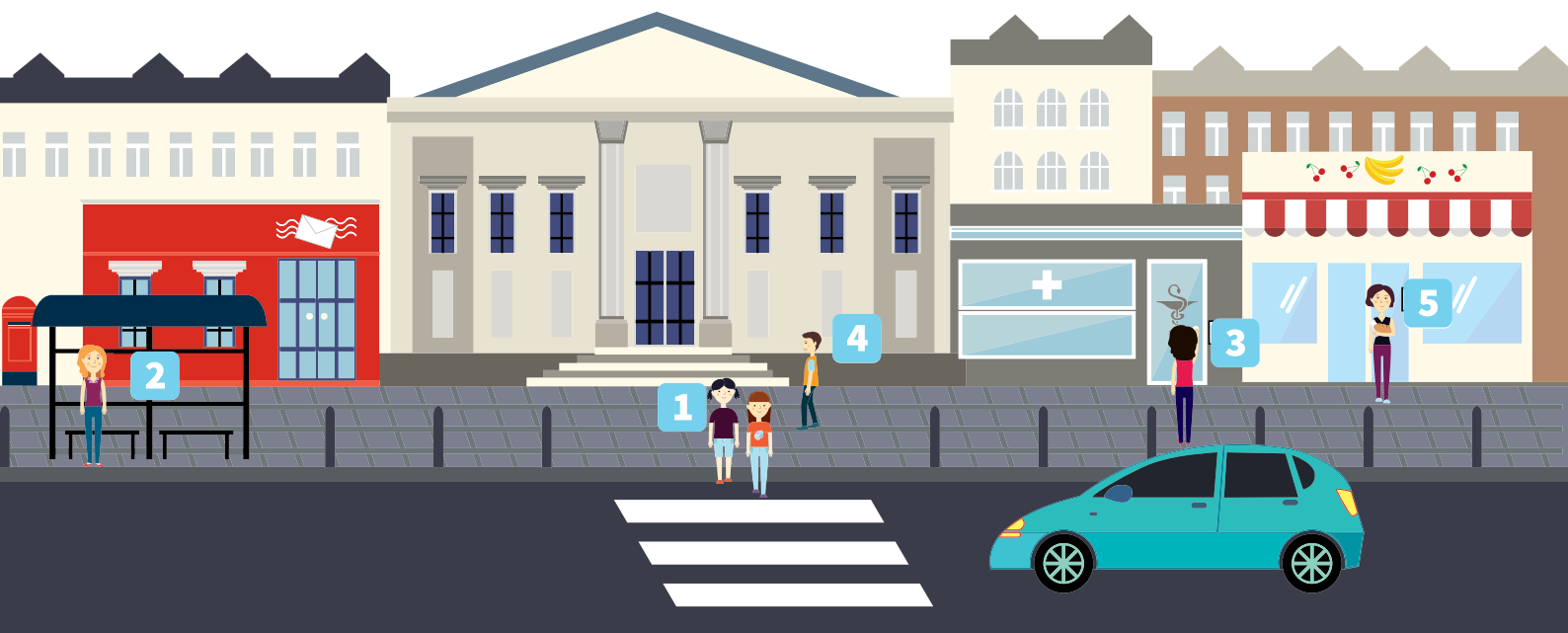
skrãcë w prawò

biôj w dół

biôj w lewò

3 Chto gdzie stoi – wpiszë numrë przë zdaniach.

- ☐ Mònika stoi na przëstankù przed pòcztą.
- ☐ Sławina jidze do aptéczki pò syrop na kaszel.
- ☐ Piotr stoi pò prawi stronie bankù i żdze na mëmkã.
- ☐ Marta i Anka jidą na drëgą stronã sztrasë.
- ☐ Mëma kùpiła chléb i mlékò w krómie.

- 4 Przeczëtôj, jaczé są môle i bùdinczi we wsë i w miesce.

pòczta • kòscół • przëstank • aptéka • bank
mùzeùm • banowiszczë • króm • szkòta
kawiarniô • ksągarniô • spòrtowô zala

- 5 Wëmëslë drogã z jednégò môla do drëdżégò i pòproszë drëcha, żebë jã namalowôł. Pòtemù zamieńta sã.

- 6 Czë to je dalek? Òdpòwiédz na pitania.

- a) Mòja szkòta je bliskò mòjégò dodomù, a twòja?
b) Jô móm dalek do kòscoła, a të?
c) Jô baro chùtkò duńdã do krómù, a të?

.....

.....

- 7 Pòdsztrichnij w zdaniach przëczasniczi.

PAMIĄTÓJ!

Przëczasnik to dzél mòwë, jaczi twòrzi sã òd znankòwnika.

daleczi – dalek
wësoczi – wësok
szëroczi – szërok

- 8 Przezdrzë sã òbròzkóm i pòwiédz jak sã przënòlégò zachòwëwac, a jak nié.

.....

.....

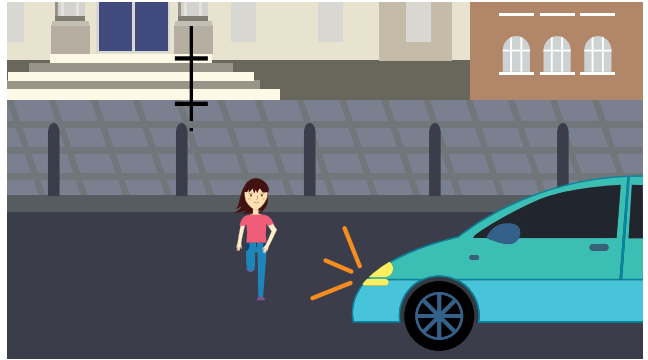
.....

.....

.....

.....

9 Pòdpiszë òbròzci.

W àutobùsu ùstãpiwóm plac starszim
lëdzóm.
Czekóm, jaż lëdze wëlëżã z àutobùsa.
Kasëjã bilietë.
Spòkójnò żdżã na àutobùs.
Przez drogã jidã blós we wëznoczonym
mòlu.

10 Ùłożë zdania ò tim, jak nie przënòlégò sã zachòwëwac i pòdpiszë w pasownym mòlu pòd òbròzkã. Ùjij przeczeniò „nie”, „nié”, abò „ni”.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

11 Pòdsztrëchnij pròwdzëwã òdpòwiëdz.

a) Jónk mò 9 lat. Czë òn mòże sedzec kòl szoférë?

JÔ

NIÉ

b) Wchadac do àuta òd drodżi?

JÔ

NIÉ

c) Mùszi bëc przëpiãti pasã.

JÔ

NIÉ

d) Jegò plac nazëwò sã sedzónkò.

JÔ

NIÉ

12 Z pòdónëch słówów ùłożë i zapiszë zdania:

na • przëstankù. • àutobùs • na • Żdòj

.....

szoférze. • przëskadzòj • Nie

.....

starszim • plac. • Ùstãpiwòj • lëdzóm

.....

13 Pòwiëdz, czym tã mòsz jachóné w rëzã, do szkòlë, na wanogã, do miasta... Òpòwiëdz ò tim.

14 Przeczëtòj wiërtzã.

Bana z lëtrama

Jedze bana, cãżkò pùchò,
Szesc wagónów cygnie w przòdk,
W nich kaszëbszczé lëtrë jadq
I wżërajq co je lóz:
Å blewiqzkq wcyg wëwijò,
Ė swé pùntkë trzimie dwa,
Ė swój striszk przed wiatrã chroni,
Bò sã nie chce zmienic w e.

Û i **ò** téż jiwer majq,
Że jich striszczi z lewi stronë
W prawi nòrt sã przësuwajq.
Blós **Ô** (z daszkã) cëchò sedzy,
Bò jak chto mò bëlny dak,
To mò bezpiek, a nié strach.

Jak ne lëtrë na plac wjadq,
Na szkòłowi snòzi mòl,
I je dzòtczi do se weznq,
Bana rëgnie w dól.
A w wagónach lëtrów szesc
W przòd sã chwatkò rwie,
Bò jesz wiele jinszych dzòtków
Znac je baro chce.

Zdrzòdło: Trapë do nieba, E.Warmowska, Bqcka Huta 2006

15 Gdzie jedze bana?

16 Co je w wagónach?

17 Jak wëzdrzã kaszëbszczé lëtrë?

Dzys mē pòjèdzemē cugā w rēzā z alfabetā.

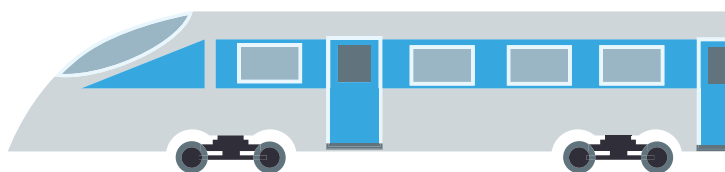
1 Przëpòmni mē so apartné kaszëbsczé lëtrë.

PAMIĄTÔJ!

Jăzëk kaszëbsczî mô szesc apartnëch lëtrów. Są to: **ã, ě, é, ù, ò, ô**.

ã ě é ù ò ô

ã

Piszemë we wikszoscë, czej w pòlsczim jăzëkù je „**e**”

ě

Piszemë we wikszoscë, czej w pòlsczim jăzëkù wëmieni wò sã na „**i**”, „**y**”, „**u**”.

é

Piszemë we wikszoscë, czej czejemë w wëmòwie przecygłé „**y**”, a w pòlsczim jăzëkù je w tim môlu „**e**”.

ù

Piszemë wiedno na zôczątkù słowa, pò spòtzwākach **p, b, k, g, ch, w, f, m** i pò samòzwākach **a, e, ě, o, ò, ù, ô**. W wëmòwie czãsto czejemë „**ty**” – to je labializaciô.

ò

Piszemë wiedno na zôczątkù słowa, pò spòtzwākach **p, b, k, g, ch, w, f, m** i pò samòzwākach **a, e, ě, o, ò, ù, ô**. W wëmòwie czãsto czejemë „**te**” – to je labializaciô.

ô

piszemë w wikszoscë, czej w pòlsczim jăzëkù wëmieni wò sã na „**a**”, czasã téż, czej kaszëbsczé słowò ni mô równoznaczënë w pòlaszëznie.

2 Przedôlmaczë na kaszëbsczi jãzëk i zapiszë pòdóné słowa:

pięknie	ręka	węgiel	ręcznik
piãkno			

więcej	wszędzie	ryba	przyjaciół

zima	lipa	łzy	ludzie

zegar	chleb	dzień	talerz

wiem	zjem	spodnie	komputer

kufer	ucho	kartofle	burza

woda	oczy	swoje	rower

okulary	obraz	obrazek	masz

piasek	prawda	sąsiad	najlepiej

3 Òbjasni pisënk pòdónëch słówów.

4 Przeczëtôj jész rôz wskôzë pisënkù apartnëch, kaszëbscziich lëtrów i napiszë diktando.

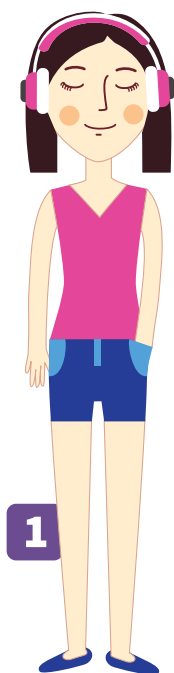
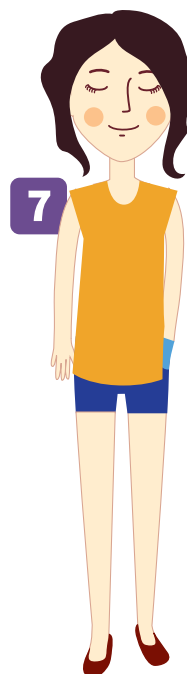

a

Wòlny czas

1 Dobierzě òbrôzci do pòzwów.

- ☐ òbzerac TV
- ☐ chòdzěc szpacérą
- ☐ grac na instrumencie
- ☐ czětac ksążkã
- ☐ slěchac mùzyczĭ
- ☐ tańcowac
- ☐ grac w balã

2 Ùstawi wërazë tak, bë pòwstatë zdania.

graje • Mój • brat • w sobòtã • na kòmputrze

a)

TV • òbzérô • tatë • w niedzielã • Mój

b)

miesąc • Jô • do • kina • chòdzã • co

c)

sostra • mùzyczi • Mòja • w • słëchô • łózkù

d)

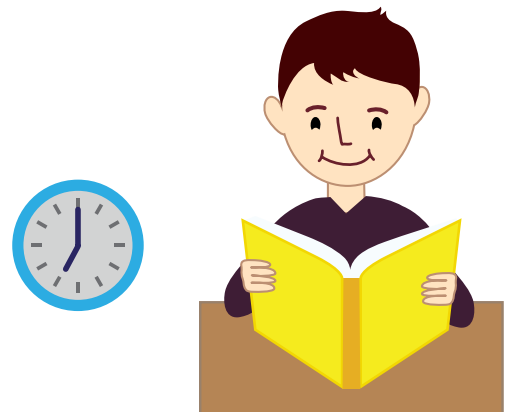
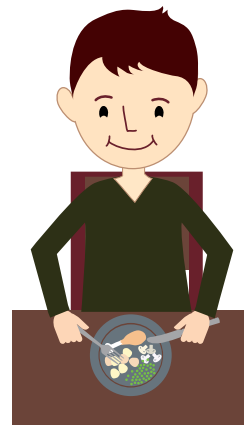
czëtô • wiele • Mëmka • ksążków

e)

lubiã • Jô • z mòjim • chòdzëc • psã • szpacérã

f)

3 Pòwiédz, ò jaczi gòdzënie Michòł to robi?

4 Dofùlj tekst wedlë tabelë

zajimnota	Mónika	Pioter
graje w balã	-	+
czëtô	+	-
chòdzy do kina	+	-
graje na skrzëpicach	-	+
slëchô mùzyczi	+	+

Mónika je 12 lat stôrô. Òna mieszo w miesce.

Òna lubi,

.....,

.....,

le nie lubi,

i

Pioter chòdzy do ti sami szkòlë co Mónika.

Òn lubi,

.....,

i

Nie lubi

i

Òni baro lubią

5 Napiszë, jak czãsto të to robisz.

nigdë ► czasã ► czãsto ► wiedno

a) Jô czëtóm ksążczy.

b) Jô òbzéróm TV.

c) Jô gróm w balã.

d) Jô chòdzã do kina.

e) Jô gróm na instru-
mencie.

Justina Kòwalczik

File Upload Bot (Magnus Manske), CC BY-SA 2.0

Najô mésterka bieznégò narcarstwa dobë-
ła wszëtczé nôwôżniészë nòdgradë w tim
spòrce. Je òlimpijską mésterką, wiele-
razową mésterką i wicemésterką swiata
i téz sztërérazową dobëtniczką generalny
klasyfikacji Pùcharu Swiata.

Z wëwiadów mòże sã dowiedzec, co mùszi
robic, żebë, tak jak òna, doprzińc do bël-
négò zwëskù w spòrce.

Justina Kòwalczik wiedno lubiła spòrt, wespółzgrówała na miónczi, grała w balã. W sódmy klasie zaczęła trenować narciarstwo kòl Stanisława Mrowcë. Niedługò pierszi rôz dobëła w biegu na 3 km klasykòwym sztélã. Òd tegò czasu òna wiedzała, że chce zajimac sã prawie nym spòrtã. W spòrtowi szkòle w Zakòpònym ji karierã zaczął prowadzëc trener nôrodný kadre Aleksander Wierietelny i trenëje jã do dzys.

Słównò biegòczka wié, że do dobiwków w spòrcie nie sygna blós zdólnoscë. Wòznë sã zdisciplinowanié, òdpòwiedzalnosc, a nade wszëtkò cerplëwòta. Mùsi téż miec dobri sprzãt i pasowny òbleczënk.

Justina Kòwalczik kòżdégò dnia zapròwiò sã, żebë bëc w dobri kòndicji. Zaczinò reno òd gimnastyczi, pòtemù trenëje kòl sztërzëch gòdzënów i jesz do dwóch gòdzënów pò pòłnim.

Przë taczi intensywnoscë treningów, trzeba sã dobrze òdżëwiac. A co jé Wastnò Justina? Dlò przëkladu – renik: krëpë na mlékù, plëszënë „mùsli”, praznicã z sztërzëch abò piãc jòj, wiele rzanégò chleba. Pòłnié to gòtówóné miãso, ògardowizna, bülwë i krëpë, a wieczera – chlëb i salòtczi z serã „feta” abò z kùrzëcã. Jé téż miodné i picé dlò spòrtowców.

Justina Kòwalczik zachãcywò dzecë do ùpròwianiò spòrtu. Ùwòzò, że nówòznieszë sã chãcë i pòtrzeba ruchù, a dopiërze pòtemù trenindzi.

6 Odpòwièdz na pitania:

- Òd czedë Justina Kòwalczik trenëje biézne narciarstwo?
- Wiele czasu pòswiãcywò mésterka na codniowi trening?
- Jak sã òdżiwio? Co jé na frisztëk, pòłnié, a co na wieczërã?
- Mòsz tã jã widzóné w zdrzëlnikù? Òpòwièdz ò tim.

Adóm Matësz

Flickr upload bot, CC BY-SA 2.0

Pòwièdzta mie, jak sã zaczął Waji przëtrófk z nartama, ze spòrtã?

To bëło baro dówno. Pamiãtóm pierszé miónczi, w chtërnëch jò riwalizowòł. Mëszlã ò nich z sentimentã. Wtenczas jò trenowòł cos kòle rokù, jò miòł 7 lat. Miónczi rozgriwalë sã w Wisle, na malinczi, 10-métrowi skòcznicë. (...) z bùchã mògã rzec, że jò dobël na tëch mióncach wësoczi, drëdzi plac, bò ... bëło blós dwóch skòczków. Wëgròł mój drëch, Włodek Wàsowicz. (...) Pamiãtóm te miónczi dlôtë, że sztartowãło blós nas dwóch i że jò sã tedë przewrócył – pierszi rôz na òficjalnëch mióncach. (...)

Czë to znaczy, że òd pòczãtku interesowalë Wastã skòczi?

Gwësno jò. Pamiãtóm bëłno, że pierszé nartë, jaczé jò miòł na nogach, to bëłë prawie nartë do skòkaniò. Jò ni miòł nartów do zjëdzaniò, bò jò bëł tak mòłi, że wszëtczé nartë bëłë dlò mie za wiòldzé. (...) Gwësno ò wszëtkò mielë starã mòji starszi.

Wiele razy jò leżòł tedë na sniegù? Tegò wierã nicht nie pòrechùje. Czedës òb czas treningù (...) spòtkòł mie cekawi przëtrófk. Jak jò ju gòdòł, jò bëł baro drobnym dzeckã, temù sprzãt, w jaczim jò czwiczil, bëł gwësno dlò mie ò wiele za wiòldzi. Trzeba rzec szczerò – mniészégò nie bëło. Jò

skòkòt w bótach czile numrów za wiôldżich. Òdbijóm sã òd progù, lecã, wzéróm – a mòje nartë z bótama są ju w dole! Wëładowôł jem w samëch stréflach! Pò prôwdze, jô zgubił sprzãt. I niech chtos rzecze, że pòczątczi nie bëłë drãdżé ...

Zdrzódło: „Moje życie – Adam Małysz w rozmowie z Maciejem Kurzajewskim i Sebastianem Szczęsnym”, úriwczì.

Adóm Małësz – wielerażowi dobiwca medalów òlimpijskich, nôbarżi ùtitułowóny skòczk w historii indywidualnëch kònkùrsów mésterstwów swiata w narcarskich skòkach. Zakùńczył karierã narcarsczégò skòczka w 2011 rokù. Terô je rajdowim szoférã.

7 Odpòwiëdz na pytania.

- Jak stòri bëł Adóm Małësz, czej òn zaczął swòjã przigòdã z nartama?
- Jaczi plac dobël Adóm Małësz w swòjich piersich mióńkach?
- Czemù pòczątczi karierë skòczka bëłë drãdżé?

8 Namëslë sã i pòwiëdz, czemù narcarscé skòczy mògå bëc niebezpieczné?

9 Wiele lëdzy ùprôwiô spòrt. Jaczi spòrt të lubisz? Jaczi spòrt të ùprôwiôsz?

10 Przeczëtòj słowa i pòłączë w pòrë. Ùłożë i napiszë z nima zdania.

narcarsczi

dłudzi

méster

spòrtowc

skòk

wiôldzi

kariera

wspaniałò

11 Przeczëtòj ùwôżno mòdło. Dopiszë trzë różné òkreslenia do pòdónégò słowa.

sniég – biôli, skrzëpiący, skrzący
krisztalkama lodu

a) méster

b) bala

c) kòszulka

d) słuńce

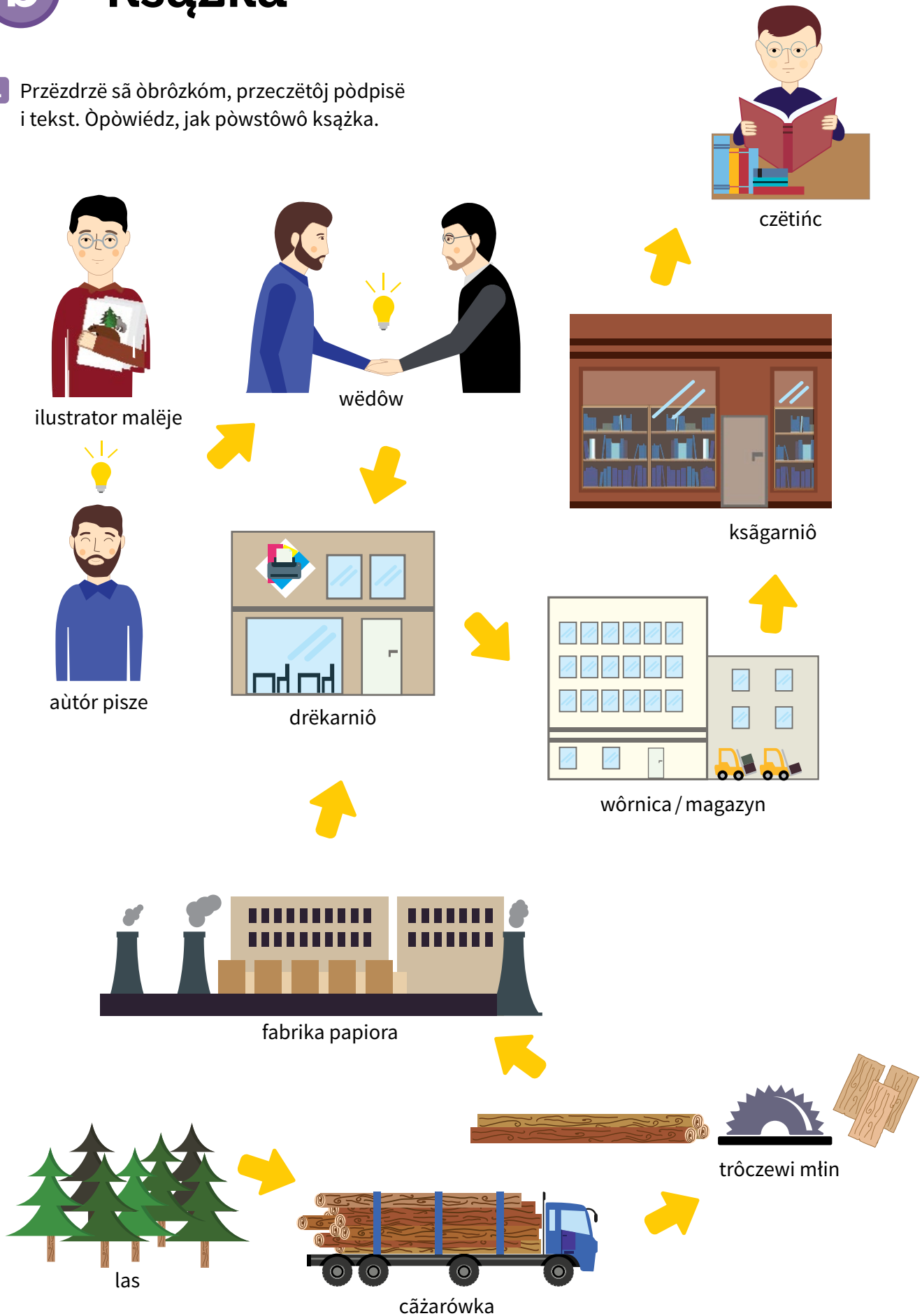
e) bótë

f) nartë

12 Òpòwiëdz ò swòjim ùlubionym spòrtowcu abò ò kògùms, kògò të znajesz. Pòmògå cë pytania:

- Jak sã zwie?
- Jaczi spòrt ùprôwiô?
- Czemù cë sã widzy prawie nen spòrtowc?

- 1 Przeczytaj ilustracje, przeczytaj podpis i tekst. Odpowiedz, jak powstaje książka.

Jak pòwstówò ksążka?

Czë të wiész, kùli lédzy mùszi robic, żebë të dostòł do rãczy ksążkã? Papiór nie bierze sã znikądka. Scătë drzewa trôfijã do tartakù, a pòtemù we fabrice papiora, przeròbióne sã na papiór.

Aùtór wëmészliwò zamkłosc ksążczy, ilustrator malëje òbròzcy. Wëdówòcz ksążkã òbròbiò i sle jã w elektroniczny fòrmie do drëkarni. Tam sã jã drëkùje, a pózni dówò do magazynów i ksągarni. Dopierze tedë të mòżesz jã kùpic i czëtac.

- 2** Dofùluj zdania. Przeczëtòj głosno dofùlowóny tekst.

Scătë drzewò je przewòżóné do

.....,
a pòtemù do

.....
Papiór je przewòżóny do

.....
Aùtorzë zanòszajã swòje dokazë do

.....
Tam òbròbiajã je

.....
Malënkama i ilustracjama zajmajã sã

.....
i
Ùkùńczony dokòz je wësélóny do

.....
Wëdrëkòwóné ksążczy trôfijã do

.....
pòtemù do
a znądka do czëtińca.

W ksążkach czasã zdòrzajã sã drëkarsczë zmiłczy (chochliki). Tedë dodówò sã do nich erratë – pòpròwczi zmiłków. Sã to spisënczi drëkarsczich zmiłków, jaczé òstalë pòstrzegłé w wëdrëkòwónëch ksążkach.

- 3** Przetawì lëtrë, chtërne chtos zamienił.

p a p ó i r

l é dz

s a k ż a k

ń ě cz t c i

m l n k a ë

- 4** Òdpòwiédz na pytania.

- Czë të lubisz czëtac ksążczy?
- Jaczé ksążczy lubisz czëtac?
- Gdze mòżesz kùpic ksążkã?
- Gdze mòżesz wëpòżëczëc ksążkã?
- Czim sã jinaczi ksągarniò òd biblioteczi?

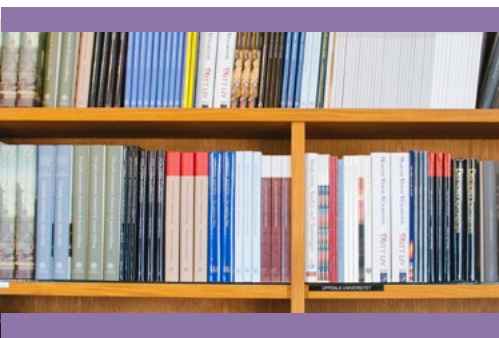
- 5** Przeczëtòj wërãżenia. Pòdsztrichnij te, chtërnyma mòże òpisać biblioteka w twòji szkòle. Òpiszë jã wëbrónyma słowama.

wiòlgò • mòtò • stòrò • mòdernò
òdnówionò • bëlno wëpòsażonò • snòżo
ùméblowónò • rëmnò

- 6** Namëslë sã i pòwiédz, co robi pòrządny czëtińc. Przesztrichnij niepòtrzebne rzeczónczy.

Pòrządny czëtińc

- Co dzén czëtò ksążczy / nie czëtò ksążk.
- Nie zadżibò kòrtków / zadżibò kòrtkã.
- Bierze ksążkã do czëstëch rãków / nie bierze ksążczy do czòrnëch rãków.
- Ùżiwò zakłòdkã / nie ùżiwò zakłòdczi.
- Nie czëtò / czëtò przë jedzenim.

- f) Chãtno òdwièdzywò bibliotekã / nie òdwièdzywò biblioteczi.
 g) Wëpòżëczoné ksążczy òddôwò / wëpòżëczonëch ksążków nie òddôwò w naznaczonym czasie.
 h) Dbò / nie dbò ò pòrządk w môlu przeznaczonym do przechòwiwaniô ksążków.

7 Przeczëtôj głośnie ùtwòrzoné zdania.

C Zdrzélnik

- 1** Kùli czasu të òbzéròsz programë w zdrzélnikù?
- 2** Przeczëtôj program i pitania. Dokładnò i bezzmiłkowò przeczëtôj gòdzënë.

Ùwôga!

Ze zdrzélnika mùszi kòrzëstac baro òstròżno.
 Wëbierac leno to, co pò pròwdze ùci.
 Abò to, co smiësz.
 Të môsz w siebie swòj ekran: swòjã wëòbrzniã. Z nią mòżesz zrobic co leno chcesz. Òna cë pòdpòwië jak spãdzëc swòj wòlny czas.

Program TV • Z kaszëbsczim w szkòle • sobòta, 25 stëcznika

8 : 00	Las òb zëmã	przyrodniczi film
8 : 25	Recepta na zdrowié	edukacyjny program
9 : 00	Przigòda	film dlô dzecy
10 : 40	Midzë nama gimnazjalistama	program dlô młodzëznë
11 : 15	Werónka w przedszkòlu	program dlô mòtëch dzecy
12 : 00	Wiadomòscë	infòmacyjny program
12 : 15	Czas na kùlturã	kùlturowi program
12 : 40	Ż jak żëcé	film, Pòlskò, 2010
13 : 10	Rodzëna	film, Pòlskò, 2013
13 : 40	Spiéwómë razã	telejigra
14 : 00	Skòczy narcarsczé – Czelich Swiata	transmisjò
16 : 20	Kòrbiònka z méstrã	spòrtowi program
16 : 40	Przigòdë psa i kòta	film dlô dzecy
17 : 00	Pòlskò, Eùropa, Swiat	infòmacyjny program
17 : 20	Dwùch drëchów	teater dlô dzecy, Pòlskò, 2013
18 : 20	Wiodro dlô wanożników	infòmacyjny program
18 : 30	Dobrë jestkù	kùlinarny program
19 : 00	Bòjczy na dobrą nockã	film dlô dzecy

- a) Ò jaczi gòdzënie mòże òbzerac film pt. „Rodzëna”?
- b) Jak nazëwô sã program ò gòtowanim?
- c) Dlô kògò je program „Midzë nama gimnaz-jalistama”?
- d) Jaczi program zaczinô sã za dwadzescë drëgò?
- e) Wëbierzë z programù titel, chtëren ciebie zacekawił. Jak tã mësłisz, ò czym je ten program?
- f) Jak tã mësłisz, z jaczim méstrã mdze kòrbiònka dwadzescë pò czwiòrti pò pòłnim?
- g) Jaczi je twòj ùlubiony program w zdrzëlnikù? Zachãcë drëchów i drëszczë do jegò òbzëraniò.

PAMIĄTÓJ!

Stosëjemë skrótcë w słowach:
gòdzëna – gòdz.
pòd titlã – pt.
na przikłòd – np.

- 3** Przeczëtòj zdania. Przepiszë ùżiwajac skró-tów: gòdz., pt., np., a gòdzënë napiszë słowama.

a) Ò gòdzënie 17.00 je program pòd titlã *Tele Express*.

b) W zdrzëlnikù jò widzòł film pòd titlã *Krëjamnotë Zelonégò Królestwa*.

b) Òbzëróòm przyrodniczë programë, na przikłòd program pòd titlã *Las i jegò zwierzãta*.

- 4** Przepiszë zdanié. Skrótcë i gòdzënë zastapi całima słowama.

Chãtno òbzëróòm telewizyjné programë, np. program dlô młodzëznë pt. nadòwóny ò gòdz. 18.00.

- 5** Ùłozë wskòzë dlô przikładnégò przëzërócza. Wëzwëskòj rzeczenia:

kòrzistóm

dobrô dalekòsc
(òdległòsc) òd zdrzëlnika

sedzã

òbzëróòm

dobri wid

pasowné ùłozënié (pòzycjò)

zachòwiwóm

nié wicy nigle 45 minut

nie jém

programë dlô dzecy
i młodzëznë

d Dodóm kùlturë

Dzecë i młodzëzna mògą rozwijac swòje zainteresowania w dodomach kùlturë. Òrganizowóné tu sã rozmajité kònkùrsë, imprezë, wëstawë, pòkòzczi.

- 1 Czë tã téż mòsz jaczës zainteresowania, zajmnotë? Òpòwiëdz ò nich.
- 2 Przeczëtòj, co mòże robic w dodomie kùlturë. Słowa z ramczy napiszë wedle mòdta w zestòwkù.

tańcowanié • spiëwanié • granié • malowanié
tuńc • malënk • spiëw • gra

Czasniczi	Jistniczi
tańcowac	tuńc, tańcowanié
spiewac	
grac	
malowac	

- 3 Napiszë czasniczi w rôzkazownikù:

tańcowac tańcuj nie tańcuj

spiewac

grac

malowac

biegac

czëtac

pisac

òbzerac

- 4 Dofùluj zdania jistnikama.

- a) W dodomie kùlturë decë czwiczã mòderny
- b) Mòniczi bët baro farwny.
- c) Wkòł slëchac dzecy.
- c) na cymbalkach nie je taczé prosté.

- 5 Przeczëtòj ùwòznò ògłoszenié i òdpòwiëdz na pitania.

- a) Jaczi wëstòwk òstòł zòrganizowóny?
- b) Gdzie i czedë mòże òbzerac wëstòwk?
- c) Jaczi je titel wëstòwkù?

PAMIĄTÔJ!

W ògłoszenim, tak jakno w lësce, słowa i zwrotë taczi jak:
Ciebie, Twój, Waji, Pòczestny Wastowie,
Wasta, Wë piszemë wiòlgã lëtrą!

Elementë ògłoszeniô:

1. pòczàtk ògłoszeniô – nôdpis (nagłówek)
2. wstãp
3. rozwiniénie
4. zakùńczenie
5. pòdpis

6 Napiszë swòjé ògłoszenié, pamiãtôj ò wszët-
kich elementach. Pòmôgã cë w tim kòlorë.

7 Òdpòwiédz na ògłoszenié. Napiszë lëterac-
czì dokôz ò swòjich zajimnotach abò zainte-
resowaniach i wëkònôj do niego malënk.

Ùwôga!

Ògłosziwómë plasticzny i lëteracczi
kònkùrs pt. „Mòje zajimnotë”.

Malënczi mògã bëc wëkònóné rozmajitima
spòsobama. Na kònkùrs lëteracczi
mòże napisac wiérztã abò òpòwiôdanié.
Malënczi i lëteracczé dokazë mùszi òddac
swòjémù szkólnémù do kùńca lëstopadnika.

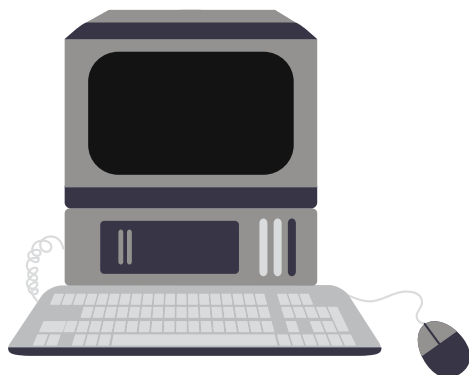
Zachãcywómë i rôczimë wszëtccich
szkòłowników z klas IV – VI.

Òrganizatorzë

Historiô kòmpùtra

1 Przeczëtôj infòmacje. Pòwiédz, jak
zmieniałë sã kòmpùtrë.

rechòwnô maszina

Pierszim kòmpùtrã bëła rechòwnô maszina.
Ta maszina bëła tak wiôlgô, że zajmowała jãz
całą jizbã.

priwatny (òsobisti) kòmpùter

Wnetka zastąpił jã wiele mniëszì priwatny
(òsobisti) kòmpùter z mònitorã i kluczplata.

laptop

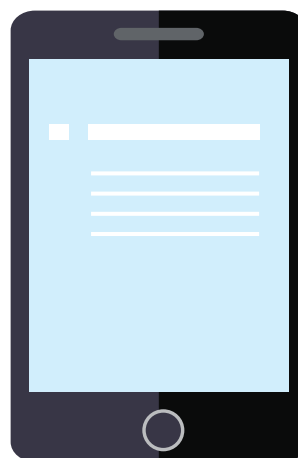
Późni zaczął używać jeszcze mniejszych i lżejszych do przenoszenia komputerów – laptopów.

Teraz są już bardzo nowoczesne komputery, takie jak **smartfony** i **tablety**.

Mają one dotykowe ekrany i są wielofunkcyjne. Mają dostęp do internetu, są wyposażone w kamerę, cyfrowy aparat ... i inne użytkowe programy. Są bardzo przydatne w codziennym życiu.

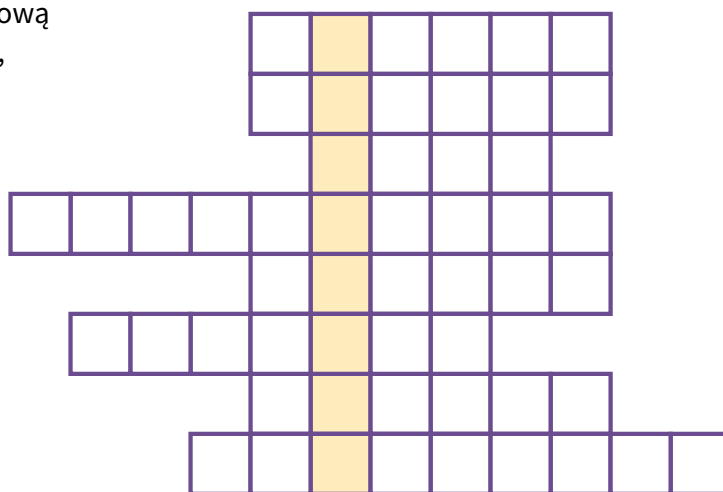
smartfon

tablet

- 2** Przeczytaj słowa sparłaczony z komputerową techniką. Wpisz je w pasowne pola tak, żeby powstało hasło.

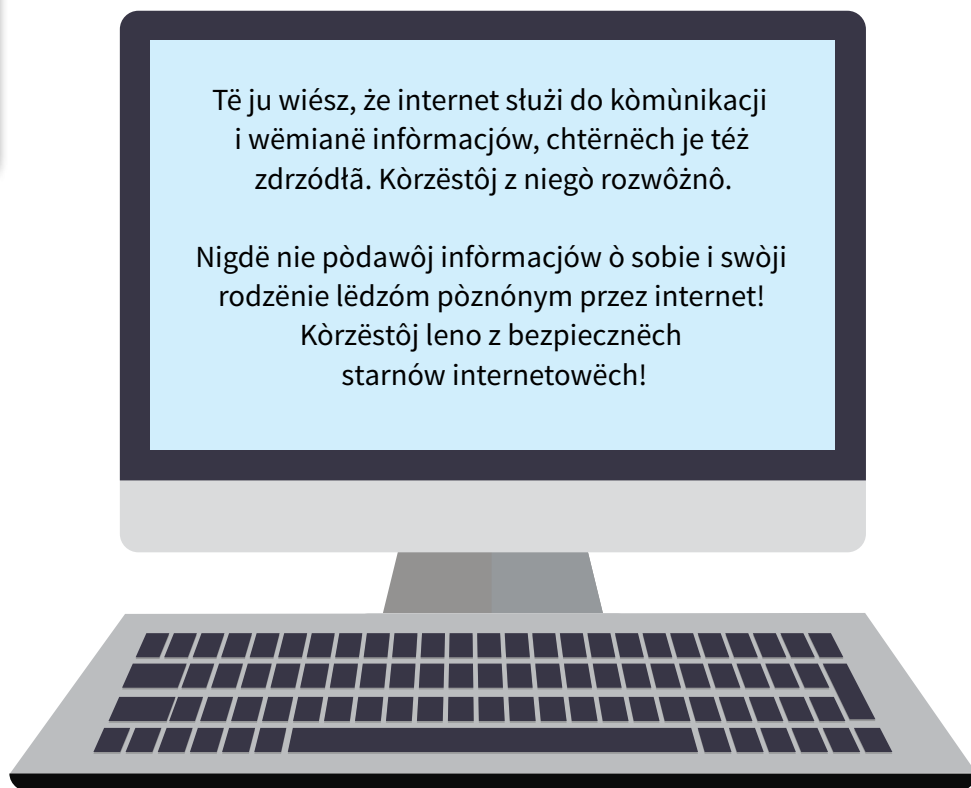
kluczpłata
drękarka
monitor
mysz
kursor
skaner
poczta
ekran

HASŁO:

Kòmpùter i internet to baro wôżné wënalôzcki. Króm dobrëch znanków, niesą téż ze sobą wiele zagrożeń.

- 3 Co mùszisz wcësnać jeżlë:
- a) chcesz pisac w nowi lince
 - b) chcesz pisac adres e-mail
 - c) chcesz napisac wiôlgą lëtrã
 - d) chcesz ùsënac wëraz
 - e) chcesz zrobic òdstãp midzë wërazama
 - f) chcesz jic na dół stronë

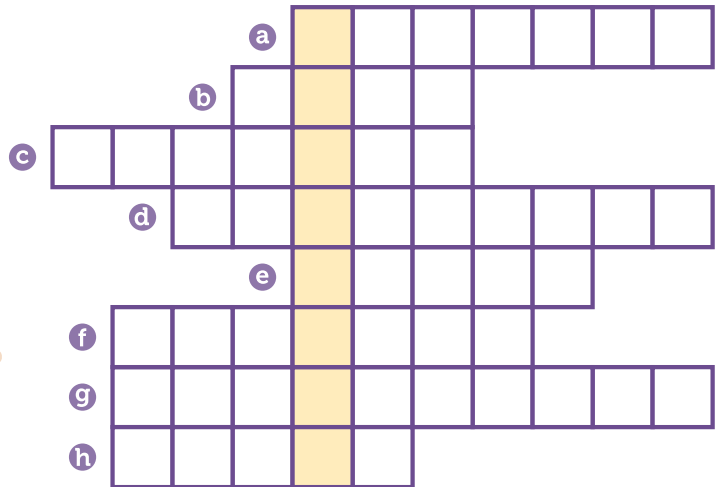
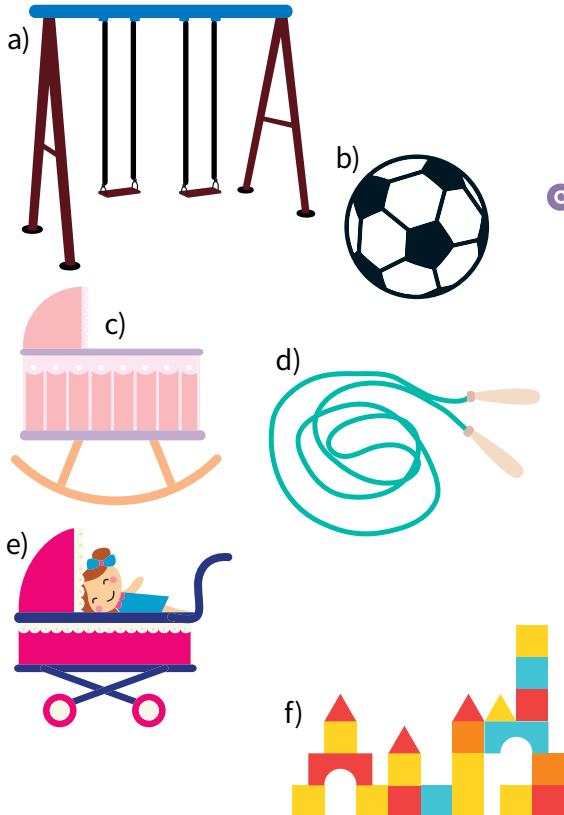
Zabawë

Zabôwka parłãczy sã ze swiatã dziecka. Bawi i sztôltëje jegò charakter. Zabôwczë, czas i òsoblëwòsc w zabawach nie bëłë wiedno taczé samé.

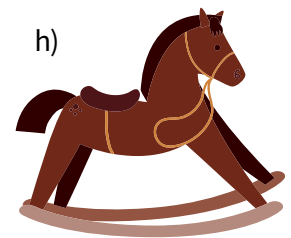
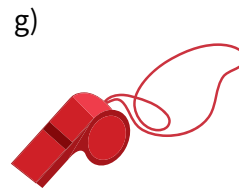
W biédnëch chëczach nie bëło wiele zabôwków, temù lëdze, a czasã same dzecë, robilë zabôwczë z tegò, co mielë kòle se. Bëłë to knëple, kamienie, farwné skłã. Dôwni bawidła robiło sã z drzewa, glënë, kòzlënë, słomë, szôtorów. Knôpi mielë bôtë z kórë, szable, łãczy i pistóle. Dzëwczątka lubilë pùpczi, pier-szenie i narãcznicë ze słomë, grochòtczi z semiòn bani. Star-szi robilë dzecóm cudzi, fligrë, wietrzniczi, wòzyczë, kòlibczy i statczy dlô pùpków. W òdpùstowi czas mòglë kùpic dzecóm puszczówczë, zwónczi i figùrczi zwierzãtów.

1 Rozrzeszë krzëzną tågòdkã.

HASŁO:

2 Odpòwièdz na pytania.

- Pòwièdzta, czym bawilë sã Waji starszi?
- Czë dzys mómë taczé zabòwczì?
- Co dzecë robią dzys w wòlnym czasie?
- Wëmieni zabòwczì nòbarżi módné w dzysészym swiece.
- Jaczé sã Twòje ùlubioné bawidła?

3 Przeczëtòj wièrztã Zaczarzonô kròjna, bë przëbòczëc so, jak wëzdrzi dzecnò jizba.

Zaczarzonô kròjna

Je takò zaczarzonô kròjna,
Gdze kòzdi człowiek je szczestlëwi,
Gdze jò, chòc białką jem i mëmką
Na wiedno chca bë òstac w ni.

Òtmikóm zaczarzoné dwièrze;
Za nima je cëdowny swiat –
Swiat dzecynnëch lat.

Na pòlëcë pùpka smieje sã,
Pò zemi rozmajité àuta jadą,
Z ksązczì wëlecałë ptòszczi dwa
Spiéwają miedwièdkòwi, co nie chce spac.

W jinszim kące cuch ze stacji rësził,
Klocczi na bùdowniã chëczë wieze.
Rosce wiòldzi kròlewsczi zómk,
Gdze mòtë kròsniątka mieszkac mdą.

Za òknã ju słunuszkò zgasło,
Na niebie gwiondzë tańceją.
Pùpczi, àuta, ptòszczi ë klocczi òdsapnąc mògą,
Bò nocka jidze – dzòtczi spòkòjno spią.

Zamikóm zaczarzoné dwièrze;
Dzén spiącë òczka zamkł –
A jò teskniã do dzecnëch lat.

Lucyna Sorn

4 Pòdsztrichnij we wièrzce przëmiònczi.

PAMIĄTÓJ!

Przëmiónek to dzél mòwë, chtëren łączy sã w zdaniu z jinyma wërazama. Dzàka niemù mòżemë òkreslëc pòłożenié jistników, np: na, za, pòd, przed, w, nad, òd, kòl ...

5 Przezdrzë sã jizbie i òpòwiédz, jak òna wëzdrzi. Wëzwëskòj pòdóné przëmiónczi:
na, pòd, za, kòl, nad, w, przë...

6 Ùłożë zdania òpisëjácë pòłożenié wskòzónëch rzeczi.
 a) telefòn

b) òkùlôrë

c) stëchùlczì

d) dzinsë

e) smiecë

Tągódcki, wëzgódcki, òdliczanczi, rimówczi...

Baro wôżnym elementã jigrów dzeczy bëtë czedës i są do dzys dnia: tągódcki, wëzgódcki, òdliczanczi, rimówczi... Są òne baro pòwszechné. Mòże rzec, że są òne ògłowònòrodné, a nawetka midzënòrodné. Të pewno téż znajesz wiele z nich.

- 1** Przeczëtòj czile tągódków. Przedolmaczë je na pòlszczi jãzëk.

Dze gapa lecy, czej òna je w pòłowie lasa? – Z lasa.

Czemù gapa lecy do lasa? – Bò las do gapë nie przëlecy.

Czemù, jak kùr spiéwò na płoce, mò zamkté òczë? – Bò òn to rozmieje na pamiãc.

Czemù mùzykańt nie trąbi na mòsce? – Bò òn mùszi trąbic na trąbie.

Czemù mòrze je słoné? – Bò sã w nim sledze mòzczą.

Czemù bòcón stoi na jedny nodze? – Bò jakbë òn drëgą pòdniósł, to bë òn ùpòdł.

Czemù bòcón mò dłudżë nodzi? – Żebë gò żaba ni mògła kòpnąc.

Jakno kwiat jò wòniajã, jakno chòroba jò wiele bólu lëdzóm zadòwajã? – Róza.

Czemù diòbeł sã nie òzenił? – Bò wszëtczë białczi są aniołama.

zdrzódło: Jerzy Treder „Kaszubi. Wierzenia i twórczość. Ze Słownika Sychty.”

- 2** Czedës, tak jak i dzys, dzecë przed rozpòcznieniem jigrë, „cynkòwałë” – òdliczałë.

Spróbùj nauczëc sã pòdónëch òdliczanków na pamiãc. Nie pòłami so jãzëka.

Ten mò taczé dżibczë nodzi jak mëga.

Pawël pùlkã pùlowòł, pùlka Pawła pòlëła, Pawël pùlkã pùsycł prosto pòd pòpielnik.

Mój mòti, miłi młënòrz / Mielë mòjim mòlim młinkã / Mòji mòti, miłi mëmie / Mòdrą, miat-ką mąkã.

Jerzi nie wierzi, że na wiezi lezi gniòzdo jezi.

Jeden, dwa, zdechłta pchłta, trzë, szterë, zdechłtë mërë, piãc, szesc, nie chcatë lezc, sétmë, òsmë, gdzież më jesmë, dzewiãc, dzesãc, tu më jesmë.

Sedzy lës kòle drodżi, ni mò rãczy ani nodzi, lës ògón mò, nie wié, kòmu jegò dô.”

Rôz, dwa, trzë, chto mò wszë?

zdrzódło: Jerzy Treder „Kaszubi. Wierzenia i twórczość. Ze Słownika Sychty.”

Nòwicy rimówków më mòzemë nalezc w Słowarzu Sëchtë. Sëchta òkresliwò je jakno: **ùrwika, przecygajka, przeszczerka, wëszczérka, wërąpiónka...**

Aleksãder szedł na wãder, kùpił bótë za trzë kótë, kùpił mëdłta za trzë szëdłta, szedł bez las, zgùbił mąkã, przëszedł dodóm, dostòł pòłkã.

Aleksãder szedł na wãder, kùpił bótë za trzë kótë, szedł do miasta, dostòł casta, szedł do Pùcka, dostòł mùckã, szedł do Szmëtka, do-

zdrzódło: Jerzy Treder „Kaszubi. Wierzenia i twórczość. Ze
Słownika Sychty.”

3 W Słowniku Sëchtë mòże téż spòtkac
rimówczy – pòwiôstczy. Czë të znajesz jakàs
z nich?

4 Przeczëtôj i òpòwiédz jã swòjim starszim,
sostrze, bratowi.

*Kùkùczka kùcze, zgùbiła klucze, kùkùcz je
nalôzł ě dôt jé nazôd.*

zdrzódło: Jerzy Treder „Kaszubi. Wierzenia i twórczość. Ze
Słownika Sychty.”

4 Przeprowadzë kòrbióńkã ze swòjima star-
kama, mëmką i tatką. Mòże òni pamiãtają
jaczës tãgòdczi, wëzgòdczi, òdliczanczi abò
rimówczi ze swòjégò dzectwa.

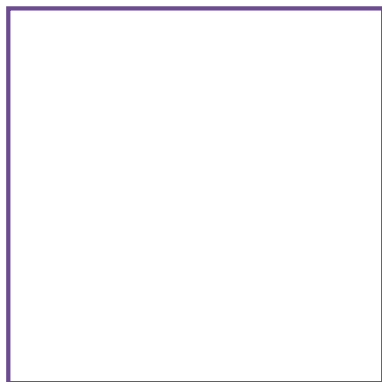
5 Ùłóżë swòją òdliczankã abò rimówkã.

6 Na zakùnczenié tegò dzélu ustalë, gdzie prowadzą drodżi.

Jistniczi prowadzą do biblioteczi, **czasniczi** prowadzą do kina, **znankòwniczi** – do gimnasticzny salë, **przëmiónczi** – do kòmpùtrowi salë, a **przëczasniczi** do dodomù kùlturë.

Jak òdnalëzesz drogã, namaluj òbrôzk w òczeniù.

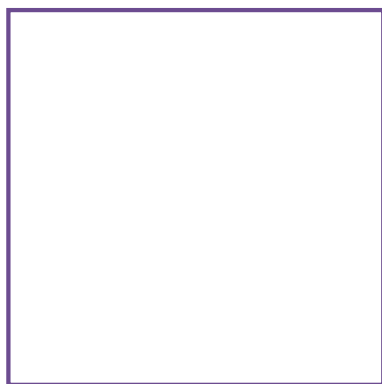
ksążka • kluczplata • bala • zdrzélnik • jizba

na • w • pòd • kòl • za

mòdri • farwny • cëchi • czekawi • stòri

dalek • wësok • bliskò • biôtò • cëchò

spiëwóm • czëtóm • pisze • bawi sã • graje

a

Znaczenie wiodra dlô robôtë i wëpòczinkù

- 1 Przeczëtòj wiérztã i pòwiédz, jaczé robôtë wëkònëje gbùr w pòlu.

Gbùr

Klëknie tej na rodnym plónie,
pôcérz zmówi gbùr
A tej pòcznie zdłużą niwë
Pòwòlny swój tur.

Cëskò w szcibë złoté jiczmë
I óws na wschòdze,
Żebë rosło, dozdrzelało,
Jãdrzno sëpało.

Slôdë kònie cygną brónë
Stãpią, zdłużą szcib,
A zôs słuńce parmiéniam
Òdnëkiwò zyb.

Knôp za bróną na rozgrzewkã
Pãkò batigã,
I pògóniò swòje brunë
Z kòzdim nówrotã.

Òbsëj, brónuj bëlny gbùrze
Swòje zògónë,
Żebë pòd dostónkã chleba
Mielë bratowie!

Jan Trepczik zdrzódło: R Drzéżdżón, G. J Schramke
„Dzëczë gãsë – antologiò kaszëbsczi pòezji”

- 2 Wëpiszë z wiérztë pòrë słówów, co sã rimują.

.....

.....

.....

- 3 Wëpiszë z wiérztë czasniczi.

terny czas	przińdny czas	rozka- zownik

- 4 Przeczëtòj ùriwczì *Dokazów* Alojzégò
Bùdzysza ò zëcym i robòce gbùra.

„...Gbùr le wiòldzim trudã na te sëchszé plónë gnój wëwiózł, bò wszãdze lëdze, kònie, wòzë zarëdałë a zëma, mrozë, szladzi, niewiodro przeszkòdzało a zatrzëmòwało òd jesz tak kònieczny robôtë. Terò to zaniedbanié mùsi bëc w krótczim czasu nadhalóné. Òd szarégò pòrénkù do cemnégò wieczora całò rodzëna jiwrnie a zbiérnie pròcywò. Òna nie znò òsmëgòdzynnégo czasu pròcë ani téż tarif, dze czas robôtë akuròt je wëznaczone, ale dze nigdzie nie stoi, że téż w tim czasu mùsi bëc pròcowóné a nie mùdzone, zmëdloné...”

„...Czas nadéńdze do sēszeniô trôwë. Chłopi klepią kòsë, że zwòni pò całi wsë, próbują òstrzé a klepią, jaż òne rzną jak brzëtew, ti rewenderëją grable, pòprówiają grablëszcza, zaklinëją, dze nót, a wsòdzają, zamiast felnëch, nowé dābòwé gòzdze. Drëdzégò dnia jidą gwòsny a najāti kòsòrze na frishtëk do gbùra, pòdpòłnik wezną ze sobą, bò łączy leżą gòdzëñà òd gbùrstwa w Dołach za królewsczim lasã...”

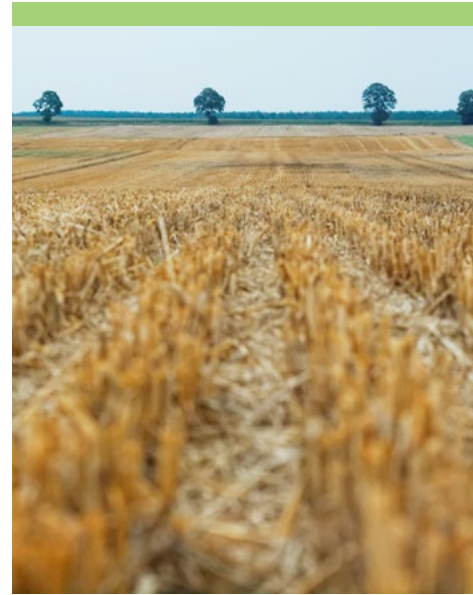
„...Gòspòdòrz widzy pełen pòkòrë a ùszónowaniô błogò-sławienstwò bòsczé na pòlu, a drżącą ùcechą chwòli te niebieszczë darë, serce jegò wiesoło nabùczeje a nabrzëmiëwò, czej je zrobiałą rāką swòją głòszcze, a pòlcama sztiwnyma próbùje. Dlò niegò i w czasie deszczowatim nie je przerwa a odpòcziwanië, jegò czas je wiele za kòsztowny, pròca gò gwòłtā wòłò. Żniwa bëlë póznë, a terò robòta pólnò sã gromadzëła, na baro króhtëchny czas, ale wszëtkò mùsi bęc dokònónë, òn mùsi chwatnie a zrãcznie pròcowac òd szarégò pòrénkù do póznégò wieczora, ale jesz tej mù nie je pòzwòlonë na zgniłi skórze odpòczëwac, òn mò wszëtkò na drëdżi dzén òpòrzãdzëc a ùprawic, òb wieczór mùsi kònia fùdrowac, seczkā robic, wòdā halac, sztrëjā rozsëlac.

Pòle pòd żëto je do òbròbianiô a ùprówianiô. Dżén w dżén, szciba pò szcibie bez nòletszégò sztrékù òn òrze tak prosto a równo, że serce sã smieje... Doma jegò lëdze téż nie sã zgniłi... Ti rosłi draszëją w stodole, wiesoło rozlégò a òdbijò sã głosnym echā to regùłarnë pācanië cep: tak! tak! tak! Jesz jedno òstatné bicé, a òprzestało klepanië, pòsòd z òbòjga strón je òbiti. Draszë cepë w nòrt stòwiają abò na drzewianë gòzdze w rëchòlce wiészają...”

„... Dlò gbùra nié w ti pòrze rokù, w chtërny nòtëra odpòcziwò a nowé sëlë na przinđné rozwiniënië zbiërò, czej lód, snieg a mróz zemiā òkriwają, czej sztormë, wichrë a zawierëchë, panëją, czas do leżeniô na zgniłi skórze. Ju reno, czej ląd jesz w cemnym zmroczónkù pòzdze nastającégò dnia drzëmie, a mieszczón w ceplim lózkù na drëgą stronā sã òbròcò, òn wstòjò, dżënnò pròca gò wòłiwò, do dozëraniô, a òpatrzëniô bëdłā. Òn żëje jednak nié ze samima zwierzātama domòwima, ale i z tēma na łākach w wòdze, na pòlu a w lese, w pòùfnëch stosënkach. W serdecznym związanim zatòpiò òn sã w jich żëcé a bët, a ùznòwò w nich stwòrzenië jistotné, bratimsczé. Òn czëje w szëmarzenim lasu, w mërmostaniu zdrzòdłā, w hùczeniu wałów mòrsczych, głosë z wëższégò swiata nadzëmszczégò. Całi swiat zdòwò mù sã z dësą natchniony, a krëjomim wāżëszczā czëje sã z wszëtczima wëtworkama związóny, òd wszëtczych za-lëżny.

Frana z lóžka rwie sã, sceli wërë, òpòròjò szlòbank. Pò pò-còrkù zaniëcy z drżòzgā lëczëwa w szpòru òdżin, przëłòži pòrā wiórów, a chùchajacë to gnizdrzacë tlëszcze, do jasnégò pło-mienia rozniëcò, dołòži grëżle torfù. Zdrugajacë na całim cele pòwiesy òna tã zapòlonā lëchtā na ògniszczë, ta rozsëlò mātne swiatłò w ti zëmny kùchni...”

Zdrzòdłò: Dòkòzë, Alojzy Bùdzysz, Gdynia 2007

5 Ò jaczich cządach rokù je gòdka w prze-
czëtónëch tekstach?

6 Co robi gbùr òb zymk, lato, jesén, zëmã?
Czedë òn òdpòcziwò? Dofùluj tabelã.

Robòta gbùra òb zymk:

Robòta gbùra òb lato:

Robòta gbùra òb jesén:

Robòta gbùra òb zëmã:

Jak czedës żëto sã na gbùrstwach mòżemë
sã dowiedzec z òpisënków Àugùstina
Chrabbkòwsczégò w ksążce „Jak jò bët
bògati”. Dzys mało ju dze më mòżemë na-
lezc taczé gbùrstwa. Na gbùrstwach króm
bùdinków dlò lëdzy, bëtë téż zabùdowania
dlò chòwë i gòspòdarsczé zabùdowania.

7 Przeczëtòj ùwòżno ùriwczi, chtërne òpisëją
gòspòdarsczé zabùdowania.

Chléwë

„Na Kaszëbach, nie je znónò nazwa „òbòra”
jakno chléw dlò krów. Òbòra to je drëgò
nazwa pòdwòrzégò. Rzódkò je téż ùziwónò
nazwa „stajniò”. Colemało sã wszãdze le
chléwë. Żëwi inwentòrz më przetrzimùjemë
w chlëwach. Dlò dobrégò gbùra chléw
mò nôwikszé znaczenié, bò òn ùwòżò, że
pieniądze włożoné w chléw mògą mù sã
wrócëc w lepsi wëdajnosć chòwë, a wło-
żoné w bùdink nié. To téż colemało biwò
tak, że gbùr starò sã nôprzód ò bëlné
pòmieszczenié dlò chòwë, a pòtemù dopiér-
ze dlò se. Chléwë sã tim nôbarzi zadbónym
bùdinkã, baro rzòdkò biwò jinaczi.

W tëch czasach chlëwë jész nieròz bëtë
z glënë. Takò lepiónka nie bëła mòcnò.
Krowa szturnã rogã abò kón przë leże-
nim szpërã wëcygnął to mógł tã scanã
przebic do bùtna, a ò swiniach ju ni ma
co gadac. Dlò nich scanë ju kòniecnie
mùszatë bëc òbité délama, bò òne bë bùten
pòwëlaztë ... Gbùrzë ùpròwielë taczé chlëwë,
pòdmùriwelë cegłã, abò – biédniëszì – ka-
mieniamã, ale to wszëtkò bëła prowizórka...”

Kónsczi chléw

„Wikszi gbùrzë mielë colemało dlò kòni
wëdzelony òsóbny chléw, a ny mniëszì, co
mielë leno jednégò kònia trzimelë gò razã
z krowama. W kónsczim chlëwie bët colema-
ło plac na dwa kònie razã, z kùmã cemento-
wim, bò drewniané kùmë kònie òbgrizają;
òsoblëwie młodé, czej felëje jima składników
mineralnëch. Jak bët trzeci kón, abò klacz ze
zgrzëbiecã, to òna mia swój òsóbny mòl. Dali
stojã kasta do seczczi i òbsëpczi, a w kasce
czipka do zadòwaniò fùtru. Na dorãdzim
bëła beccka z wòdã i nòrt, gdzie stojatë widlë,
szópë (szëple) i miotłã. Mùszòł téż w taczim
kónsczim chlëwie bëc plac na łózkò dlò
parobka.

Spód bët wëłożony bòlãma, a pò kùncu
stanowisk bëła rëna do òdprowadzeniò
jaùchë, tj. gnojówczi. Za rënë bët gank

wëłożony cegłą, kamieniami, abò zalóny cementã. Scanë bëtë z cegłë, daczë – czasã słomiané, a czasã papòwé. Òkna bëtë jesz wiedno ò wiele za mòtë pòdlug pòtrzebë. Ale przëczënë bët strach przed zëmnã. Pòsowë colemało bëtë drewniané. Bëtë òne bùdowóné w ten spòsòb, że z bòkù na balczy przëbijało sã grëbë i mòcné łatë, a na tëch łatach ùklòdało sã krótczé déle w przék òd jedny balczy do drëdżi, a jak bëło maò déłów, tej kawalczi drążków. A na wiërzch, miedzë tima balkama, trzeba bëło czegòs nakłasc (słomë, abò sana), abò nasëpac, żebë ceptò z chlëwa nie ùcékało...”

Krowi chlëw

„Głãbòczich chlëwów dlò krów, jak w jinëch stronach Pòlszczi ù nas nie bëło. Nie ùwòzòm nawet, żebë òne bëtë prakticzné. Taczë głãbòczé chlëwë brëkùją wiele sztrëji do sceleniò, niszczi sã téż sano, są trudnoscë z pòjenim i higienã. Nie chwòlã taczich chlëwów, nasze snòdczé są lepszé.

Pòdobnie jak dlò kòni, rum dlò krów bëł wëbòlowóny. Place dlò krów òsòbno, dlò celãt téż òsòbno. Pò kùncu te stanowiska, jistno jak ù kòni, bëła rëna i gank. Za gankã bëł ju swini chlëw, bò te dwa chlëwë biwatë colemało pòłączoné...

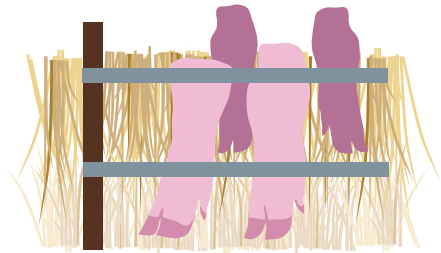
...W taczim wiòldżim chlëwie bëł plac, gdzie sã spùszczywało ze szopë sano abò klëwer dlò bédła czë kòni. To ju dòwało përnã ùldzi w robòce, ale na to so pòzwòlëc mòglë wiksze gòspòdarstwa.”

Swinëczy chlëw

„Swinie mùszą miec przede wszëtczim sëchò i ceptò. A czë tak je w nowëch, w mùrowónëch chlëwach a cementowëch bùchtach? Czëto sã narzékanié gbùrów, że w nowim chlëwie swinie sã nie chcą chòwac, że w stòrëch chlëwach jim swinie szlë rãką, a terò nie. Pół biédë, czëj te nowé chlëwë bëtë taczë jak òpisóné, z pòsowã drewnianã, z wiksziã òknama do òdmikaniò, ale czëj pòsowa bëła téż masywnò, wëmùrowónò cegłą i bez wentilacji, tej pewno, że chlëwë bëtë mòkré i zëmné – a to swinióm je szkòdlëwé...

...Żebë swinie nie òbgrizalë bùchtów i kòrëtów, to robiło sã je z cegłë i cementu. Chlëwë bëtë colemało tak na 7 mètrów szeroczé, tej bùdowało sã trzë, abò sztrë bëtë z kòrëtama i dwiërkama do gankù krowiëgò chlëwa. Przed kòrëtama colemało bëła rëna, a bùhta mia spòd òd tëtù do przòdkù... Nòlepsze bùchtë dlò swiń są we fòrmie prostokãta, z kòrëtã pò dlëgszi stronie te prostokãta w jednym kùncu, a dwiërkama pò ti sami stronie w drëdżim kùncu. Pòdłoga mùszi jic szrëj w stronã kòrëtã i dwiërków, dze je rëna. W tim kùncu dze je kòrëto le jima nascelëc słomë na gniòzdo, a do gnojeniò same pùdã do dwiërków, w drëdżim kùncu. W taczich bùchtach legòwiskò mòże bëc wëłożoné cegłą i zalóné cementã, a gnojowiskò z cementu...”

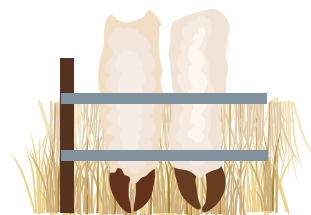
8 Chto mieszkò w tim chlëwie?

a)

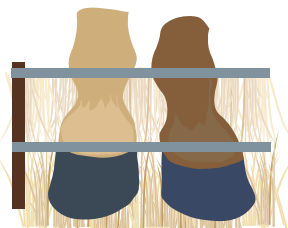
b)

c)

d)

e)

Stodoła i przëbùdówczy

„Ze wszëtczich bùdinków gòspòdarczych stodoła colemato nòdlëzi wëtrzimò. Nieròz gòspòdòrz mò nowé chlëwë i chëcze abò bëłno wëremóntowóné, abò przëbùdowóné, a stodoła jész wiedno sã trzimò, le w dakù sã czasã łatë swięcã.

Przòdë bùdowelë srãb stodołë téz z glënë. Niejedne taczé stodołë, co pamiãtajã czasë przed pierszã wòjnã, jész stojã, a chòc pòprówioné i przërobioné, to równak sã jész do rozpòznaniò pò tëch wãsczych i szpëcastëch dakach. W biédniészich stronach sã jész te stòré stodołë, chòc dak biwò nieròz z szindlów (bietk). Ale terò wnet wszãdze na tëch piòskach bùdëje sã pò nowémù, z cementowëch kloców, abò z całëch bloków, co baro dzëkò wëzdrzi przë tëch stòrëch zabùdowaniach...” Niejedny jész mielë przëbùdówczy do przëchòwiwaniò seczchi.

Czë chtos miòł wiòlgã stodołã, czë mòłã, ale przëbùdówczy i szurczy jaczës wiedno bëłë, jakbë bëc mùszałë i to przë kùncowëch scanach. Te przëbùdówczy bëłë nawet barzi ùziwóné jak stodołë. Bò stodołë wikszi dzél rokù stojãłë lózé, ale w nëch szurkach wiedno bëło fùl gratów. Taczé szurczy (szaùrë) bùdowało sã z déłów, a dacz bëłë colemato papówé. Tam wiedno òb

lato òdpòcziwatë sònczi wëjazdowé, to je wasãg i sanie robòcé, na wszelczy wëpòdk – zëmã. Mni ùziwóny wóz téz tam miòł schronienié. A pòza tim stojòł tam jaczi jiny drewniany statk, czasã pòtrëbny, jak: klòtka dlò swini, sztelòże do załadowaniò nëch swini i jinszé. Na bùtnowi scanie dëcht pòd dakã, żebë ùchronic przed deszczã, wisatë dròb- czi do zwòzaniò żniwa. Na dròbkach leża rozwórka i dludzi déł, co stanowi pòdłogã te wòza. Do te jész na scanie wisatë lësznie, pletwë i jiny pòtrëbny sprzãt, jak czédë (lińcuchë) i jinszé rzeczë...”

Torfòwnik, piec i sklepë

Niedalek mieszkalnégò bùdinkù, dzes za krzama ùkrëti biwòł szaùr na òpòł, zwòny przeważnie torfòwnik abò torfnik. Biwòł bliskò, bò nòwicy òpału spòłato sã w chëczach. Torfòwnik miòł dzurë dlòte, żebë torf w nim dobrze dosychòł, bò zwòzóny biwòł czasã dosc jész fùcht. Chto ni miòł torfù, miòł drzewò òpałowé pòd dakã, ale òkróm tegò wiedno mùsza bëc wiòlgò grëpa chròstu: z drzewiãt lëscastëch czë danowégò abò chójkòwégò „fitu”. To bëło wigòdné do chutczégò zagòtowaniò strawë. Czej ten chrust w blace pòdpòlił, to le w kòminie bùrczało, jãz sã czasã w nim szòdz zapòła (òna sã zapòła, wëpòła i na tim kùnc).

Niejedny gbùrzë mielë piece do pieczeniò chleba, pòbùdowóné z dala òd bùdinków, to mòglë chròstã w nim palëc. Ti, co mielë piece w zabùdowaniach, nie òdwòzëlë sã tim fitã palëc.

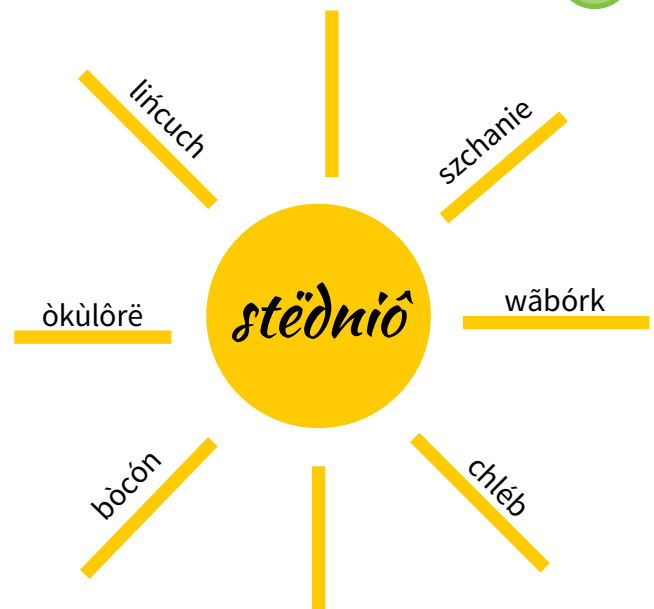
Wikszość gbùrów mò na zëmã bùlwë w mitach, ale jaczis dzél mùszi bëc dostãpny pòdczas zëmë. Sklepë w chëczach, pòd pòdłogã bëłë za mòtë, wëjimanié bùlew z nëch sklepów bëło ùcãzlëwé. Dlòte bëłë ne sklepë bùdowóné bùten. Niejedny mielë sklepë pòd zòpòlã ze zbòzim, ale wëniesc tamstãd ne bùlwë, to jidze drãgò. Nòlepi bëło tam, gdzie gbùr miòł niedalek òd bùdinkù jakã ùrmã, chtërnã mògl rozkòpac, wëmùrowac sklep, a zemiã nazòd ògarnãc wkòł scan. Czej zrobilë cementowã pòsowã, tej na wiërzchù jész mògl bëc kùrnik abò

chlěwik dlô gāsý czë kaczk, abò gùtów. Przë tēch sklepach chòdzëło ò to, żebë bëło jak nômni trapów, żebë z wënôszanim bùlew bëło letkò.”

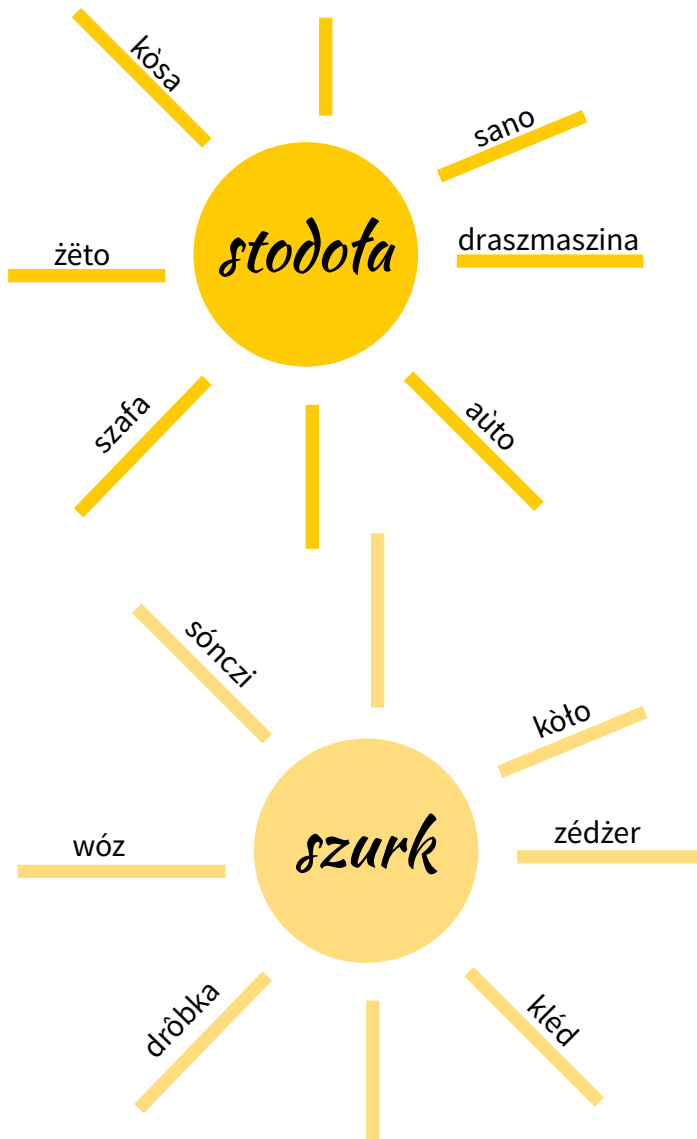
Stëdniô

Chòc gbùr staròł sã ò wszëtkò jak nôbarzi, to nierôz ni mógł sobie pòradzëc ze zdobëcym wòdë. Czej na pòdwòrzim widzec bëło stëdniã z wãbòrkã i lińcuchã nawinionym na wałkù, abò z bòcónã, tej ju bëło dobrze. Ale biwało czãsto, że wòdã trzeba bëło wòzëc, abò nosëc szchaniama (szuńdama) z daleka. Ò wòdocągù, abò ò elektryczny pòmpie nie bëło co mëslec, le rechòwac na swòje sëtë.”

zdrzòdło: Aùgùstin Chrabkòwsczi, *Jak jò bët bògati*, Banino 2007

- 9 Co nalézesz w stodole, szurkù i stëdni? Wëkreslë niepasownë jistniczi.

- 10 Wëpiszë pòzwë zabùdowaniów òpisónëch przez A. Chrabkòwsczégò. Jaczé bëło jich przeznaczenié?

Pòzwa zabùdowaniô	Przeznaczenié

Czë tã wiész jaczé nôrzãdza ùżiwelë gbùrzë przódë? Bëlë to: plëdżi, sochë, brónë, płuż-
czy (redła), cepë, hõczi, serzpë i kòsë.

Nowòczasné nôrzãdza i mechanizacjô baro skrócëlë czas gbùrszczich robòtów. Przódë, czej ùżiwało sã serzpów i kòsów, żniwa dérowalë 3 – 4 tidzénie. Terô sygnie blós czi-
le dniów. Tak samo długò dérowało seczenie łãk, wëbiëranie bùlew. W pòlu robiłë całë
rodzënë, a nawetka dzecë. Òb zëmã chłò-
pi całë dnie draszowelë cepama w stodole.

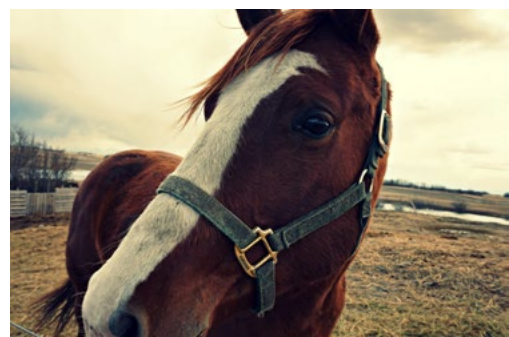
- 11** Przeczëtòj ùwòżno tekst A. Chrabkòwsczégò
ò nôrzãdzach, jaczych przódë ùżiwelë
gbùrzë.

Nôrzãdza gòspòdarszé i wòzë

„Nòtrwalszim i nòtańszim nôrzãdzã kaszëbszczégò gbùra wiedno bëło i je dzesãc pòlców jegò i jegò białczy. Z jinszima nôrzãdzama biwało rozmajice. Tima nòpòtrzebniészima bëłë i jesz długò òstóną widłë, szëpla, szpòda i seczera. Ò nich trzeba rzec, że bëłë we wikszej dzëlu mòcné. Te dówniészë fabriczné, jak widłë, nie dżãłë sã „w paragraf”, jak to terô biwò. A szpòda czë szëpla le kãsk zasrzëwòtała, czej zawadza ò kam. Seczerë bëłë dobré, bò robił je kòwòł. Ze statkama do òbròbczi pòla bëło wszelejak. Bëło jich mało: pług, bróna, płużk (redło) i wóz. Bróna bëła piérwi drewnianò z żelòznyma gòdzama. Do bùlew bëłë brónë z drewnianyma gòdzama. Wóz bëł drzewiany, tëmròtë miòł zbité z dëlów, taczé same kùńce, w razë pòtrzebë mòcowóné żelòznyma prãtama. Wóz służył do wòzeniò zbio-
rów z pòla, do wëwòzaniò gnoju, do przewòzczi chòwë i lëdzy. Do zwòzczi zbòża, zamiast tëmròtów zakłòdóné bëłë żniwné dròbczi.

Ù wikszejgò gbùra nëch statków bëło ju coskòlwiek wicy. Plëdżi biwałë dwa: jeden wikszi, do głãbszi òrzbë, drëdżi do snòdszégò òraniò. Czasã bëł tam-sam pług dwùscziłowì. Ale gbùrzë wòlelë kùltiwater, zwóny kragłã. Do towarzëstwa płużkòwi bëł pòtòk (pielnik), a czej chto miòł glëniasté pòle, to sã ni mogło òbënc bez walca piersceniowégò, a czasã mùszòł sprawic le òbùch seczerë, abò młotk.

Żebë nie wëzdrzec jak biédòk, to kòzdi sã staròł miec dwa wòzë. Jeden do cãżészich robòtów, a drëdżi do lżészich i do wëjazdu. Żebë nie jezdżec do kòscoła gnojnym wòzã, kùpiwelë

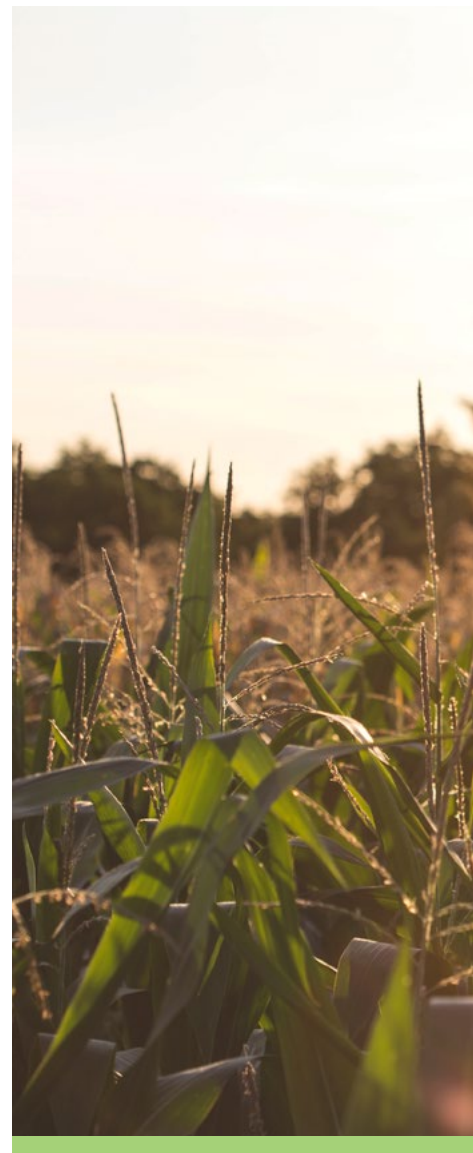
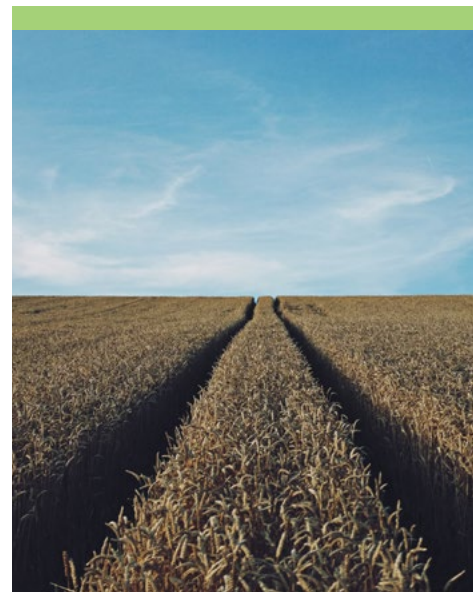

so na jômarkù pólkòszczy. Bëła to takô czipa ùplotłô z jałowca. Dół ti czipë bëł tak szeroczi jak pòdłoga robòcégò wòza, a bòczy jak tëmrôtë robòcégò wòza. Kùńce bëłë ùplotłë z witków. Ten tilny kùńc łącił spòdk z bòkama i bëł dzél wëższë òd bòków ë dosc wësok zaòràglony. Przedny kùńc bëł le na pół tak wësoczi jak bòczy, żebë bëło wëgòdni wchòdzëc na wóz. Te pólkòszczy bëłë z dwùch kawałków. Nòprzód wstòwiało sã na spòdk (pòdłogã) robòcégò wòza mniészë dròbczi, zrobioné przez kòłodzeja. Te dròbczi bëłë na mòlu tëmròtów, ò nie sã ta czipa òpiérała. Na wòzu jesz le trzeba bëło założëc déle do sedzeniô i ju bëł òn ùszëkòwóny, nawet na wieselé. Pò pròwdze, ju niejadna pòra jacha do slëbù taczim wòzã. A jesz wicy razy wóz z pólkòszkama służył do wòżeniô mùzykańtów w drodze z kòscoła na wieselé. Trzeba le bëło ùszëkòwac wicy nëch déłów do sedzeniô. Na taczim wòzu to pioruńskò szturkòtało, òsoblëwie, czej sedzenie przëpadło nad slédną òsã. Czej mùzykańcë na trąbach grełë, a kùczer tak przez wies drów jachòł, pò tèch kòcëch lëpkach, tej jima le zãbë grochòtałë.

Pò pierszi wòjnie te pólkòszczy zaczinałë dżinac, a pòkazywało sã coròz wicy briczków, ale stòrëch. Pòchòdzëlë òne z miast, dze w mòdã wchòdałë àuta, taksòwczi. Mieszczónie likwidowelë gòspòdarczi i wëzbiwelë sã briczków. Likwidowóné bëłë téż zarobkòwé dorożczi. A na wsë wszëtkò bëło przëdatné i dobré. A niejedny jesz sã w tim panoszëlë. Niejedne wòzédla bëłë ju dosc teli sfatigòwóné tak, że czej sã jachało drogã, to te kòła sã kòlibalë na wszëtczé stronë i zarzinałë w piòskù, a kònie sapałë i sã pòcëlë. Ne kòniska, narobiałë przez całi tidzëń, wòlałëbë w niedzielã téż pewno so òdpòczac, le kùczer jima na to nie pòzwòlòł i tero w ny brice wiedno léckama je „dojił”. Batigã pògòniac nie wëpòdało, bò lëdze tą samã drogã szlë do kòscoła piechti. A gbùr na tilnym sedzenim ze swòją białką sedzòł jak na szpilkach, ze strachù, że kònie stanã. Co bë to bëł za wstid! I tak te wstëdu bëło dosc, że gbùr jachòł krokã. A kò w brice przënòlégò sã jachac drów. Në, ale ju sã zajachało do probòszcza, na pòdwòrzé. Tu kùczer mòże bezpiecznie kònie ùszëkòwac, nafùtrowac i napòjic. Dodóm sã pòjedze lepi. Bò to pùdze përzna z gòrczi, przënòmni w tim mòlu, gdzie nòwicy lëdzy jidze...

Gòdało sã tej, że na Kaszëbach sã taczé stronë, gdzie gbùrzë sedzã na wòzu, czej jadã z górë. A czej pòd górã, tej trzeba zlezc i jesz wóz pchac. Bògatszi gbùrzë mielë bëlné briczczi i mòcné kònie. Kùpiwelë téż nowé wòzë na piórach (stalanëch resorach). Na taczim wóz sygło dostawic drëdzé sedzenie i to sprawiło za briczkã. Ù taczich gbùrów mógł ju napòtkac jinszé maszinë rolniczé, jak: kòsarkã, żniwiarkã, a nawet kòpaczkã do bùlew. Le te bëłë nòprzód nieszëkòwné i mało przëdatné. Òstòwiałë bùlwë w zemi i baro je tlëklë tima stalanyma prãtama.”

zdrzòdło: Augustin Chrabkòwsczi, Jak jò bëł bògati, Banino 2007

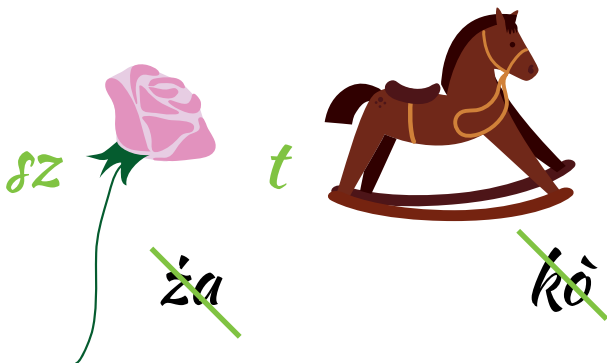
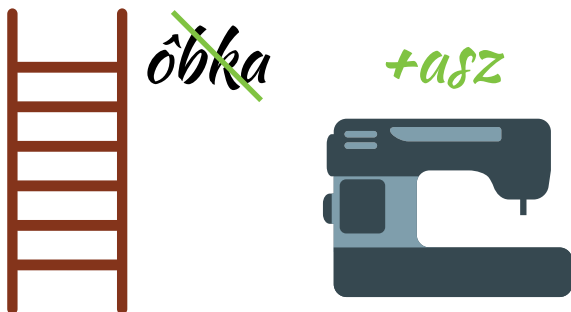
12 Wëmieni nôrzãdza ùżiwóné na gbùrstwie.

Jaczé bëło jich przeznaczenié?

13 Jak rozmiejesz zdanié: Nôtrwalszim i nôtań-

szim nôrzãdzã kaszëbszczégò gbùra wiedno bëło i je dzesãc pôlców jegò i jegò białczy?

14 Rozrzeszë rebùsë:

15 Pòłaczë pòlsczé pòzwë z kaszëbsczima.

widły	seczkòwô maszina
łopata	widłë
szpadel	draszmaszina
siekiera	szëpla
kosa	rzeszôrka (snopòwiązałka)
pług	szpôda
radło	kùltiwater
brona	seczera
grabie	wóz
cepy	kòsa
kierat	szerótnik
motyka	pług
siewnik	drila
śrutownik	płużk
wóz	rozwerk
kultywator	bróna
snopowiązałka	cepë
młockarnia	grable
sieczkarnia	hòk

16 Dopasuj nôrzãdza abò maszinë do pòdò-nëch robòtów:

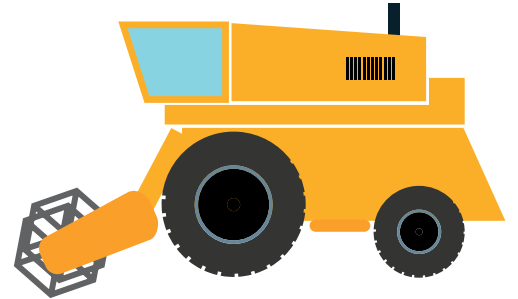
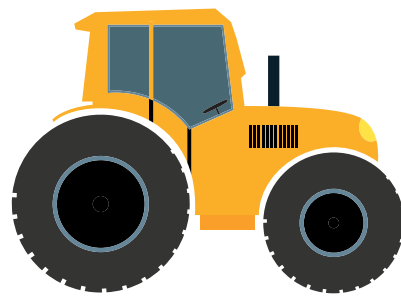
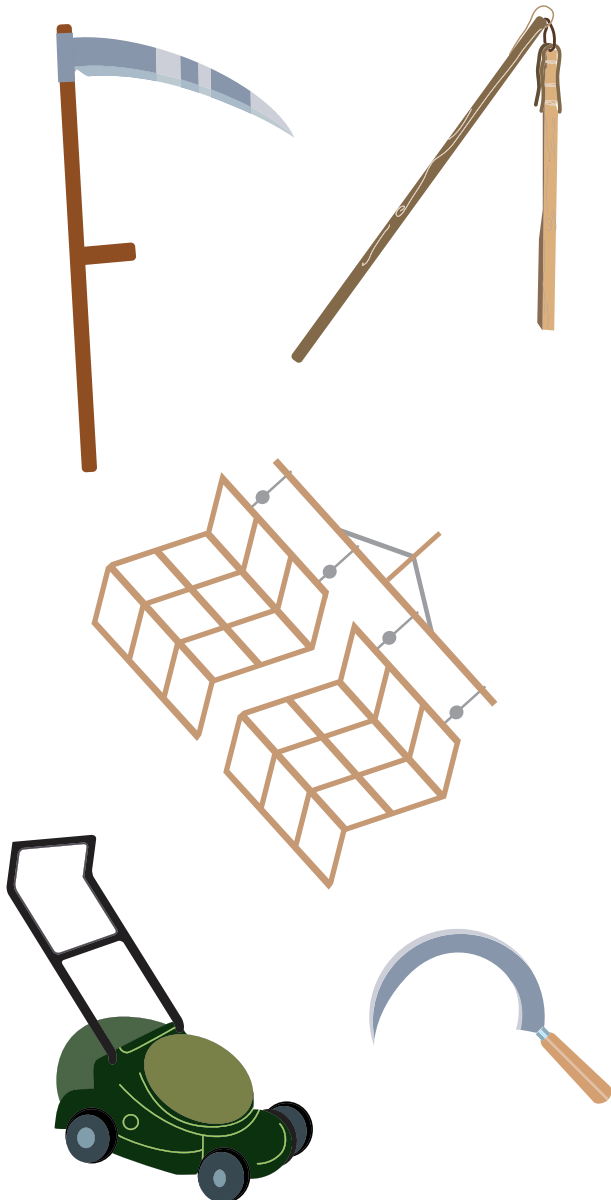
a) kòpanié

b) senié

c) grabienié

- d) brónowanié
 e) draszowanié
 f) seczenié
 g) òranié
 h) wëbiéranié bùlew
 i) wòżenié
 j) szrótownié

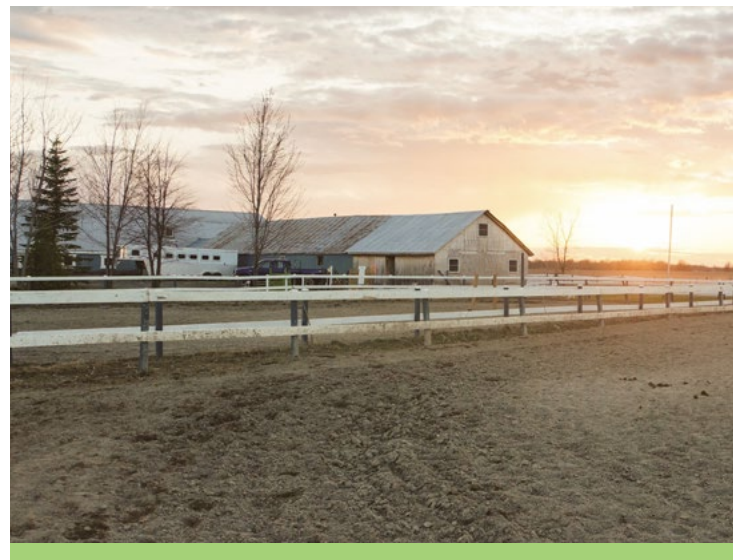
17 Przëzdrzë sã malënkóm i pòwiédz, jaczé nòrzãdza i maszinë bëtë przódë, a jaczé dzys.

18 Wëpiszë pòzwë dzysdniowëch maszinów i nòrzãdzów:

.....

19 Na spòdlim tekstów, malënków i infòrmacjów zaprojektuj i wëkònòj maketã gbùrzczì zògardë. Mòżë to bëc zògarda z przesłotë abò dzysdniowô. Pamiãtòj ò wszëtczich elementach (zabùdowania, pòd-wòrzé, chòwa, zwierzãta i lëdze).

Gbùr bez kalādôrza, to jak ksądz bez
breviôrza.

Dze gbùr je zgniłi, tam zemia je zgniłò.

Chto nie seje i nie brónëje, lëchò sã czëje.

Co je zòroné, mùsi bëc zbrónowóné.

Chto mô zëtkò, ten mô wszëtkò.

*Zdrzòdło: Przësłowie samo sã rodzy w głowie,
J. Pomierska, Gdańsk 2002*

- 1** Jak rozmiejesz pòdóné przësłowia. Przedol-
maczë je na pòlsczi jãzëk.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- 2** Przeczëtòj, co ògrodnik mùsi robic
w łëkwiaze.

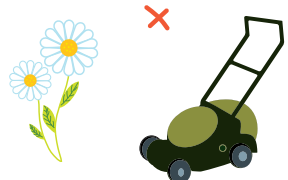
1. Przëtnij wërosłë krzewë i drzewiãta.
2. Òdkrëj zëmòwé „ruchna” z różów i jinszych
krzów.
3. Wsadzë w zemiã cebùlczki kwiatów, co tã
wëjął na zëmã.
4. Zasej semiona marchwie, piotrëszczy,
radiszczi, dila.
5. Mòżesz wëstawic roscenë w krutopach.

Tòblëca przedstòwiô robòtë w ògrodze na
piersi tidzën łëkwiaza.

1 łëkwiaza	
2 łëkwiaza	
3 łëkwiaza	

Kalādôrz ògrodnika

W łëkwiaze słuńce mòcni przëgrzewô
i trzeba sã wzac do robòtë w ògrodze. Mùsi
zasòc kwiatë, semiona ògardowiznë i òdkrëc
roscenë, co bëłë òkrëté zemã.
Nòlezi téż pamiãtac ò zelëskach, zëbë nie
rosłë w ògrodze.

4 tżëkwiata	
5 tżëkwiata	
6 tżëkwiata	

LEGENDA

dobri czas na sadzenië
kwiatów i zelëgò

dobri czas na seczenië trówë

nie je dobrze sec trówã

dobri dzën na pòdlëwanië

nie pòdlëwòj, mògã
pòjawic sã szkòdniczi

dobri czas na wszëtczë
robòtë w ògrodze i na
pòlu

dobri czas na senië i sa-
dzenië roscënów

nie je dobrze sòc w tim
dniu

3 Napiszë òdpowiedze do zadónëch pitaniów.

a) Co mòżesz robic 1 tżëkwiata?

b) W jaczim dniu nòlepi sec trówã?

c) Czedë je dobri dzën na wszëtczë robòtë
w ògrodze?

d) W jaczim dniu ni mòżesz pòdlewać?

e) Co mdziesz robic w ògrodze 3 tżëkwiata?

Rëbôcë żëją kòl mòrza i zajmają sã rëbaczenim. Żëją z tegò, co jima sã ùdò zdobëc z mòrza. Łowią łososë, stòrnewczy, sledze, mùtczi i wãgòrze.

„Mòrze je głãbòczé i szeroczé – pòwiòdelë stòri Kaszëbi z lesòcczych stròn. Mòrze mòże bëc spòkójné, ale téż rowarschi – dodòwelë jiny.

Do Zbichòwa przëjéżdzelë nadmòrschi rëbôcë, przeważnie z bretlingama i sprzedòwelë te drobné ribczy – wãbòrk za piãc dëtków, a przë tim wëchwòlelë swój towòr: – To są dobré i smaczne bretlindzi złowioné na Wiòldzim Mòrze.

Éta mia to do se, że sztéc trzima sã spòdnice swòji mëmchi. Bëta téż niszrech, co lëdze gòdają. Przëczurpa z mëmą do fùrmanci negò rëbòka.

– Czemù ten rëbòk gòdò, że bretlindzi z tegò wikségò mòrza są lepsze – spita sã swòji mëmë, jak szlë ju pòd dodóm.

– A czë to dô mniészé mòrze? W nim pewno ju ni ma bretlingów – doda.

– Mòlé Mòrze cygnie sã òd sztrądù do Hëlsczi Kòsë, a za nią je Wiòldzé Mòrze – wëklarowa swòji dzëwce mëma.

– Aha, chòdzy ò bretlindzi? – dokùncza swòjã gòdkã mëmka. – Te są w òbëdwùch mòrzach, ale z tegò daleczégò mają bëc lepsze. (...)

zdrzòdło: Bòlesław Bòrk, Lesòcczé pòwiòstczy ë jiné dokòzë, Wejerowò 2002

1 Na spòdlim tekstu B. Bòrka wëbierzë pasowną òdpòwiëdz do kòzdgò pòlëtu.

I. Rëbôcë przëjéżdzelë do:

- a) Pùcka
- b) Zbichòwa
- c) Gduńska

II. Sprzedòwelë drobné ribczy zwóné:

- a) stòrnewkama
- b) mùtkama
- c) bretlingama

III. Za Hëlską Kòsą je:

- a) Mòlé Mòrze
- b) Wiòldzé Mòrze
- c) Daleczé Mòrze

IV. Dzëwczàtkò mò na miono:

- a) Éta
- b) Gréta
- c) Werónka

2 Òpòwiëdz, czegò jes sã dowiedzòt ò Mòlim i Wiòldzim Mòrze. Pòkazë je na karce.

3 Wëstëchòj piesnie *Òd mòrza*. Gòdò òna ò robòce rëbòków w dównëch czasach.

Òd mòrza

*Stojąc nad sztrągå mòrza
Wspòminóm stòré dzeje
Dze wies rëbackò bëta
Dze wiater z nordë wieje*

*Ref: Ach mòrze, mòrze pamiãtòsz czasë
Czej lud kaszëbschi rëbaczenim żit?
Ach mòrze, mòrze pamiãtòsz czasë
Czej stark ze sëna w twój zòtor gnalë?
Ach mòrze, mòrze pamiãtòsz czasë
Czej lud kaszëbschi rëbaczenim żit?
Ach mòrze, mòrze twój czas je wieczny
Ròz glada, ròz gòrz, rëbacczi to trud.*

*Mòrzanie reno wstają
Kùtrë na sztrąd scygają
Białczy sécë wiészają
Gòdzynczi so spiéwają
Ref:*

*Kòl mòrza kùtrë stoją
Zybóné wiatrã z nordë
Rëbôcë w mòrze wierzą
Strzeże jich rëbacczi stróż
Ref: ...*

*Słowa: Lucyna Sorn
Muzyka: Tadeusz Korthals*

Wark rëbôka je cãżczy. Mùszi òn chùtkò wstając, a jegò robòta wiedno zanôlégò òd pògòdë. Pòłowë zanôlégają òd wiatrów i prądów mòrza.

Na kùtrze nôwôżniészi je szëper. Òn pro-
wadzy kùter i wié, gdzie zastawiac sécë.
Czasã niewiodro długò dérëje i rëbòk ni
mòże wëplënąc w mòrze. Le na łądze téż
mù robòtë nie felëje. Mùszi ùprawiac sécë,
wërabiac nowé i dbac ò swój kùter. Miłotã
do rëbaczeniò ùkòzòł M. Selin we wierzce
„Mój môli bôcëk”.

4 Nauczyć są piosenki i zaśpiewać raz z dręciami.

5 Odmienni przez osobę podobnie nieoznaczniczy w ternym i uśzłym czasie w pojedynczym leńbie chłopczegò ółtu.

nieoznacz- niczy	uśzły czas	terny czas
bëc		
żëc		
gnac		
wieszac		
spiewac		
wstajac		
scëgac		
wiôc		
stojec		
wierzëc		
strzëc		

*Chòc môli mój bôcëk ë môli w nim wiosła
Na mòrze wëplëną – nie rzucã rzemiosła,
Na mòrze wëplëną, pòżegnają kròj,
Bò rëbaczëc mùszã, to je mój rôj.
Dze wałë brëzlëją, dze nordë wiëw czëjã,
Tam drëwie mój bôcëk, tam ster mój czerëjã.
Z dënëżką są zybë malińczy mój bôt,
Ë dze są ribczy, prowadzi mie rôd.
Lat wiele ju kòzdô dënëżka mie znaje,
Wiesolo mie niese, a wiaterk wcyg graje,
Wiesolo mie niese, hen dalekò w swiat,
Ten môli mój bôcëk, jedurny mój brat.*

*Zdrzòdło: Dzëczë gãsë antologiò kaszëbsczi pòezji, red. R.
Drzëdzón, G. Schramke, Gdynia 2004*

6 Jak mësłisz, chto je narratorã wiérztë?

7 Wëpiszë pòrë rimów.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- 8 Aùtór wiérztë ùżił wiele zdrobniatëch słówów. Wiérno chcòł pòkazac, jak baro kòchò mòrze i swój wark. Wëpiszë wszëtczé zdrobniatë słowa i dopiszë do nich pierszą fòmã.

bòcëk	bòt

- 9 Do pòdónëch wërazów dopiszë jich zdrobniatë fòmë:

- a) wiosło
- b) brat
- c) słońce
- d) piasek
- e) noc
- f) książka
- g) trawa
- h) deszcz

- 10 Zaùważë, że wiérzta M. Selina je zapisónò w gwarze bëlacczi. Znanką bëlaczniégò je wëmòwa „l” miast „ł”, np.: głowa – glowa

- 11 Wëpiszë wërazë, chtërne są napisóné pò bëlackù.

.....

.....

.....

.....

.....

Z mòrzã nie je blòs związóny wark rëbò-ka. Są téż jinszé lëdze, co wëkònëją swòją robòtã na mòrze.

- 12 Pòłączë pòzwã warkù z tim, co do niego pasëje.

marinòrz

nurk

rëbòk

retownik

żeglòrz

stoczníowc

pilëje, żebë nicht sã nie ùtopił

pliwò na żaglówcach

bùdëje i remóntëje òkrãtë

robi pòd wòdã

łowi rëbë

pliwò na òkrãtach

- 13 Marian Selin napisòł téż wiérzta „Rëbackò chëcz”, gdzie je gòdka ò jadrach. Jadra to jinaczi sęcë do łowieniò rëbów. Przeczëtòj wëjimk wiérztë i pòdòj pòzwë jadrów.

Na zberkù rëbacczi wsë,
 Malinkò mòja chatinka stoji,
 A kòle ni plot, na ploce sęc,
 Jedna na bańtczi, a drëgò na slédz.
 Ta jedna neta, a drëgò manc,
 Bë ribczi złowic – dôwò nama szanc,
 Czej rëbòk w statkù slonq rëbã mò,
 Tej sã redëje, bò zëmã przedërchò. (...)

Zdrzòdło: Dzëczë gãsë antologiò kaszëbsczi pòezji,
 red. R. Drzëżdżón, G. Schramke, Gdynia 2004

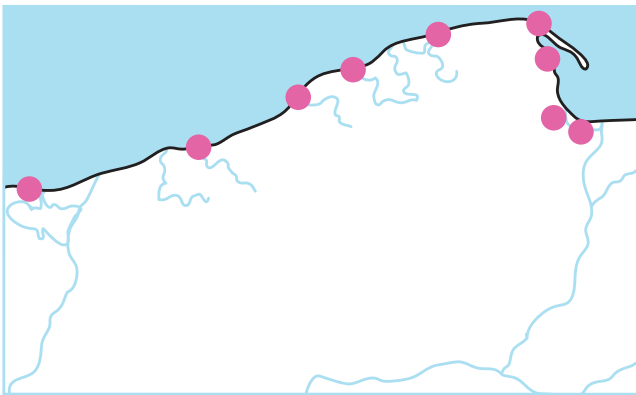
JADRA to sęcë do łowieniò rëbów. Majà ònë rozmajiti sztòłt i wiòlgòsc òczków. Zanòlëzi to òd rëbë, chtërnã rëbòk chce złowic. Sęcë dzelą sã na zastawné, cygnioné i sydlà. Zastawné sęcë to mance i netë. Służą do łowie- niò sledza, pòmùchla, stòrnewczi i mùtczi. Céza i pławnica to sęcë cygnioné na bańtczi (mòtë stòrnewczi) i łosose. Żaczi to sydlà na wãgòrza.

- 14** Pòtączë pòzwë rëbów z jadrama, chtërnyma sã je łowi.

pòmùchel	neta
slédz	céza
wągòrz	manca
bańtka	żak
stôrnewka	pławnica
mùtka	
łosos	

Dostãp do mòrza dôwô lëżnosc rozwijaniô mòrsczi gòspòdarczci i turisticzi. Òbjimô òna przemëst stoczniowi, mòrsczi transpòrt, rëbaczenié i téż przetwòrstwò rëbów i mòrsczegò brzadu.

- 15** Pòdpiszë na karce nadmòrsczé miasta Pòlschi.

- Pòdsztrëchnij na czerwiono miasta, gdzie rozwijô sã stoczniowi przemëst.
- Na mòdro zaznaczë miasta, w chtërnëch sã rëbacczé pòrtë.
- Żółtim słunuszkã zaznaczë turisticzné miasta.

- 16** Nad mòrzã je wiele turisticznëch mòłów (miast i wsów), do chtërnëch chãtno przëjéżdżają lëdze z Pòlschi i z jinëch krajów. Ò letnikach – kãsk do smiëchù – napisôł Rómk Drzéżdżónk we felietonie *Lato! Lato!* Przeczëtòj nen articezel.

Lato zacząłò sã baro dobrim wiodrã. Stłukò fejn, mòckò przëgrzewò, jaż hęc sã z nieba leje. A jak je ceptò, tej do naju hùrmã cygnã letnicë. Ti są z różnëch strón Pòlschi ë swiata. Lubiã do nas przëjeżdżac, bò më mómë to, czegò òni ni mają. Më mómë mòrze! Nawetka dwa mòrza – Wiòldzé ë Môlé. A to dopiérze je pò pròwdze cos! Hò, hò! Co tam górë, co tam stepë akermanščé, co tam mroznô Antarktida. Bòłt – to je to!

Letnicë baro lubiã leżec so na sztrãdze a smażec swòje bladé cała w kaszëbsczim, złotim słuńcu. Czasã pùdã zjesc ribkã, pòtańcowac na diskòtekã, ale na pierszim mòłu są kòl nich słuńce ë wòda. Na zòczątkù mòdlã sã blós ò to, żebë grzało jak nòmòcni, a blón na niebie bëło jak nòmni. Jednakò ju pò czile dniach jejich mòdlëtwë baro sã zmiëniwają. Spòloné rãce skłòdają do nieba, a pòpãcónyma lëpama szepcą (głosno gadac ju ni mają krafftu) ò zmiłowanié òd ti hęcë, a ò kãsynczk òchtłodë. Za mało stłunka – złe, zòs za wiele – jesz górzi. Dlò niechtërnëch pëszno òpòloné cało je wòżniészë jak zdrowié. Ti, to mają cemną skòrã a cemnicã w bani. A zresztã kùliż mòże leżec jak nen zgniëlc na piòskù? Dzesãc minut, a sygnie, a tej lepi jic wëdac kãsynczk dëtkã, bë Kaszëbi téż cos z tëch wakacjów mielë.

Jak je słuńce, tak téż mùszi bëc wòda. Nòlëpszô wòda je słonô. Ùdowòdnilë to ju baro dôwno temù kaszëbsczci rëbòcë, chtërny – dzãka temù, że mieszkają w słonym strzodowiskù – żëją długò, w zdrowim a szczestlëwie. Doch wszëtcë wiedzą, że sól bëlno kònsërwùje.

Mòrskô wòda je do tegò, bë w ni sã kąpac, a pò ni jezdżec. Nówicy je tëch co znają nen nòlëszci òrt pływaniô: pò warszawskù, tzn. brzëchã pò piòskù. Ti mùszą òpasowac, bë za dalek w wòdã nie wchadac, bò tak sã mòże zdarzec, że ju nazòd nie wëlëżą. Są téż mistrzowie pływaniô. Na tëch òsoblëwców jachtëją mòrsczé mòrzkùlce (...). Jo, jo, na mòrzkùlców mùszi òpasowac, bò to baro pòdstãpné a złé ùkòzczci.”

zdrzòdło: Norda, dodówk do gazëtë Dziennik Bałtycki

17 Odpòwiédz na pytania.

- a) Czemù lédze lubią przëjeżdżac na Kaszëbë?
- b) Co letnicë robią kòl mòrza?
- c) Jaczé znaczenié mô stonô wòda?
- d) Chto czaji sã na pływajęcëch w wòdze?

18 Letnicë rôd mògą wëpòczac nad sztrądã i nawdëchac sã jodu, ale mògą téż pòznac kùlturã i historiã nadmòrsczégò regionu.

Wòrt je jachac do Łebë, Pùcka, Władisławòwa, Swòrzewa, Rozewia, Gdini, Gduńska abò na Hël.

Të ju kãsk wiész ò tëch môlach, tej wpisze pòzwã môla, w chtërnym nalôżô sã:

- a) Sanktuarium Królewì Mòrza

- b) Stocznio (òkrãtownio)

- c) Mòrskò bliza

- d) Hòwinga

- e) Mòlo

- f) Pòmnik Ôbrama

- g) Dunë

19 Przeczëtòj wiérztã J. Mamelszczégò *Nad mòrzã* i pòwiédz jak wëzdrzi òdpòczink rodzënë na plażi.

*W cepli
latny,
piãkny
dzén
Sztenkóm sprzikrzëła sã céń.
W słuńcu chcelë so pòležec,
temù rëszyłë nad mòrze.*

*Nie minã nawet gòdzynka,
a na plażë je rodzinika.
Jesz rôz taczi zminł czas,
nim nalezlë wòlny plac.
Kò doch w kùńcu całò legło
wedle jinëch
równoleżno.*

*Terô słuńce Jima grzeje!
Nigdzie w swiece lepi nie je!*

*Leżq,
żar sã leje z nieba,
tegò prawie jim je trzeba.
Leżq,
skóra robi sã czerwònò,
bãdze piãkno òpòlonò.
Leżq
i całi mòknq
krople mòkù pò nich ceknq.*

*Wej, tatk pòwstòł i chce pic.
Ni ma radë, mùsi jic.
Nënce sã za ceptò stało.
Mia przegrzóné całé całò.
Terô bë sã chciała schòwac,
Leno dzecy trza pilowac.
A synk prawie chcòł jic w wòdã.
Nënka za nim mùsza biegac.
Szczescé knòp wnet z mòrza wëlòł.
Tatk téż nazòd
z baru
przëlòł.*

*Terô córeczce cos je!
Òna zgòdnia i jesc chce.
Prawie plażq chłòp z czims jidze:
„Lodë!
Lodë!
dlò òchtòdë!”*

Póznì chcała kùkùridzã,
fritczi,
gòfrë
– w miészku biëda.

W kùńcu bezpiek, mòzna leżec.
Leżq
prosto, wnet jak sledze.

Wtim tatł pòdniósł wiòldzi trzòsk:
Chtos na niego sëpie piòsk!
To sąsadow mòli Jónk
chcòł wëstawic z piòskù zómk.

Jakbë tegò bëło mało,
tatł jesz dostòł w głowã balq.

Nënka téż znów zaczã jãczëc,
Terò spiekli brzëch jã mączil.

Bò za słabi òlëjk mia,
filter leno
trzë
czë dwa.

Do te jesz przebrzëdłë mùchë
dërch lòtałë ji nad ùchã.
A knòp, co z latawcã nëkòł,
przelòżł prosto przez jich dekã.

Tej cos jim nad głowq rëczi!
To reklamã fliger wlecze!
Nògle cemnosc wkòł zapadła.
Wej,
reklama na nich spadła.

Tegò bëło ju za wiele.
Zarò dodóm òdjachelë.

zdrzódło: Janusz Mamelsczi, Żëcë dzecy

20 Nalezë pòzwë 6 przykładów nadmòrsczi turisticzi w niwiznowëch i prostopadłëch régach.

Q	Ż	E	G	L	O	W	A	N	I	É	P	J	G	F
S	G	R	F	M	N	K	U	R	S	H	J	L	N	M
U	A	Ë	Q	X	F	H	G	X	C	V	N	K	O	H
R	E	B	V	J	U	L	G	F	S	D	X	A	I	O
F	S	A	G	R	O	T	U	R	I	S	T	I	K	A
I	A	C	D	V	U	J	M	R	T	S	C	B	W	L
N	Z	Z	W	Ă	D	K	Ò	W	A	N	I	É	N	J
G	D	E	D	W	B	F	I	Y	O	J	K	M	S	F
H	Z	N	U	R	K	O	W	A	N	I	É	Y	M	P
Q	R	I	V	J	M	H	G	D	L	I	O	M	V	X
S	R	É	D	G	U	V	S	M	O	P	R	G	J	C

21 Zgromadzë infòmacje ò wëbrónym nadmòrsczim kùrorce i zachãcë turistów do przëjachaniô w nen môl.

Przestroś

Czimže bez rëbë bëtëbë Kaszëbë.

[illegible]

**kòstrzewa, metlëca, timòtka, trzàsélc,
dzëwé żëto, kùpkówka, wiechlëna ówsk,
pòszczesnik, tròwnica.**

- 1 Ułóż pòzwë trówów wedlë kaszëbszczégò abecadłã.
- 2 Spróbuj pòłączëc pòzwã trówë z jã òdjimkã.

kòstrzewa • metlëca • kùpkówka
ówska • timòtka

- 3 Jaczé roscënë i zwierzãta mòže spòtkac na łące? Zamaluj pòla z pòzwama.

mòtil

żirafa

pòmùchel

szalwija

pòkrzëwa

czwikła

bòcòn

ruta

tigris

żaba

- 4 Wëbierzë jednã trôwã i zrobi dlô ni tòflã z òpisënkã.

Pòzwa:

Malënk:

Chtëd:

Lëstë:

Kwiatë:

Brzôd:

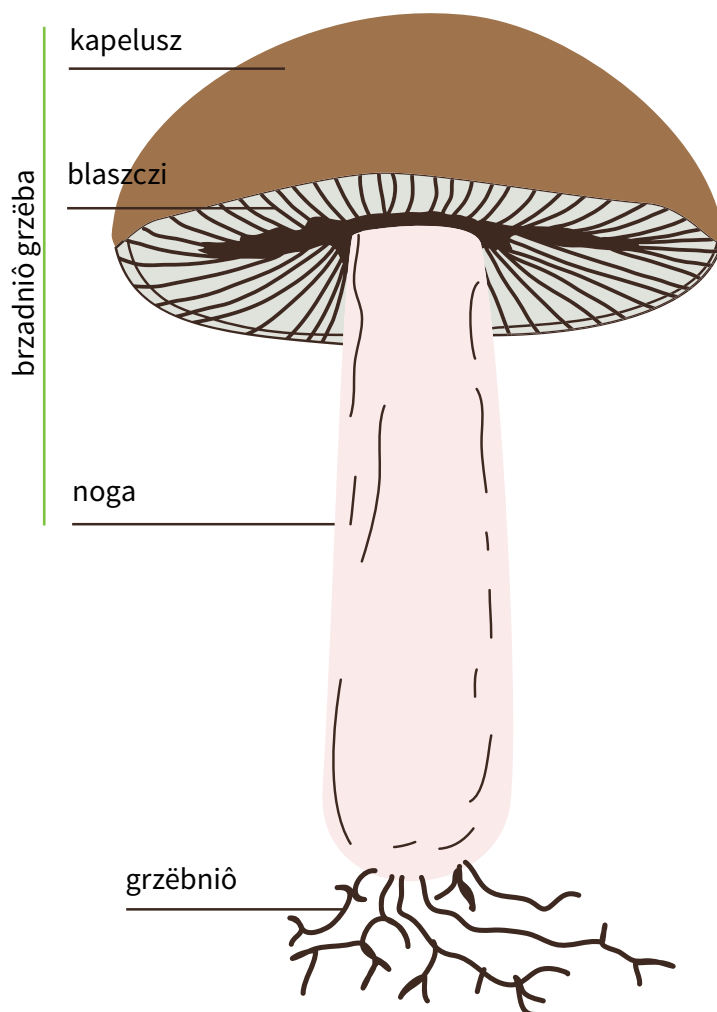
Grzëbë i lasny brzôd

1 Pòtączë w pôrë pòlsczé pòzwë grzëbów i lasnégò brzadu z jich kaszëbsczima pòstacama. Wëzwëskôj pòlskò-kaszëbsczi słowôrz.

konwalia	leszczëna
trzmielina	majewnik
rokitnik	żôrawina
borówki	sëdwina
jagody	pòtrôwnica
kalina	bòrówczy
dziki bez	malëna
głóg	jagòdë
jałowiec	jeżëna
jarząb	kalëna
jeżyna	jarząb
malina	dzëczy bes
poziomka	jałowc
żurawina	drzón, cerznie
leszczyna	rzemisk
pieczarka	kòzlók
brzozak	pieczarka
opieńka	gãsy grzib
maślak	brzozók
kurka	ridzk
borowik	gromadnik

rydz	pãpk
gąska	prôwdzywk (bòrzón)
borowik szatański	peperlëszka
koźlarz	mùchòmór
muchomor sromotnikowy	mùchòmór sromòtnikowi
muchomor	krowié mùnie
krowiak podwinięty (olszówka)	diòbli pãpk

2 Przëzdrzë sã malënkòwi grzëba. Òbaczë, jak je zbùdowóny.

Òb jesień w lese roscą grzëbë. Żle chcesz je zbierac, mùszisz sã nauczëc,
jak òne wëzdrzą. Nauczë sã rozpòznawac grzëbë.

3 Przeczëtòj òpisënczi i przëzdrzë sã malënkóm.

Prówòdzywk

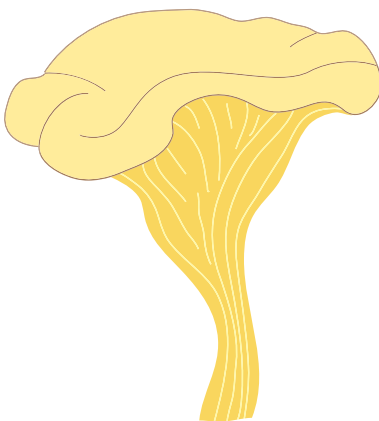
kapelusz: beżowòbruny
noga: mòcnò, bùlwòwatò, biòtò,
pòkrëtò mrzëżką
miąsz: biòti

Pąpk

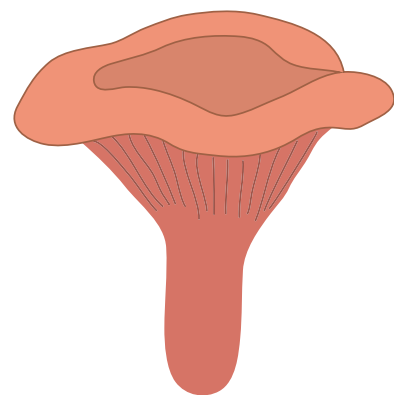
kapelusz: bruny, swiécący, lepiący
(lepczi)
noga: krótkò, jasnożòltò, ù górë
mò pierscén
miąsz: cwiardi, biòtożòtti

Peperlëszka

kapelusz: żòtti, wëkrápóny, na spòdkù
kapelusza żòltopòmarańczowé gùbë
noga: noga krótkò
miąsz: jasnożòtti

Ridzk

kapelusz: czerwioniasti, pòmarańczowi,
wëkrápóny, z pòmarańczowòzelonyma
piersceniama
mlëczkò: pòmarańczowé
miąsz: na pòwietrzu robi sã zelony

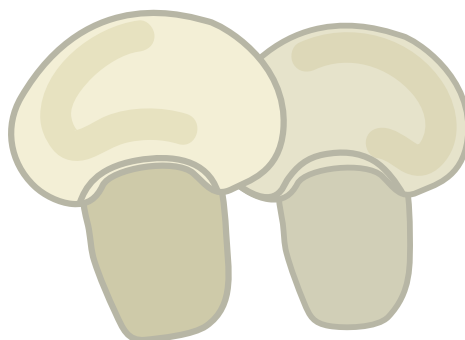
Gąsy grzyb

kapelusz: mòże bëc: mòdri, lilewi,
zelony

noga: niskô, cylindrowatô

blaszczi: żółtozeloné

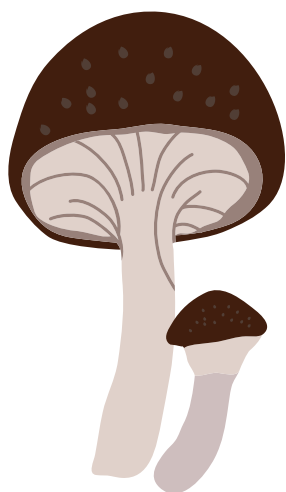
rosce w piôskach

Pieczarka

kapelusz: biôti, òkrągłi

noga: biôtô, niskô

blaszczi: nôprzód biôté, późni różewé,
ù starszych grzébów bruné

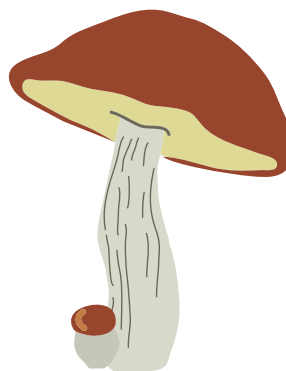
Gromadnik

kapelusz: brunawi

noga: z wąszczim piersceniã

blaszczi: krémòwòbeżowé

rosce w gromadze, na stôrim pniu

Kòzlók

kapelusz: pòmarańczowòczerwiony,
czerwionopòmarańczowi
abò cemnòczerwiony,
kùlësti

noga: wësokô, biôtô, pòkrëtô
cemnyma łëzgama

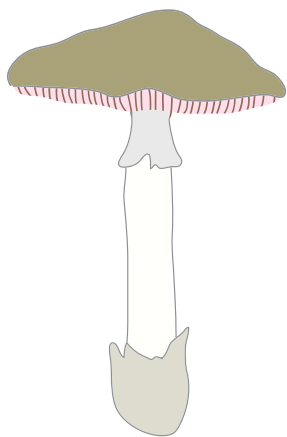
miąsz: grëbi, cwiardi, pò przekro-
jenim cemnìje

Brzozók

- kapelusz:** òd jasnobrunégò do cemnòbrunégò, òkrągłi
noga: cenkò, wësokò, biôtò z szarima plachcama
miąsz: biôłi, ù młòdèch grzèbów cwiardi, ù stòrèch – mitczy

Czerwiony mùchòrz

- kapelusz:** płaskati, czerwiony z biòłima kropkama
noga: biôtò abò żòłtò, wësokò z piersceniã
blaszczi: biòłé abò biòłozòtté
miąsz: biôłi, krèchi

*Mùchòmòr sromòtnikòwi
(Pòtrusowati sromòtnik)*

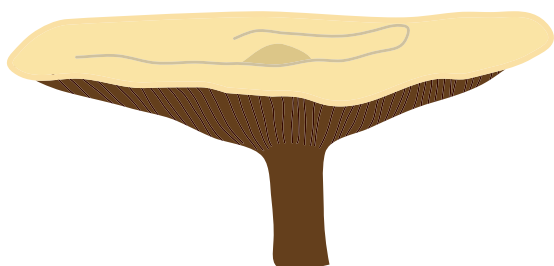
- kapelusz:** òliwkòwòzelony
noga: jasnò, kremòwòzelonkawò z zygzakòwatim wzorkã i biòłim piersceniã
blaszczi: biòłé

Diòbli pãpk

- kapelusz:** szaròżòłti do beżowégò
noga: krótkò, maczugòwatò, żòłtoczerwionò
miąsz: żòłtawòbiòłi, pò przekrojenim robi sã mòdri

Krowie mùnle

- kapelusz:** beżowòbruny
z pòdwiniãtim brzegã
- noga:** cwiardô
- blaszcki:** beżowòbruné
- miãsz:** pò ùszkòdzenim robi sã
czerwionobruny

Jôda przëgòtowónô z lasnégo brzadu je smaczno, zdrow i ceszi pòdniebienie.

- 4** Przeczëtôj receptë. Co mùszisz miec, żebë przëszëkòwac jakãs z òpisónëch pòtrawów?

PAMIĄTÔJ!

Zbiérôj blós dobré, jòdné grzëbë!
Wòrt je zapamiãtac jak wëzdrzã pòtrusë,
tak zwiãz sã wszëtczé trëjãcé grzëbë!

PRÓWDA CZË FÔŁSZ

1. TRËJĄCÉ GRZËBË SĄ GÒRZCZË

FÔŁSZ – pòtrus sromòtnik nie wòni i ni mò szmakù

2. TRËJĄCY GRZIB ZROBI Sã MÒDRI PRZË NACĄCYM NOŻã

FÔŁSZ – dobré grzëbë téz sã robiã mòdré òd pòwietrza

3. CEBÙŁA PRZËTKNIĄTÔ DO TRËJĄCÉGO GRZËBA ZROBI Sã CZÔRNÔ

FÔŁSZ – to zwiãzczi sarczi w grzëbach zafarwùją cebùłã na czôrno

Òpasuj!

Òbjawë zatrëcégo grzëbama to:

- ból brzëcha,
- biegùnka,
- mgłoscë,
- wracanie.

Brunioné pròwdzywezi w smiotanie

- 1 kg swiëżëch pròwdzywków
- 2 łëżczy masła
- 2 cebùle
- 1 łëżka mączci
- 1 taska smiotanë
- pieprz
- sól

Grzëbë ùmëc, pòkrajac w plòstrë. Cebùlã ùbrunic na masle, dodac grzëbë, pòsolëc i dëszyć w gròpie. Czej zós wëparëje, dodac mąkã, zagòtòwac, dodac smiotanã i jész sztót gòtòwac.

Pòtròwnicowò marmòlada

Pòtròwnice ùmëc i òdcedzëc. Òbsëpac cëkrã i òdstawic przëkrëté na czile gòdzyn.

Przëgòtòwac syrop:

- 400 g pòtròwniców
- 600 g cëkru
- $\frac{3}{4}$ litra wòdë

W òdszumòwóny syrop włożëc pòtròwnice i gòtòwac je na dosc mòcnym ògniu. Gòrącą marmòladã włożëc do skłòw.

5 Ùstawi pòsobicã receptë na kùch i salòtkã.

kùch	salòtkã
wëłożëc do fòrmë	pòlòc smiotanã
piec 45 minut w bratnikù	pòsëpac piotrëszkã
dodac 20 dkg mączci	ùgòtòwac 40 dkg pròwdzywków
rozmieszac 4 żòłtka z 2 lëżkama cëkru i pòłową sklònczi smiotanë	ùmëc grzëbë
na wiërzchù ùłożëc pòtròwnice	ùgòtòwac 25 dkg bùlew
pòsëpac 2 lëżkama cëkru pùdru	pòkrajac 2 cebùle i ùgòtòwóné bùlwë w kòstkã
dodac 1 lëżeczka proszkù do pieczeniô	wëłożëc na miskã
biòłtka ùbic i dodac	grzëbë pòkrajac w plòstrë
dodac roztopionã margarinã – 10 dkg i wëmieszac	doprawic

kùch

salòtkã

Witôj w lese!

Las i jegò mieszkańcë proszą:

- szóněj zwierzãta i roscënë
- zbiérôj grzëbë i lasny brzôd
- òbsérwuj zwierzãta
- òdpòcziwôj i szpacéruj
- kòrzëstôj ze szlachów kòłowëch i do chòdzeniô piechti
- pòznôwôj przyrodã

Dzãkùjemë i róczimë!

Pò piątym dzélu

PRZIRODA

sprawdzë swòjã wiedzã. Wëbierzë pasowné òdpòwiedzë do kòżdégò zapitania.

- 1 Dlô dobrégò gbùra nôwikszé znaczenié mò:
a) òbòra
b) stodoła
c) chlëw
d) torfnik
- 2 Do kòpaniô bùlew bëtë przódë:
a) szeplë
b) hòczy
c) widłë
d) kòsë
- 3 Mòtë Mòrze cygnie sã òd sztrądu do:
a) Hélszczi Kòsë
b) Pùcka
c) Gduńska
d) Warszawë
- 4 Na kùtrze nôwòzniész je:
a) retownik
b) rëbòk
c) nurk
d) szëper
- 5 Żakama złowimë:
a) pòmùchle
b) mùtczi
c) wãgòrze
d) łosose
- 6 Grzëbã trëjącym je:
a) brzozòk
b) prôwdzywk
c) diòbli pãpk
d) gãsy grzib
- 7 W lese ni mòżesz:
a) szpacérowac
b) zbierac grzëbów
c) òbsérwòwac zwierzãtów
d) pòlëc ògniszców
- 8 Òbjawã zatrëcégò grzëbama nie je:
a) ból brzëcha
b) biegùнка
c) sznëpa
d) wracanié

a

Kaszëbsczé òbrzãdë i swiãta

*Szła gôdka ò stôrëch dzejach
òd òpë do tatka.
Kaszëbsczé zwëczy przekôza
swòjim dzecóm matka.*

*To tak niepisóné dzeje
szlë gôdką w nowi swiat
z starka na tatka ë sënã,
tak przetrwa wiele lat.*

*Z szopką chòdzył stark, pózni tatk,
syn téż kòlãdowôł
w adwëntowi czas ë w chëczach
òn kòlãdë spiëwôł.*

*Pò nim szopkã téż méstrowôł
jegò syn, wnuk tatka.
Szopkówé kòlãdowanié
tak przetrwało latka.*

*W Sylwestra ë na Nowi Rok
z kòlãdą gwizdż chòdzył,
a pò latach òn ze sobą
przebiërańców wòdzył.*

*Knôpicë w nowòroczny czas
z brumtopã chòdzëlë,
a w swiãteczny dzén Trzech Króli
z gwiôzdką wanożëlë.*

*Nasta Palmòwò Niedzela,
wòżny dlô lëdzy czas.
Probòszcz pòswiãcy dzys palmë,
chtërne užëcił las.*

*Palmë załóżą za òbrôz,
jak òbëczôj kôże.
Baża z pòswiãcony wietwë
na chërskò pòmòże.*

*Kaszëbi tczq Wiôldzi Tidzén,
nôwôżniësi je piątk.
Straż trzimô wartã przë grobie,
białczy robiq pòrzqdk.*

*Dlô młodëch beńlów je wòżny
jastrowi drëdżi dzén,
tej mògq dëgòwac dzewùsë
przez całi bòzi dzén.*

*Przódë w trzecym swiãce Jastrów
dëgòwa dzëwczãta.
Dzys dëgùs w tim dniu zanikò,
bò zabrakło swiãta.*

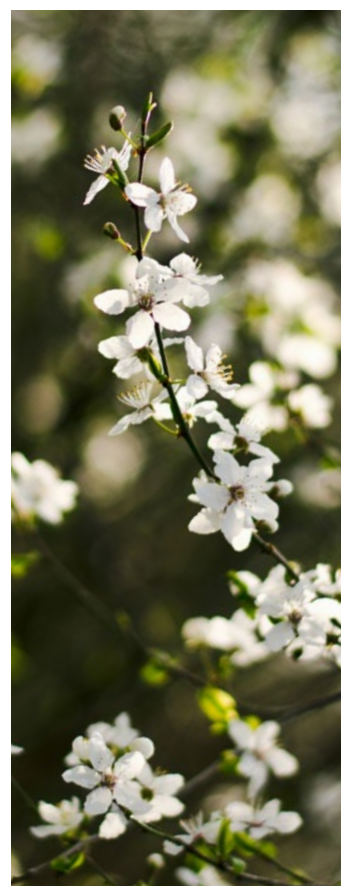
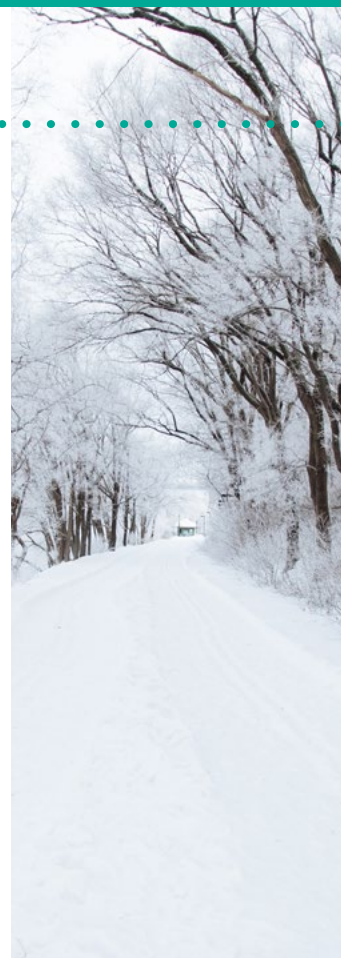
*Nòskrómniëszë w całim rokù
są Zeloné Swiãtci,
co pòtwierdzò pòrzekadło:
że ni ma pamiãtci.*

*Jednakże nôdzejã òstała
na bógatszé swiãta,
zeloné lëstczi brzożowé
bdq ò tim pamiãta.*

*Nadchòdôł dzén swiãti Jana,
a przed nim sobòtka,
nôwieselszi czas na zymkù.
Czekò téż robòtka:*

*Dzëwczãtka znòszałë chróstë,
straż bùdowa swiēcã
na baro wësoczim drągù,
żëbë dalek swiëca.*

*Szòltës sobòtkã pòdskòcò,
zaczą sã spiëwanié,
młodi rëszejã do tuńca,
czëc je téż strzëlanié.*

*Jak sobòtka sã skùńczëła,
młodi szlë do lasu
wësżëkac kwiatuszk parpacë
cëchò, bez hałasu.*

*Pò sobòtce przëszlë zniwa,
czas wiòldzi robòtë.
Gbùrzë z kòsq wësżlë w pòle
w czas latny spiekòtë.*

*Latnò mòrdäga wnet przeszła,
gbùrzë kùńczq žniwa,
ceszq sã na òžniwë,
bãdzë fòtka piwa.*

*A na Zélnq niosq kwiatë
do swòjégò ksãdza.
Ksqdz je w kòscótkù pòswiãcy,
zdżinie lëdzkò nãdza.*

*Jak bùlwë z pòla zebrónë,
we wsë je zabawa.
Swiãti Mòrcën nóm wrózi, że
nadchòdò kùrzawa.*

*Przepòwiednie różné bëlë:
Barbara pò lodze
wrózi długq, mroznq zëmã,
a Gòdë pò wòdze.*

*W całim rokù tczono swiãta
kòscelnë, lëdowë,
a w lëstopadze ë maju
bëlë narodowë.*

*Òbëczòj ë swiãta starków
młodi przejmòwalë.
Tak trwatë przez pòkòlenia
ë do dzys przetrwatë.*

*Zdrzòdło: Lesòcczë pòwiòstczi ë jiné dokòzë,
Bòlesłòw Bòrk, Wejerowò 2002*

1 Wëpiszë z wiérztë wszëtczé swiãta i òbrzãdë.

swiãta	òbrzãdë

2 Pòszëkòj w kalãdòrzu, czedë przëpòdajq wëpi-
sóné swiãta i òbrzãdë, i dopiszë jich datë.

Kòlãdnice

Kòlãdowanië abò chòdzenië z gwiòzdq
bëło przòdë zwóné kòzama. Rozpòczinało
sã òd trzëcy niedzielë adwentu.

W karnie kòlãdników nòwòžniëszë bët
Gwiòzdór. Bëło téz wiele pòstacjów
zwierzãtów:

**Kòza, Kòzeł, Kón, Bòcón, Miedzwiédz,
Bùla, Krowa, Wilk...**

i lëdzczë pòstacje:

**Dżòd, Baba, Cëgón, Szandara, Žid,
Kòminiòrz, Žòłniërz.**

Czasã bëłë téż westrzód kòłãdników nad-przërodzoné pòstacje:

Aniół, Diòbét (Pùrtk) i Smierc.

Kòłãdnicë z mùzyką i spiéwã chòdzëlë òd chëczë do chëczë, tańcowelë, spiéwelë, robilë lëdzóm figle i psotë, skłòdelë gòdowé żëczbë, a za swój wëstãp zbiérelë dëtcki.

Do jizbë pierszi wchòdòł Gwiòzdór, chtërën rozsëpiwòł słomã pò całi jizbie.

Bòcòn szczipòł dzobã dzëwczątka, Kòminiòrz z Pùrtkã smarowòł szadzã gãbë domòwników, a Dżòd z Babã pitelë dzòtcki pòcërza. Jak dzòtcki rozmiałë sã mòdlëc, dostòwałë miòdné, a jak jima nie szło, tej dostòwałë różgama. Pòrzãdkù pilowòł Szandara abò Żòłniérz. Na òstatkù Dżòd z Babã dzãkùją za gòscëniã i dëtcki, i żëczą lëdzóm dobrégò rokù w chëczë i na gbùrstwie.

3 Pòłãczë malënczi z pòzwama pòstaciów.

4 Do kògò nòleži pòdóny rekwizyt?

- a) kòsa
- b) gwiónzda
- c) rodzi
- d) kòsz
- e) widłë
- f) słomianô mùca
- g) czòrny kapelus
- h) rózga
- h) biòłé skrzidła

Kòlãdnicë spiéwają gòdowé piesnie. Mómë wiele kòlãdów, chtërne mòże spiewac òb czas Gòdów.

5 Nauczé sã spiewac kòlãdã *Spiéwta ptôszczy*.

Spiéwta ptôszczy

Spiéwta ptôszczy, spiéwta ptôszczy,
Swiat niech czëje całi,
Że w Betlejem, marny szopie
Leži Jezësk mòti
Glorija! Glorija! Glorija! Glorija!
Narodzëła Sëna przeczëstô Marija.
Narodzëła Sëna przeczëstô Marija.
W kùmkù leži, wiater wieje,
Marija Gò tuli.
Ceptó sankã Gò òkriwô
I do spikù luli.
Glorija!...
Jezësk rączkã swą ùnòszô
W naji zemi stronã
Jakbë rzec chcôt: „Mòje dzòtczi,
Bãdã wiedno z wama!”
Glorija!...

słowa: Léon Roppel, mùzyka: Witosława Frankòwskò

Gwiónzka

SCENA I

(Wieskò jizba. Gòspòdôrz z dzecama strojã dankã i spiéwają.)

Gòdné drzewkò

Pòjta w jizbã drawò dzòtczi
Dankã strojëc je ju czas.
Wezta kùglë, lińcuch, swiëczczì!
To mdze ceszba dlô nas.

Ref.: Bò na Gòdë w kòzdi chëczë
Drzewka strojã wszëtczé dzecë.
Kò to baro wòznô rzecz,
Ròz le w rokù mòże bëc.

Ach, jak wësok je jaż w czëpie!
Trzeba sobie stółk wësëkac.
Le chto w górã rwie sã slepò,
Mòże chùtkò znëkac.

Ref.: Bò na Gòdë...

Zòs na dole bezpiek bądze,
Cos pòd dankã mòże leżec.
Jakùż wòznë, bë dëcht wszãdze
Kòzdi gòdno mógl zëc.

Ref.: Bò na Gòdë...

słowa: Eugénius Prëczkòwsczi, mùzyka: Jerzi Stachùrszci

CÓRKA I

Në, jak piãkno swiëcã lãpczi. Taczégò drzew-
ka më jesz ni mielë.

CÓRKA II

Jo, baro piãkno.

CÓRKA III

Tatkù, założë jesz nen szpëc.
(Wchòdò mëma.)

MËMA

Czë mòta wëstrojonë? Terò biòjta zaniesc te
lózë pùdła na górã.

(Córcki wëchôdają, le zarô z trzôsã wbiégają do jizbë.)

CÓRKA I

Mëma, kò do nas jidze ju Gwiôzdk! Òna tu zarô mdze!

CÓRKA II

Ach, Panie! Gdze më sã ùkrëjemë?

MËMA

Ale dzéwczãta, cëż wa gôdôta, më doch mùszimë Gwiôzdkã przëjąc. Taczi je zwëk na Kaszëbach.

SCENA II

(Do jizbë pierszi wchôdô szandara.)

SZANDARA

Chceta Wa Gwiôzdkã widzec?

MËMA

Jo! Pòjta do nas.

SZANDARA

Na Kaszëbach taczi zwëk
Gwiôzdkã òdwiédzô dzys twòjã chëcz.
(Kòlãdnicë spiëwają pësniã „Do Betlejem darë nieslë”)

Do Betlejem darë nieslë

Do Betlejem darë nieslë
Léon, Tóna, Frãc.
Przëwitac chcą Sëna ceslë,
Spiëwac mają chãc.

Bãdze z nima blecza kòza,
Zagrô trãba, mrëczk.
Bãdze basã spiëwôł Hôza,
Jô dóm kùcha sztëczk.
Gloria, gloria, gloria, gloria ...

Do Betlejem Ksawer jidze,
Jak drąg wiôldzi chłop.
Bë Gòscowi pòmòc w biédze
Mô darënków lop.

Wiôlgą czôpkã włożił na se
I tobaczkã wzał,
Bë na cãżczë czichnął czasë,
Zdrówkò na nie miôł.
Gloria, gloria, gloria, gloria, gloria ...

Do Betlejem Léon niese
W wiôldzim miechù gãsë dwie
W Tónë miechù swinia drze sã
Dzysò téż chce bëc kòl Ce.

Jezësk pewno sã ùsmieje
Wszëtczim bãdze rôd
Wiele placu je w Betlejem
Bë kòl kùmka kòzden sòdl.
Gloria, gloria, gloria, gloria, gloria...

słowa i mùzyka: Jerzi Stachùrsczi

SCENA III

GWIÔZDÓR

Më tu do waju szlë
Przez pòla, lasë i wse.
Niech ta gwiôzda wiedno swięcy
Dlô stôrëch i dzecy.

PÛRTK

Hi, hi, hi, jô jã zarô zgaszã.

GWIÔZDÓR

Mdziesz të sztël, pùrtkù zjawiony.
(Zwrôcô sã do gòspòdarzów.)
Dobri gòspòdarze
Sadnijta so na ławie
Jô tu wama zarô
wszëtczych przedstawiã.
(Wëpichô bòcóna na przódk binë.)

BÒCÓN

Jô jem bòcón,
swòjim dzobã klekòcã!
(Gòni córcki i łapie jednã z nich.)
Jô złapòł, złapòł!
Terò ji nie pùszczã
Jãż mie òna dô kùska.

MĚMA

Jô cě dóm kùskã,
A tẽ mie òddôj dzëwczã.
(*Kùszkô bòcóna, retëje córkã.*)

GWIÔZDÓR

A to je miedzwiédzk
Co wama zatańcëje,
Bò to miedzwiédzk tresowóny,
Przë mùzyce wëchòwóny.
Mùzykańcë, grôjta!
(*Mùzyka grô, ale miedzwiédzk nie tańcëje.*)

MIEDZWIÉDZK

Jô jem miedzwiédzk tresowóny,
Le tańcowac ni mògã,
Bò jô nie jôdł jesz nick.
Jô baro lubiã kùcha,
Jak mie dôta, tej mdã skòkòt.

MĚMA

Môsz tu sznekã z glancã
I pòj chùtkò do tuńca.
(*Mùzyka grô, miedzwiédzk tańcëje z córkama;
piesniô „Mě òd mòrza”.*)

PÛRTK

A jô gò nie mdã chwòlił,
Mie òn sã nie widzy ... hi, hi, hi.

WSZĚTCĚ

Ò, ò, ò...! (*z gòrzã*)

GWIÔZDÓR

Biôj pùrtkù na stronã,
Bò smierc nadchòdzy.

SMIERC

Jô jem smierc,
Le w gòdowi czas
Ni mùszita sã bac.
Mòja kòsa tãpò dzys.
Mòże pùrtk waji bądze grizł?
(*Zôs wëskakùje pùrtk.*)

PÛRTK

Jô jem diòbét z piekła rodã,
jô wszëtczim wchòdzã w szkòdã.

Jem wszãdze, psocã, gdzie mògã:
Tegò szturchnã, temù pòdstawiã nogã.
A terò ùcékóm ... Aj, aj, ni mògã ... Cos mie
trzimò ...

MIEDZWIÉDZK

(*Trzimò pùrtka za ògón.*)
Jô ce nie pùszczã,
bò z cebie nick dobrégò nie je!

PÛRTK

Pùszczë!

MIEDZWIÉDZK

Nie pùszczã!

PÛRTK

Pùszczë!

MIEDZWIÉDZK

Nie pùszczã!

PÛRTK

Pùszczë!

MIEDZWIÉDZK

Nie pùszczã!

PÛRTK

(*Cygnie ògón i ùriwò gò.*)
Òj, òj, òj... co jô terò zrobiã?
Ni ma doch diòbta bez ògóna!
(*Ùcékò za binã.*)

KÒZEŁ

(*Wëchòdzy do przòdkù.*)
Jô jem mądrò kòza.
Móm czerwóné bótë
I znóm kaszëbsczë nótë.
(*Kòzeł tańcëje, kòlãdnicë spiëwajq „Kaszëb-
szcë nótë”.*)

KÒZEŁ

Jô tańcowòt, tańcowòt
Jaz pòdkòwã zgùbił.
Dòj mie gòspòdarzu
Złotégò za tuńc.

TATK

Môsz tu złotëch trzë,
Tańcuj, jeżlë chcesz.

DŹÔD I BABA

(Wëchôdają do przódkù.)

A terô Dżôd i Baba
Wszëtczim dadzą dobrą radã.
Czej ju zdrowié pòdùpadnie,
Czej ju człowiek biédny bądze,
Dô so radã, nié jinaczi,
Czej zażëje so tobaczi,
Bò tobaka dobrô je,
Kòzdi Kaszëba ò tim wié.
(Dżôd czestëje gòspòdarzów tobaką.)

SCENA IV**GWIÔZDÓR**

Jô tu Wama wszëtczych przedstawił,
A fejno jich ùstawił:
Baba z Dżadã jidze,
Miedzwiédz z Kòzã w drëdżi rëdze,
Bòcón z Pùrtkã dzys tańcëje,
A Szandara Smiercë pilëje.
Pòjta wszëtcë w tuńca krok,
Pòwitómë Nowi Rok.

 (Kòlãdnicë tańcëją na binie pòlonëza do mùzyczy „Hej tu ù nas”.)

SCENA V**WSZËTCË**

Hej kòlãda, kòlãda,
Hej kòlãdë to czas.
Pòjta wszëtcë
tu do nas.

SZANDARA

Mdzemë dzys chòdzëc
Òd chëczë do chëczë,
Żebë wszëtcë lëdze
Mielë dobré żëcé.

KÒMINIÔRZ

Żëczimë gòspòdarzowi,
Żebë bëło ceplë lato,

Żebë nie bëł mróz za srodzi,
Żebë mù nie miazłë nodzi.

BABA

Niech sã kùrë niosą,
Wëlãgają kùrzãta,
Niech za dobrëch knòpów
Jidą wszëtczé dzëwczãta.

KÒLãDNICË RAZã

Za kòlãdã dzãkùjemë.
Zdrowiô, szczescô winszëjemë
Na ten Nowi Rok.
A më przinëdzemë na drëdżi rok.
(Kòlãdnicë wëchôdają z binë i spiëwają kòlãdã.)

Niech dobroc zagòsocy

Na Dzeń Narodzeniô Pana
Wszëtczim lëdzóm swiãti zgòdë
I błogòsławienstwa Wama
Z serca żëczimë na Gòdë.

Ref.: Razã niesmë chwałã Dzeckù,
Redosc niech towarzi w żëcym.
Pòjmë z miłotã do przódkù
Dzecãtka we współbëcym.

Wezta do se żëczbë szczescô,
Zdrowié niech Wóm służy lata.
W kòzdim dobroc niech zagòsocy,
Na wcyg lepszą przinëdnosc swiata.

Ref.: Razã niesmë...

słowa: Eugeniusz Prëczkòwsczi, mùzyka: Jerzi Stachùrszczi

Jastrë (Wiôlgônoc)

Jastrë

Jastrë są nôwikszym, nôstarszim i nôwô-
źniëszym chrzescëjańszim swiãtã. Zaczinają
sã pò Kwietny Niedzelë, w Wiôldzi Tidzëń.

Jastrowé zwëczy i Jastrë mają pòspólné znan-
czy dlô całi Pòlszi. Są równak taczé, chtërne
są charakteristicznë blôs dlô niechtërnëch
òbéndów. Mòzëmë je òbaczcëc òsoblëwò na
wsach.

Przczëtôj, jaczé zwëczy më mòzëmë òbaczcëc
w wëbrónëch òbéndach Pòlszi.

Kaszëbë

- W Kwietną Niedzelã swiãcy sã palmë,
chtërne robi sã z wierzbówëch witków. Pò
pòswiãcenim ùmiészczô sã je w jizbie, za
òbrazã, ale téż w stodole, chlëwie i jinëch
zabùdowaniach dlô chòwë. Palmë strzegą
lëdzy, chòwã i bùdinczi przed nieszczescym,
chòrobą i sprowòdzają dobri ùrodzôj. Trzeba
téż òbòwiãzkòwò zjesc jednã wierzbówã
kòtkã, żebë nie chòrzec na gardło.
- Malowanie jajów.
- Nôwicy mòcë mô jastrowò wòda. Mô òna
mòc òczëszczaniô i ùzdròwianiô. Wczas
reno trzeba jic do rzëczy abò jezora i ùmëc
w wòdze gãbã.
- W Jastrową Niedzelã wczas reno trzeba jic na
mszã rezurekcyjnã, jinaczi zwónã Jutrzniã.
- Na frisztëk Kaszëbi jedzą prażnicã, to są jaja
pieklë na szpiekù.
- Zajc òstôwiô dzòtkóm bómczy w gniòzdkach,
chtërne òne przërëchtowalë.
- W Jastrowi Pòniedzòtk knòpi dëgùją
dzëwczãta jałówcã abò brzòzkama. Za
dëgòwanie knòpi dostòwają jaja, sztek
kùcha abò dëtczì.

Sląsk

- Swiãcenie palmów z wierzbówëch witków
w Kwietną Niedzelã. Palmë òstôwiô sã przed
chëczã abò na pòlu, żebë bët dobri ùrodzôj.
Trzeba zjesc wierzbówã kòtkã, żebë nie
chòrzec na gardło.

- Wiôlgò Niedzela to dzëń bez gòtowaniô.
- Malowanie jajów.
- W sobòtã trzeba zaniesc do kòscoła swiãconé.
- Msza rezurekcyjnô.
- Na wsach trzeba sã pòdzëlëc ze zwierzãtama
pòswiãconym jajã.
- W drëdżi dzëń swiãt, w pòniedzòtk, wszëtccë
domòcë òblëwają sã wòdã. Bùten do
pòtnia òblëwò sã kòżdã białkã. Ta, chtërna
nie òstónie òblónò, òstónie stòrã pannã.

Pòdlasé

- Swiãcenie jòdë.
- Malowanie jajów.
- Msza rezurekcyjnô.
- Do dzys panëje tam tradicjô „wëbijaniô
jòjków”. Lëdze klepią sã ùgòtowónyma
jòjkama. Wëgriwò ten, chtëren pierszi
stłëcze jòjkò procëmnikã.
- Dzecë kùlają jòjka z gòrczi. Wëgriwò jòjkò,
chtërno nôrëchli sã skùlnie.

Małopòlskò

- Legenda gòdò, że w nocë z niedzelë na
pòniedzòtk chëczë òdwiëdzają stwòrë,
stròszczy, dżadë i czòrtë. Trzeba jima dac
darënczi, żebë nikòmù nie zrobiłë krziwdë
ani szkòdë.
- Przed Jastrama robi sã wiôldżë pòrzãdci,
żebë wëmiesc z chëczë zëmã, a razã z nią
chòrobë i wszëtckò lëché.
- Swiãcenie jòdë.
- Malowanie jajów.
- Msza rezurekcyjnô.

Mazowszé

- Je tu nôwikszò mieszanina tradicjów i kùl-
turów rozmajitëch regionów (òbéndów)
Pòlszi.
- Swiãcenie jòdë.
- Malowanie jajów.
- Żebë zagwësnic so dobré żniwa i ùdałosc, pò
rezurekji trzeba jic prosto dodóm.
- Na frisztëk kònieczno mùszi bëc czerwòny
barszcz.
- W pòniedzòtk òblëwò sã dzëwczãta blôs

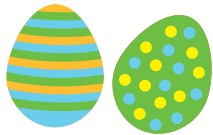
parfimã. Dzãka temù dzéwczãta bãdã miałë luksusowé żécé i bógatégò chtopa.

Kùjawë

- „Pótpòscec” – w trzecã niedzielã Wiòldżégò Pòstu knòpi tlëkã glëniané grónczi z pòpiołã ò dwierze chëczów, w chtërnëch mieszkają dzewùsë (brutczì).
- Swiãcenié jòdë.
- Malowanié jajów.
- Msza rezurekcyjnô.
- W niedzielã beńlowie nawòliwają dzéwczãta i ùklòdają na jich pòczestnosc wiërztczi. Ne rëmówczi to „przewòtówczi”.

- 1** Dospòrządzë tabelã. Jaczé pòspólné (wstawi +), a jaczé jiné (wstawi –) zwëczi sã kùltiwòwóné w òpisywónëch regionach Pòlschi?

<i>jastrowé zwëczi</i> 	Kaszëbë	Sląsk	Pòdlasé	Małopòlskò	Mazowszé	Kùjawë
swiãcenié palmów						
swiãcenié jòdë						
msza rezurekcyjnô						
malowanié jajów						
pòléwanié wòdã						
pòléwanié parfimã						
prażnica na frisztëk						
barszcz czerwóny na frisztëk						
dëgòwanié jałówcã						
dzelenié sã jòjkã						
wëbijanié jòjkòw						
zòbawa w ùklòdanié rëmówków						
kùlanié jòjków						
przechòdanié zajca z bómkama						
jastrowô wòda						
chòdzenié stwòrów, dżadów, czòrtów						
pótpòscec – tlëczenié gróneków						

2 Dofùlj zdanja.

Ježlě chcesz na jastrowi frisztëk zjesc czerwòny barszcz, mùszisz pòjachac na

ježlě prażnicã na

Swiãcenié jòdë nie je

zwëkã. Przed Jastrama robi sã pòrządzi, żebë wëmiesc

i „Wëbijanié jòjków” je tradycją

Z Pòlégò na

Zajc òstòwiò dzòtkóm słodkòscë w chtërne òne przërëchtowalë. W Pùckù w jastrowi pòniedzòtk dëgùją

abò w Biòłimstokù pòlëwają

a w Warszawie

Pótpòscec przëpòdò

w knòpi tlëką

Czej zjész wierzbòwą kòtkã, nie mdzesz

Na Kaszëbach jòjka bëłë malowóné blòs naturalnyma farbama:

zòłti łëzgòwinë cëbùlë, lëstë brzòzci i ólszci, kóra młodi jabłònczi;

czerwòny kóra dãbù, sëszone czòrnë jagòdë, czòrny bes;

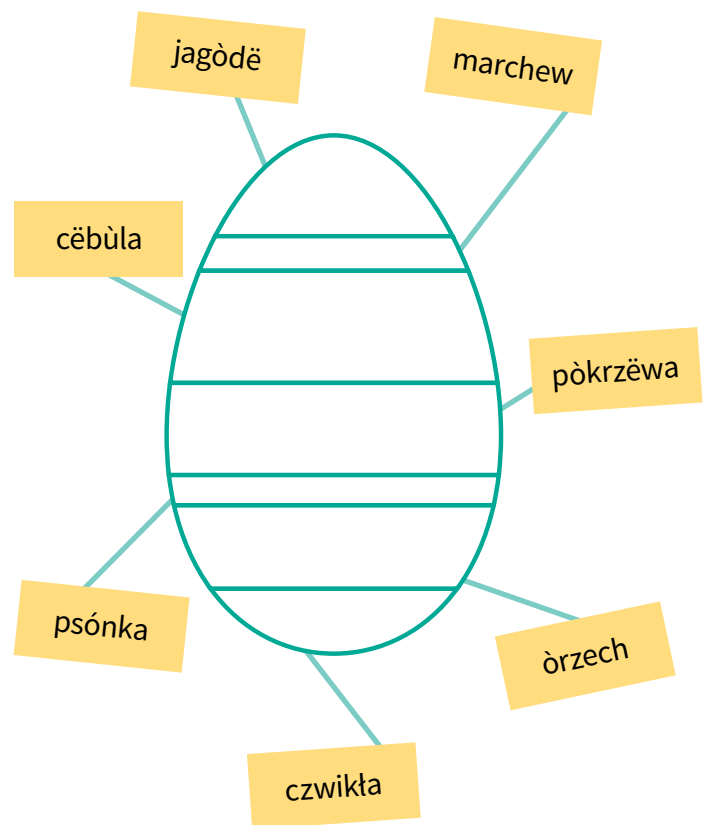
pòmarańczowi marchew, bania;

bruny kòrzenie i skòrëpë òrzechów, jìglëna jòdlëne (danczi), kóra dãbù i ólszci;

mòdri lilewi brzòd psònczi; czwikła, mòdri zmiészony z czerwònym;

zelony niechtërne trówë, lëstë pòkrzëwë.

3 Pòfarwùj jaje zgodno z farwama, chtërne òtrzymómë z pòdónëch roscënów.

4 Gdze mòżemë òbaczëc tak ùłożoné farwë?

Co ciebie to przëpòminò?

Jòda w kòszikù nie je przëpòdkòwò. Mùszą sã tam nalezc: **chléb, jòjkò, sól, wòrztà, sér, krzòn, kùch i barónk.**

5 Ùstalë, co do czegò pasëje. Co symbòlizëje jòda, chtërna mùszì nalezc sã w kòszikù ze swiãconym.

barónk

Je symbòlã Zmartwëch-
wstaniô, dobëcô zëcô nad
smiercã.

chléb

Je swiactwã òdrôdza-
jącégò sã zëcô. Symbòlizëje
dobëcé nad smiercã.

jòjkò

Zagwëśniwô zdrowié
i brzadnosc, ale téz dostatk.

sól

Je to symbòl nad symbò-
lama. Je pòdstawòwim
pòkarmã. Przedstòwiô Cało
Christusa.

wòrzta

Symbòlizëje mòc i sëlã.

sér

To je symbòl òczëszczëniô,
drzén bëcô i pròwdë.

krzón

Je symbòlã doskònatoscë
i szëkòwnoscë. Je to pòkòzk
gòspòdëni i domòctwa.

kùch

Je symbòlã drëszstwa midzë
człowiekã a przyrodã. Dòwò
gwarancjã rozwoju chòwë
(domòwëch zwierzãtów).

Kòszik mùsi bëc z witków, słomë,
dãbòwëch abò chójkòwëch òdrzënów.
Kòszik trzeba wëłożëc kòrónkòwã, biółã
serwetkã i przëstrojic bùksówcã.

6 Napiszë, co tã włożisz do kòszika.

7 Przërëchtuj kòszik ze swiãconym i òpiszë jegò
wëzdratk wedle pòdónégò planu.

Plan òpisënkù kòszika

1. Co to je za kòszik?
2. Z czëgò òn je zrobiony?
3. Jakò je jegò wiòlgòsc?
4. Jak je przëstrojony?
5. Co je w kòszikù?
6. Gdzie i czëdë pùdziesz z tim kòszikã?
7. Czëmù widzë cã sã ten kòszik?

Słowa przëdatné do òpisënkù:

jistniczi	kòszik, serwetka, bùksówc, słoma, witczë, òdrzënë, barónk, sér, chléb, wòrzta, jòjkò, krzón, kùch, sól, jòda
czasniczi	je, stoi, lezi, wëzdrzi, przëstrojic, jic, włożëc, przëwiązac, pòswiãcëc
znankòwniczi	mòłi, wiòldzi, piãkny, snòzi, nisczi, wësoczi, òkrãgli, bùszny, cëkrowi, zelony, biòtò
przëmiónczi	w, pòd, kòl, przë, za, na, nad

Òd wiele wieków czas swiãtojańszczy nocë je zaczarzonym czasã. Do dzys dnia òbfitëje w rozmaitych zwëczy i òbrzãdë. Tak bëło przòdë i je dzys na Kaszëbach. Mòże nalezc tuwò bògatosc zwëków: zatikanié witków klónu w dwiérze i òkna chëczów, zbiéranié zelégò, szukanié kwiatu parpacë, pòlenié ògniszców, pùszczanié winòszków.

Znankã swiãtojańszczy nocë bëła òchrona lëdzy i zwierzãtów przed skùtkama robòtë zlégò. Zwëczy i òbrzãdë pòdpòrządkòwóné bëłë ti fùnkcyj.

Kwiat parpacë

Wòzną rolã w sobòtkòwëch zwëkach mò kwiat parpacë. Kwitnie ò dwanòsti w nocë w cemnym lese. Nòbarzi chcałë gò nalezc dzëwczãta, bò parpac mia dac jima szczescé i dobré zecé.

Ògniszcza

Ògniszcza bëłë pòloné na górkach, a młodi lëdze przesekaliwelë nad ògniã, bë òczëszczëc sã òd zlégò i cobë sã darzëło w miłosć.

Wòda

Wòda mia przegóniac zlé mòce, a Swiãtojańskò Noc dôwa mòzlëwòta kapaniò sã w rzëce, jezorze i mòrzu. W swiãto Jana lëdze czëszczëlë swòje stëdnie, bë wòda bëła czëstò i zdrów. Tam, gdzie bëłë jezora, rzëczy abò mòrze, dzëwczãta pùszczałë winòszczy; ùplotli winòszk ze swiëcã pùszczało sã na wòdã, bë sprawdzëc, czë dzëwczã chùtkò mdze miało chłopa, czë nie.

Scynanié kani

Tak jak wòda i òdżin òczëszczëwałë ze zléch mòców, tak **Scynanié kani** wëzbiwało lëdzy z grëchów i spròwiało, że wszët-cë mieszkancë wëbòczywelë so ùszlë winë. Kania to wiòldzi, rabùszny ptòch z rodzënë jastrzëbów; chrzept cemnobruny, mòże sã zdawac, że je czòrny; w dole përzniã jasniësz; głòwa jasniëszò òd srãbù; ògón kask wcãti; dzòb żòłti z czòrnym kònuszkã; żòłtë nodzi. W lòtanim kania mò plaskato rozłożoné skrzydla i wiedno rëszo ògònã na bòczy. Zamieszkivò lasë kòl bagnów i òtemklëch wòdów. Ji gniòzdo je wiedno kòl wòdë, bò kania je ùwòzónò za ptòcha, chtëren przepòwiòdò sësza. W kaszëbskich przësłowiach czëtómë – **pragnie jak kania deszczu; wzdichò jak kania za deszczã**. Na Kaszëbach nen ptòch na przikrzòł sã lëdzóm, bò zażéròł młòdã ptòszã chòwã. Jegò głos wëdówóny òb czas lòtaniò kòjarzil sã ze słowama – pic, pic. Zwëk scynaniò kani spełniwòł wòzną, wëchòwawczã rolã. Wszët-cë mieszkancë wsë z katã w przòdkù w paradnym marszu szlë na wskòzóny plachc, gdzie bël wbijóny kòlc i przërzeszono kaniã. Lesny zbiéròł mieszkanców i głosyl:

*Kwiat paproci (W noc swiãtojańską),
obraz Witolda Pruszkowskiego (1875), MNW*

*Sprôszómë na tegò szkòdnégò ptôcha
Ju wama wicy szkòdë nie mdze robił,
Bò më mù dzys tim mieczã głowã ùtniemë
i żëcé wezniemë.*

Piérwi bël to żëwi ptôch, pózni zamieniony na glëniany, drzewiany abò ze słomë. Czãsto kaniã zastãpòwałë warnë, kùrë abò czerwóné kwiatë tëlponów. Òbrzésznyma pòstacjama widzawiszczã bëlë: Szòłtës, Przësãżny, Kat, Lesny i Rakôrz. W niechtërnëch môlach bël jész Król, Ksądz, Sądza, a nawetka Żid. Na plachcu widzawiszczã òskarżëcele przedstòwielë kritikã jaczégòs przëtrôfkù abò òsobë ze swòji wsë. Szòłtës wëpòwiôdòł kritikã w fòrmie wiérztë, a złë ùczinczi przedstòwiòł znankama. Wszëtczé winë zrzucywòł na kaniã, chtërna bòdòj do taczégò pòstãpòwaniô mia namawiac, i chtërna mùszała bëc scãtò w òbrzãdze. Lëdze wierzëlë, że wëjawienië wszelejaczégò zła sprawi jegò ùcek, a scãcé kanie òdstraszi lëdzy òd złëch ùczinków. Pò òskarżeniach wëstãpòwòł kat, chtëren jiwrowòł nad nieszczestlëwą kaniã i grozył ji karã. Czedë szòłtës pòzwòlił na wëkònanië òbsãdu, kat pòdjëżdżòł na kòniu, trzë razë òkrãził kaniã i scynòł ji głowã, wòlajãcë:

Jak ta szabla sã swiëcy, tak ti kani głowa zleczy!

Rakôrz bròł szëplã i w wëkòpònym chùtci dole grzebòł kaniã. Terò nastòwała redosnò chwila. Wszëtcë mieszkãncë òczëszczony z lëchégò i grzéchów zaczãlë sobòtkòwã zabawã.

Zdrzòdło: Ścinanie kani: kaszubski zwyczaj ludowy, Jan Rompski, Muzeum Etnograficzne, 1973

- 1** Z pòdònëch infòmacjiów wëpiszë òsobë, chtërne mògã pòjawic sã w widzawiszczu *Scynanié kani*.

.....

.....

.....

.....

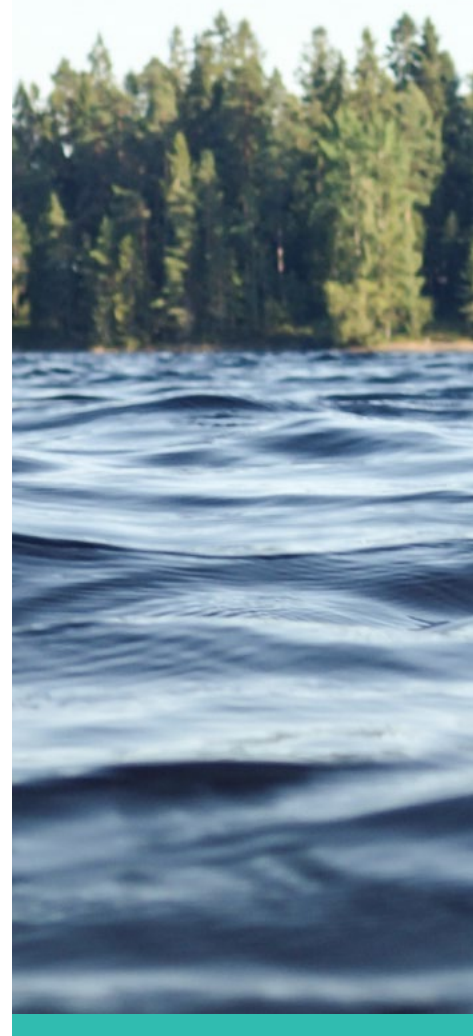
- 2** Przeczëtòj wiérztã *Stòri spòsòb na kaniã* i wëpiszë, co robi kania.

*Kania – milvus ptôch z sokòła
Ptôch rabùszny z zdżãtim dzobã
Na bezchmùrnym niebie wòłò
Toczãc swòjé lëgòtci piesznie
A ji sësżò
skrzidła rësżò
A ji spiéw – w lese smierc*

*Sòdò kania w swim strapienim
Szukò wòdë na kamieniu
Na kamieniu sëchim sòdò -
Mòcnò séc na skrzidła spòdò
Bò ji drapc
ptôchë kłut
Swiãti Janie!
Zetnq kaniã*

*Pasturz – królã, pasturz – sãdzq
Pasturz katã wnet tu bãdze
kania żëwò
kania z glëñë-
Ceszq sã na sqd dzëwczãta*

*I tak z nakazu króla
Pasturz jã sqdzy z òdrazq
Kat ju scynò mak czerwòny*

*Abò bùjón z gwòzdza brónë
Ò, jak krwawò swięcy szabla
czedë głowa kanie spada!
A przë drzewie swiężo scãtim
kwitnie parpac w noc dzëwczãtóm.*

Bolesław Fac

kania - (co robi?)

.....

.....

.....

.....

.....

3 Dofùluj zdanié:

Wëpisóné wërazë to

Scynanié kani na binã Lucyna Sorn

SCENA I
(*na binã wchôdô szòłtës i rôczy na widzawisz-
cze*)

SZÒŁTËS

Rôczimë wszëtczich na kanie scynanié.
Dzys temù ptôchòwi żëcé wezniemë.
Nie mdze nóm szkòdë robił ju wicy.
Pòjta, niech lëdzy mdze jak nôwicy.

Jesmë tu dzys przëszlë,
Żebë òbmëc swòje mësłë,
Żebë z naji wsë nóm lëdze
Żëlë wiedno w wiôldzi zgòdze.

SCENA II
(*wchôdajã òskarżëcele i wëjôwiajã krziwdë,
jaczé kania robiła we wsë*)

KSĄDZ

Czej Kòwalskô w piątk òd rena
Miäso żarła razã z sënã,
Nick nikòmù nie pòwiedza
Nawet ksądzu na spòwiedzë.

A czej Frãc òstawił robòtã
I zabawił sã w sobòtã,
Tej niedzielã przespòł całą
I w kòsce nie bët wcale.

GBÜR

Knôpicë z naszi wsë
To są pò pròwdze zgnilcë.
Do robòtë ni mają chãcë,
Jim pòmòże kani scãcé.

Beńlowie w gòspòdach sedzã.
Tam so pijã, a téż jedzã.
Pannë do miasta wëjéżdżają,
Miastowëch knôpów so szukają.

ÛRZĄDNIK

Młodi ze wsë ùcëkają,
Pòdatczy w miastach òstówiają.
Kòl nas dëtków ni ma –
To doch wszëtkò kani winã.

Biédny ten nasz Ûrząd Gminë,
Razã z wójtã pewno żdzinie.
Drodzi nie są ùprawioné,
Lëstë sëché nie zgrabioné.

SĄDZA

Ò tim ùrządnicë wiedzã,
Le razã z wójtã cëchò sedzã.
Lëdze! Za to nìcht ni mòże.
Zetniemë kaniã – to nóm pòmòże.

PIEKÔRZ

Kòl mie casto nijak nie rosce,
Bãdã lëdze jesc jak w pòsce.
Nie mdze kòłôcza i chleba –
To doch dlô nas wiôlgô biëda.

RËBÔK

A mie co dzëń kania sòdô

Z przódkù kùtra, nick nie gòdò.
Le jak rëbã wëcygóm ze sęcë,
Òna w pësk ją wcësnie i òdlecy.

GBÙR

Òj, biëda bãdze w tim rokù,
Bò kania nie da mie pòku.
Co jem miòł wsóné w zemiã,
Òna zżarła wszëtkò semiã.

SĀDZA

Dosc ju lëdze! Jò chcã rzec,
Że kania mùsi dzys wërok miec.
Za krziwdë wszëtczich z naji wsë
Niech kat nóm kaniã zetnie wnet.

SCENA III

(wchòdò Lesny z ptòchã i Kat z szablą)

LESNY

Jò móm w miechù ptòcha – szkòdnika.
Ròczimë na scãcé paskùdnika.
Bò më mù dzys głowã ùtniemë
I żëcé na wiedno wezniemë.

KAT

Jak ta szabla sã swiëcy,
Tak ti kani głowa zleczy!
(Kat tnie głowã ptòcha, a Lesny zakòpùje gò
w zemi.)

SĀDZA

Jesmë terò òczëszczony,
Całò wies je ùzdrowionò.
Krziwdów mdze ju kùnc,
Czej pùszczimë sã w tuńc.
(wszëtccë tańcëją i spiëwają, np.: „Hej, tu ù nas,
na Kaszëbach”)

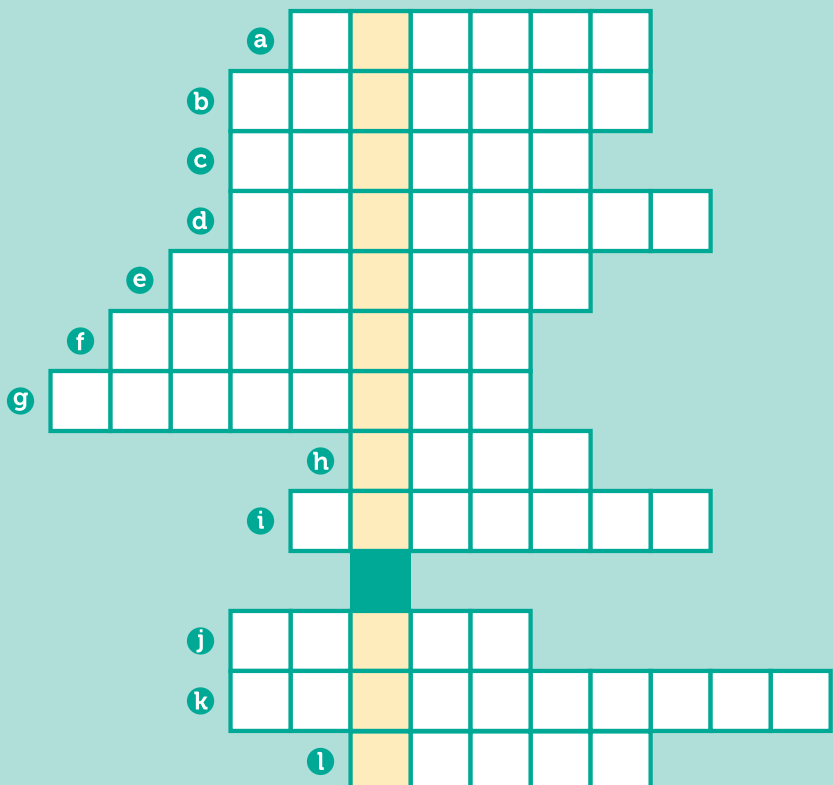

Pò szóstim dzëlu

ZWĚCZI I ÒBRZĀDĚ

spawdzë swòją wiedzã. Rozrzeszë
krzëzną tãgòdkã.

- W nim jòjkò, sól, barónk...
- Jinaczi noc sw. Jana
- Zakwitò róz do rokù.
- Symbòlizëje mòc i sëtã.
- Òb gòdowi czas chòdzëlë
z muzyką i spiëwã.
- Pilëje pòrządkù w Gwiòzdce
i na szasym.
- W jastrowim kòszikù.
- Jastrowò ... – zwëk
na Kaszëbach.
- Plotłi òb czas Sobòtci.
- Jinaczi diòbet.
- Drëdżi miesąc rokù.
- Ptòch scynóny
w Swiãtojańską Noc.

SŁOWÔRZ

banowiszczce	dworzec	jikro	tydka
batug	bat	jistnik	rzeczownik
bawidła	zabawki	jiwrowac	lamentować, skarżyć się, użalać się
baszka	kotka wierzbową, owca		taczka
bëniel	kawaler	kara	klawiatura
bina	scena	kluczplata	stokrotki
biôtka	bitwa	knâpczi	patyk
blewiązka	wstążka, tasiemka	knëpel	kołyska
bòlëca	szpital	kòlibka	kostrzewa
bretling	szprotka	kòstrzewa	rozmowa, wywiad
brëzlëje	chłapie, bryzga	kôrbionka	moc, siła
brumtop	burczybas	kraft	tajemnica
brutka	panna	krëjamnota	kasza
bùchta	zagroda dla świń, kóz, owiec ...	krëpë	powiat
	owiec ...	kréz	krowiak podwinięty,
bùksówc	bukszpan	krowié mùnie	olszówka
bùla	byk		doniczka
bùsznota	pycha, duma	krutop	krzyżówka
chilawica, biegunka	biegunka	krzëznô tągódka	woźnica
chrzept	grzbiet	kùczer	dół w ziemi, piwnica
chwatno	szybko, sprawnie	kùla	kupkówka
czasnik	czasownik	kùpkówka	lotnisko
czikòtka	czkawka	latawiszcze	port lotniczy
czipka	koszyk wiklinowy	latawnô hôwinga	lumbago
dënëga	fala	lâbianié	lejce
dobecé	zwycięstwo	lécczi	ochota, chęć
drawò	szybko	lëgòtka	element wozu
drëpë	krople	lësznia	drabiniastego, żelazna
drëszstwò	przyjaźń		złączka
drów	kłus	lewańda	lawenda
držón, cërznîò	głóg	leżnosc	okoliczność
držén	sedno, istota sprawy	łâk	łuk
dzekc	dziegieć	lëzgòwina	łupina
dzëwé žëto	stokłosa	mëga	komar
elektrisz	tramwaj	mëra	stary koń
flot	szybko	metlëca	mietlica
frantówka	przyśpiewka, wesola piosenka	mòderny,	
	wilgotny, mokry	nowòczasny	nowoczesny
fùcht	karmić	mòrdowac sã	męczyć się
fùdrowac	gładka woda na morzu	mòrzkùlce	rzeczy wyrzucone przez morze
glada	reszta ludzi, pochod		zawracać głowę,
gònë	złość	mùdzëc, zmëdleć	marudzić
górz	grzechotka		bransoletka
grochòtka	burza	narâcznica	niewiasta, kobieta
gromówka	fałdy, zmarszczki	niasta	kobieta w ciąży
gùbë	indyk	niesama	ciekawość
gùta	gorąc, upał	niszrich	pole
hëc	port	niwa	pobożność
hôwinga	urodzajnie	nôbòżnota	nagłówek
jâdrzno	jeden, jedyny	nôdpis	
jedurny			

òbénda	region, okolica	szchanie	nosidła
òbùcé	ubiór	szëchta	warstwa
òdliczanka	odliczanka	szindle	gont, dach kryty
òdrzënë	łub, pas kory do plecenia koszy	szituz	drewniana dachówką
òdtłok	odcisk	szlobank	ubikacja, toaleta
òrt	rodzaj		uwane łóżko,
òtrzepańc	brudas	szlachòwac	drewniana skrzynia
ómama	babcia		być podobnym do
ópapa	dziadek	sznëka	kogoś lub czegoś
ówsk	śmiatek darniowy	sznëpa	drożdżówka
patrijocëzna	patriotyzm	szos, piãtro	katar
pëla	tabletk	szôtora	piëtro
piersnica,		szpëc	szmata, gałganek
piersowò klôtka	klatka piersiowa	szréj	czubek
pila	gaska	sztatura	ukośnie
pionérsczé czasë	czasy pionierskie	sztël, cëchò	figura
pistól	pistolet	sztriszcz	cicho
piszczówka	gwizdek	szurk	kreseczka
plëszënë	płatki zbożowe	tatczëzna	buda na opał
pòczestnosc	zaszczyt	tëmrôtë	ojczyzna
pòdmùrënk	postument	timòtka	boki wozu drewnianego
pòkòzk	popis, pokaz	titel	tymotka
pòsowa	sufit	tròczewi młin	tytuł
pòspiéwny	pośpieszny np. pociąg	tròwnica	tartak
pòszczesnik	życica	trzäsélc	turzyca piaszkowa
pótkòszczy	skrzynia wozu	ùdałosc	drzączka
	wypleciona z wikliny	ùnifòrm	powodzenie
procëmnik	przeciwnik	ùrzemk	mundur
prédnik	szef, przełożony,	ùrzma	skarpa, klif
	kierownik	ùszlapac sã	skarpa
przëmiónek	przimek	wanożnik	zmoczyć się
przëtròfk	przypadek, zdarzenie,	wasąg	podróżnik, wędrowiec
	przygoda	wëdówk	sanie do wożenia ludzi
psónka	tarnina	wëro	wydawnictwo
rabùszny	drapieżny	wëliczanka	łóżko, prycz
rechòwnò maszina	maszyna licząca	wëstówk	wyliczanka
rëchòtta	ścianka w stodole	wëzgódka, tągódka	wystawa
rëmny	przestronny	widzati	zagadka
rëmówka	rymowanka	wiechlëna	szanowany, okazały
rëna	rynna	wietrznik	wiechlina
rësznota	ruch	wòrnica, magazyn	wiatrak
rëza	podróż	wrëje	magazyn
rowarsczy	niespokojny,	wspòmink	złoty
	niegrzeczny	wstrzik	wspomnienie
rum	miejsce dla zwierząt	zarëdac	zastrzyk
rzemiszcz	trzmielina	zberk	ugrząść, ugrzęznąć
szcziba	skiba	zelëskò	brzeg, kant, rant
sëdwina	rokitnik	zëwiszcze	zielsko
sklep	piwnica	zmachcony	tytuł
spòdlecznò szkòła	szkòła podstawowa	znankòwnik	zmęczony
srąb	tułów	zòtor	przymiotnik
swiãconé	święconka	zràkòwinë	głębia, głębina
swòrb	świerzb	zwësk	zaręczyny, zaloty
szandara	policjant	zďalniò	osiągnięcie, zysk
			poczekalnia

CWICZENIA DO SŁUCHANIA

- 1 Legenda *Pùcczi herb* • 9
- 2 Legenda *Swiõnowskò szatura* • 14
- 3 Legenda *Swòrzewskò stëdniò* • 16
- 4 Piesniò *Reno, czej mòrze* • 17
- 5 Piesniò *Na górze krziż* • 21
- 6 Wëjimk *Žëcégò i przigòdów Remùsa* • 27
- 7 Piesniò *Hej, żeglujże żeglôrzu* • 30
- 8 Rozmòwa drëszków • 42
- 9 Ù doktora • 46
- 10 Telefònicznò rozmòwa drëszków • 46
- 11 Legenda *Starëszk i pòkrzëwë* • 48
- 12 Kòrbiònka ò szkòle • 53
- 13 Rozmòwa starczy z òtroczëcą • 54
- 14 Diktando • 65

Tekst diktanda

Mónika mieszkò w miesce. Chòdzy do piąti klasë. Ji szkòła je baro mòdernò. Są tam kòmpùtrowé tòblëce. Dzecë uczą sã rozmajitëch jãzëków. Mónika jedze do szkòłë àutobùsã. Na przëstankù spòtikò sã z drëszkama. Pò ùczbie chãtno spòtikają sã w parkù i czëtają ksążczë.

- 15 Co robi Michòł ò ti gòdzënie? • 67
- 16 Tãgòdczi, wëzgòdczi, òdliczanczi, rëmówczi... • 81
- 17 Piesniò *Òd mòrza* • 96
- 18 Piesniò *Òd mòrza* – instr. • 96
- 19 Kòlãda *Spiéwta ptòszczë* • 114
- 20 Piesniò *Gòdné drzéwkò* • 114
- 21 Kòlãda *Do Betlejem darë nieslë* • 115
- 23 Piesniò *Hej tu ù nas* – instr. • 117
- 24 Kòlãda *Niech dobroc zagòscy* • 117